

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică
ISSN 1810-309X

Întreprindere de stat
Fondator – Ministerul Justiției
al Republicii Moldova
Certificat de înregistrare
nr. 10202264 din 11.02.1993

Publicație acreditată de Consiliul
Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin
Hotărârea nr. 61 din 30.04.2009

Categoria C

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Ministerul Afacerilor Interne, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” (Cahul), Universitatea Slavonă, Universitatea „Spiru Haret” (Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași), Universitatea de Stat din Herson (Ucraina).

Se editează din ianuarie 1991
Nr. 5(305) 2017

Redactor-șef L. Arsene

Colegiul de redacție:

Gh. Alecu, doctor în drept, profesor universitar (Constanța, România); T. Barzo, doctor hab. în drept, profesor, (Miskolc, Ungaria); Gh. Costachi, doctor hab. în drept, profesor univ.; V. Cușnir, doctor hab. în drept, profesor univ.; D. Garadjaev, doctor în drept, profesor, Judecător la Curtea Constituțională (Bacu, Azerbaidjan); E. Haritonov, doctor hab., profesor, membru cor. al AND (Odesa, Ucraina); E. Ișcenco, doctor hab. în drept, profesor (Moscova, FR); T. Kolomoieț, doctor hab. în drept, profesor (Zaporojie, Ucraina); J. Kovac, doctor hab. în drept, profesor, Universitatea Paneuropeană (Bratislava, Slovenia); A. Lonciacov, doctor hab. în drept, profesor (Habarovsk, FR); V. Stratonov, doctor hab. în drept, profesor (Herson, Ucraina); V. Șepitico, doctor hab. în drept, profesor, membru cor. al AND (Harcov, Ucraina).

Adresa redacției:
Casa presei, et. 5
str. Pușkin 22, mun. Chișinău, MD - 2012,
Republica Moldova
Tel.: 022-233 790;
022-234 132 (contabilitatea)

E-mail: legea_zakon@mail.ru
Index: RM 77030

© Legea și viața

Pagina web: www.legeazakon.md
www.legeasviata.in.ua

SUMAR

- Teodor CÂRNAȚ, Cristina POPA. Considerații teoretice privind guvernarea, regimul politic și regimul de guvernare..... 4
- Petru RAILEAN. Interesul doctrinar contemporan față de principiul legalității 10
- Lucia RUSU, Eduard BALAN. Aplicarea principiului contradictorialității la faza punerii în executare a hotărârilor judecătorești 15
- Виктор ГУЦУЛЯК. Государственность и сбалансированность ветвей власти - гаранты сохранения Республики Молдова как независимого и суверенного государства 18
- Iurie LARII, Oleg POHILĂ. Factorii criminogeni ai infracțiunilor de exploatare sexuală a femeilor și copiilor 25
- Alexandru PRISAC. Coparticiparea procesuală în lumina Codului de procedură civilă al Republicii Moldova 31
- Victor MICU. Răspunderea ca element al statutului parlamentarilor 35
- Sofia PILAT. Latura subiectivă a infracțiunii de vandalism 40
- Anatolie CANANĂU. Măsurile generale de prevenire a infracțiunilor din domeniul transportului rutier 46
- Gheorghe TATARU. Reflecții asupra răspunderii penale a șefului de stat..... 49
- Olesea ȚURCAN. Limitele și caracterul efectiv al dreptului de acces la justiție 53

CZU 342.5

CONSIDERAȚII TEORETICE PRIVIND GUVERNAREA, REGIMUL POLITIC ȘI REGIMUL DE GUVERNARE

Teodor CĂRNAȚ,
doctor habilitat în drept,
Cristina POPA,
doctorandă, USM.

SUMMARY

This article deals with definition and analysis of the core concepts of a democratic regime. These concepts are: governance, regime, parliamentarism, presidentialism, state power separation, governing regime and its consolidation. The concept of governing regime is a new one and starts from a classification of political regime. This classification is ambiguous and many scholars make confusions between the concepts. That is why this article comes into explaining this notion by simplifying and excluding the confusions in this domain. The article ends with personal definition of the governing regime that is a system of organization and exertion of state power through which is realized the distribution of power between different categories of bodies and that ensures the independence, collaboration and reciprocal control of political institutions.

Keywords: regime, governance, governing regime, democracy, rule of law, political regime.

Din punct de vedere al formei de stat, identificăm trei elemente: forma de guvernământ, regimul politic și structura de stat. Inițial, în literatura de specialitate, când se vorbea despre forma de guvernământ se menționa că, statele se împart în republici și monarhii, iar republicile se împart în: prezidențiale, parlamentare și mixte. Această abordare era una greșită, fiindcă forma de guvernământ răspunde doar la întrebarea: cum este ales șeful statului? În felul acesta, profesorul Cârnaț, clasifică regimul politic prin prisma criteriului separației puterilor în stat în: prezidențiale, parlamentare și mixte.

Printre altele, originea noțiunii de „regim” provine de la latinescul *regimen*, ceea ce înseamnă administrare, guvernare. Potrivit Dicționarului Explicativ al limbii române [1] noțiunii de „regim” îi sunt conferite următoarele sensuri: sistem de organizare și de conducere a vieții economice, politice și sociale a unui stat; formă de guvernământ a unui stat; perioadă de guvernare a unui rege, a unui partid politic etc.; guvernământ; guvernare; orânduire; modul de a guverna, forma guvernului. Potrivit aceluiași dicționar [2] noțiunii de „guvernare” îi sunt conferite următoarele sensuri: perioadă în care un Guvern își exercită activitatea; cârmuire, domnie, stăpânire; conducere, guvernământ, re-

gim; conducere a unui stat sau a unei unități administrative; a conduce, a administra, a dirija un stat, un popor.

Din perspectivă politologică, **guvernarea** este privită ca o activitate de conducere, de dirijare a societății, care se bazează pe reguli și instituții democratice, reprezentând un sistem deschis, transparent, eficient și responsabil de administrația publică [3]. Potrivit lui Robertson D. termenul de „guvernare” desemnează fie (în sensul de guvernământ) un sistem constituțional în ansamblul său, fie (în sens de conducere) activitatea autorităților care realizează, la nivel național, regional sau local, autoritatea politică [4].

Savantul Tămaș S. arată că „guvernarea” are un sens larg, acela de exercitare a conducerii și controlului asupra afacerilor publice prin intermediul instituțiilor puterii centrale și locale, care utilizează un aparat specializat. Și un sens restrâns, respectiv acela de activitate executivă a unui Guvern, care se realizează prin funcția de orientare generală a dezvoltării, funcția de coordonare a diferitelor sectoare de activitate, funcția de îndrumare a administrației de stat [5].

Prin *guvernare*, Maurice Duverger, subînțelege un exercițiu de influență și control prin lege și constrângere asupra cetățenilor unui stat.

Aceasta, guvernarea, este de mai multe feluri: guvernare tradițională și neconstituțională, guvernare absolută și limitată, guvernare politică și nepolitică [6]. În opinia aceluiași autor, între timp și-au făcut loc noi teorii ale guvernării din ce în ce mai sofisticate și mai îndrăznețe, dar întotdeauna este important a se deosebi între acelea care percep guvernarea ca un mijloc de a ajunge la un scop, și acelea care o percep ca un scop în sine [7].

Autorul Sarcinschi Al. susține că, guvernarea înseamnă procesul de luare a deciziilor și prin care deciziile sunt sau nu implementate [8]. Iar autoarea Macovețchi C. afirmă că guvernarea poate fi realizată pe două paliere: cel ce guvernează și cel care este guvernat [9], idee care, de fapt, o regăsim destul de des în literatura de specialitate.

Destul de reușit, din perspectivă istorică, cercetătoarea Tatiana Șaptefrați argumentează că, conceptul de guvernare a apărut odată cu dezvoltarea civilizației. Pe parcursul dezvoltării statului birocratic s-au conturat două mari teorii cu privire la stat: teoria mecanicistă și teoria organică, în care găsim reflectat conceptul de guvernare. Astfel, în teoria mecanicistă, guvernarea este o activitate necesară pentru menținerea ordinii în societate. Guvernarea este un mecanism și un scop, statul este expresia

legii, iar legea este ilustrarea perfectă a raționalității. Fără o ierarhie puternică, impusă de către stat, interesele individuale pot deveni dominante în defavoarea interesului general. Teoria organică a statului consideră guvernarea ca o cale de ghidare a societății spre o ordine mai bună. Guvernarea este interpretată ca un proces, care conduce societatea în direcția realizării unor condiții mai bune, așa după cum creierul coordonează un întreg organism [10].

În acest context, cercetătoarea română Genoveva Vrabie susține că, autoritățile publice apar ca forme organizaționale care exercită funcțiile guvernării, fiecare potrivit competenței stabilite de Constituție, ceea ce le conferă legitimitate și durabilitate. Ele sunt integrate unui sistem înzestrat cu forță publică de constrângere. Natura lor este diferită putând fi determinată după funcția pe care o realizează prioritar sau cu titlul principal [11]. Suntem de acord cu opinia exprimată de dr. Vrabie, deoarece, într-adevăr, autoritățile publice care exercită conducerea supremă a statului sunt Președintele, Parlamentul și Guvernul, iar sarcina supremă a acestor trei instituții rezidă în realizarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor asumate atât pe plan național, cât și pe plan internațional. Mai mult, legea fundamentală a unui stat – Constituția – conține norme și principii care, pe de o parte, legitimează actul de exercitare a puterii politice prevăzând modul de constituire și de funcționare a structurilor de putere – investind pe guvernanți cu prerogativele autorităților publice, stabilind echilibrul între cele trei puteri de stat (legislativă, executivă, judecătorească), și pe de altă parte, fixează cadrul general și direcțiile reglementării juridice a relațiilor sociale. Așadar, stabilirea unui model de organizare și funcționare a unei instituții de guvernare, a unui model de organizare a puterii trebuie să țină seama de tradițiile politice ale statului respectiv, de relațiile concrete existente în momentul opțiunii pentru un model de guvernare sau altul. Cu alte cuvinte, profesorul Costachi numește că anume sistemul de guvernare al

statului trebuie să se potrivească firii poporului respectiv, temperamentului său politic, intereselor sale naționale [12]. Tot profesorul Costachi în unul din articolele sale susține că [13], statului de drept îi este inerentă o lege fundamentală democratică, care să-și îndeplinească eficient funcțiile, adică să instaureze în cadrul societății un regim constituțional democratic real, respectat de către toți. Cu alte cuvinte, doctrinarii pun accent pe elementele statului de drept și evidențiază conceptul de „regim constituțional” pe care-l califică drept democratic real.

Scopul consolidării regimului de guvernare este de a asigura o bună guvernare a statului, de a îmbunătăți eficiența și responsabilitatea instituțiilor politice în raport cu cetățenii, deoarece acestea exercită puterea în rezultatul alegerii factorilor de decizie de către popor. Legitimitatea se obține în baza principiilor democratice, și anume ea presupune o guvernare a majorității poporului, în schimb minoritatea urmează a fi în opoziție.

Cercetătorul Dahl R. caracteriza încă în secolul trecut democrația modernă prin următoarele elemente:

- Instituirea reprezentării (un corp electoral alege prin scrutin periodic, secret o adunare, care reprezintă poporul în exercitarea puterii);
- Extensia „demos”-ului la aproape întreaga populație adultă, cu excepția străinilor și a celor cu dizabilități mintale;
- Limitarea democrației directe, care nu se mai poate practica oricând în noile dimensiuni ale statului-națiune;
- Diversitatea vieții politice exprimată prin multitudinea de interese ce sunt promovate de partide și alte formațiuni politice;
- Clivajul politic și concurența dintre forțele politice;
- Apariția poliарhiei, adică formarea unui număr mare de instituții necesare desfășurării vieții democratice pe scară largă; („polyarchy”)
- Pluralism social care este exprimat prin existența a numeroase organizații cu autonomie relativă (societate civilă);
- Multiplicarea drepturilor și

libertăților, garantarea prin prevederi constituționale, legi și tribunale [14].

În acest context merită atenție și opinia lui Arthur Lewis, care susține că guvernarea de către majoritate, în corespundere cu schema „guvern versus opoziție” pe care o presupune, poate fi interpretată ca nedemocratică, deoarece principiile subiacente ei sunt principii de excludere. În opinia lui Lewis, sensul primar al noțiunii de democrație este: „toți cei afectați de o decizie trebuie să aibă șansa de a participa la luarea deciziei”. Sensul al doilea al definiției este că „majoritatea va prevala”. Dacă aceasta înseamnă că, partidele câștigătoare pot lua toate deciziile de guvernare, iar cei care au pierdut - pot critica, dar nu guverna, argumentează Lewis, atunci aceste două sensuri sunt incompatibile. „A exclude de la participarea la luarea deciziilor grupurile care au pierdut este o încălcare clară a sensului primar al noțiunii de democrație” [15]. Deși opinia lui Lewis pare a fi întemeiată, în cele ce urmează vom încerca să identificăm niște condiții care să justifice că guvernarea majoritară nu este opusul democrației.

a) primo - eliminarea de la guvernare a minorității nu înseamnă o excludere de la guvernare. Pe parcursul mandatului parlamentar, opoziția are posibilitatea de a-și spori credibilitatea electoratului pentru ca la următoarele alegeri să vină la conducere. Spre exemplu, asemenea succedea la guvernare a majorității și a minorității avem în Marea Britanie și Noua Zeelandă;

b) secundo - deseori, în special în sistemele politice unde există două partide politice, platformele electorale ale acestora sunt relativ asemănătoare. Astfel, Arsend Lijphart susține că, dacă interesele și preferințele alegătorilor minoritari sunt reprezentate în mod rezonabil de politica celui alt partid aflat la guvernare, sistemul aproximează cu destulă exactitate definiția democrației ca „democrație pentru popor” [16].

Un regim politic democratic se bazează pe voința și interesele majorității cetățenilor [17]. Acest regim se caracterizează prin câteva trăsături de bază și anume:

• Participarea poporului la actul de guvernare. Existența regimului democratic este imposibil fără respectarea principiului egalității tuturor în fața legii și a autorităților publice. Într-un regim de guvernare democratic fiecarei persoane îi este garantat dreptul la libera exprimare, libertatea conștiinței, dreptul la securitatea personală și la protecția proprietății etc. Pentru ca libertatea persoanei să aibă un caracter efectiv, iar persoanele să fie protejate contra arbitrarului din partea autorităților statale, este necesar un cadru normativ, care stabilește clar limite de acțiune a autorităților publice. Într-un stat de drept democratic domnește legea, ceea ce ar trebui să excludă abuzul din partea actorilor politici, iar drepturile și libertățile persoanelor să fie protejate. În măsura în care membrii unei societăți dețin o cultură politică, în sensul că, cunosc problemele politice, sunt liberi și înțeleg să-și exprime protestul, au deprinderi în negociere și înțeleg ideea de compromis, democrația ca și regim politic va supraviețui [18];

• Statul trebuie să funcționeze pe baza unor legi clar prestabilite, fiind enumerate expres autoritățile publice din stat, competența acestora și raporturile dintre aceste autorități, astfel ca cetățeanul de rând să poată prevedea cu ușurință efectul la o anumită acțiune a sa sau care are loc în societate.

Profesorul Costachi împarte democrația în directă, semi-directă, reprezentativă. Autorul consideră că, cea directă constituie „un sistem de guvernare în care deciziile de interes public sunt luate direct de populație și nu indirect, prin reprezentanții aleși ai acesteia.” Democrația directă presupune astfel participarea întregii populații la rezolvarea problemelor economice, sociale, politice, administrative și juridice pe care le ridică existența și dezvoltarea societății umane [19]. Democrația directă este tot mai puțin practică, deoarece funcționarea ei presupune satisfacerea unor condiții ce sunt greu de realizat (întrunirea unui număr mare de persoane în Adunarea Populară, asigurarea locului de desfășurare a acesteia întruniri, existența unei populații

cu o serioasă educație cetățenească, prezența unei opinii publice cu interes constant pentru treburile publice și existența unei opinii publice tolerante față de drepturile minorității [20].

Tot Costachi explică și democrația semi-directă ca fiind un mod de funcționare a sistemului politic în care se îmbină instituții fundamentale ale regimului reprezentativ cu unul sau cu mai multe procedee de participare directă a electoratului la activitatea legislativă [21]. Dumealui identifică printre mijloacele democrației semi-direcțe referendumul (care e un procedeu de adresare a conducerii statului la popor pentru a-l consulta în probleme majore); vetoul popular (procedură potrivit căreia o lege votată de Parlament și pusă în aplicare poate fi scoasă din vigoare ca urmare a faptului că, într-un anumit termen de la publicarea ei, un număr de cetățeni dinainte fixat, cer ca ea să fie supusă votului popular, iar corpul electoral o dezaprobă); inițiativa populară (fiind înaintată de un număr de alegători dinainte determinat). Astfel, democrația semi-directă este binevenită anume atunci când organismele de guvernare se află în impas, deoarece votul poporului le-ar aduce în stare de echilibru [22].

Iar democrația reprezentativă, potrivit prof. Costachi, este un regim politic în care poporul își manifestă voința prin intermediul unor reprezentanți ai săi. Prin urmare, aceasta întruchipează sistemele politice care se caracterizează prin faptul că puterea supremă în stat nu se exercită direct de popor, ci prin intermediul unui Parlament ales pentru o anumită perioadă de timp [23]. Observăm că profesorul, atunci când explică sau dă definiție unui termen, folosește termeni care nu sunt sinonime și care în realitate au sensuri diferite (regim politic, sistem politic, sistem de guvernare), astfel apare ambiguitate în cele prezentate.

Doctorul habilitat Popa V. argumentează că regimul reprezentativ este o formă de exercitare indirectă a suveranității naționale de către popor prin intermediul reprezentanților săi aleși [24]. Iar Pactet P. susține că regimul reprezentativ constituie exercita-

rea puterii de către reprezentanții aleși prin sufragiu universal, împuterniciți să decidă în numele națiunii [25]. Și profesorul Cârnaț explică că, democrația reprezentativă constă în faptul că, puterea nu este exercitată direct de popor ori națiune, dar este nevoie de reprezentare sau delegare pentru a acționa în numele titularului puterii. Primele state democratice moderne care au adoptat modelul democrației reprezentative sunt Marea Britanie și SUA, unde s-a trecut la separarea puterilor în stat și la alegerea conducătorilor [26]. Ne alăturăm și noi acestor idei privind reprezentativitatea, accentuând faptul că aceasta este totuși o formă de exercitare a suveranității naționale.

Pe același tărâm al democrației și majorității, doctrinarul Costachi analizează sistemul majoritar al RM, prin care susține că, în anul 1990 Legislativul RM a fost ales anume în baza acestui sistem, când au fost votate personalități cunoscute în circumscripții uninominale. Prin aceasta se realizează efectul reprezentativității la nivel de circumscripție. Acest sistem uninominal oferă posibilitatea ca fiecare deputat să fie răspunzător în fața alegătorilor săi. Așadar, prin acest sistem fiecare circumscripție electorală este reprezentată în Parlament de un deputat concret [27]. În anii 1994 și 1998 alegerile pentru Legislativ în RM au avut loc conform sistemului proporțional. Parlamentul a fost ales în baza listelor partidelor și blocurilor electorale. Prin lege s-a stabilit un prag de trecere a partidelor în Parlament, adică numărul de voturi pe care urmează să le obțină ele în cadrul scrutinului. Iar la alegerile din 1994 în RM au concurat 13 partide și blocuri electorale și 4 dintre ele au trecut pragul de 4% din voturile electoratului, prevăzut de lege [28]. Un mare dezavantaj al acestui sistem îl constituie ruperea legăturii deputaților cu alegătorii, căci ei poartă răspundere colectivă, odată aleși conform listelor de partid, dar nu una individuală sau nu poartă nici o răspundere [29].

În alt context, important este de a aborda și conceptul de „formă de guvernământ”. Profesorul Guțuleac ex-

placă într-o lucrare a sa [30], că după forma de guvernământ, statele se clasifică, de regulă, în două categorii: monarhii, în care șeful statului este desemnat pe baze ereditare sau pe viață, și republici, în care șeful statului, numit cel mai adesea președinte, este ales pe o perioadă determinată, fie de popor, fie prin vot direct sau indirect (republici prezidențiale sau republici semiprezidențiale), fie de parlament (republici parlamentare). Astfel, observăm că autorul, precum o fac și alți specialiști în domeniu, include parlamentarismul și prezidențialismul în sfera formei de guvernământ al statului. Autorul continuă, specificând că, în republicile parlamentare guvernul, deși numit de președinte, este responsabil în fața parlamentului, pe când în republicile prezidențiale în general (de exemplu, în SUA) nu există niciun șef de guvern (această funcție revenind președintelui statului) și nu există nici răspundere guvernamentală în fața parlamentului. Apoi, autorul renunță la specificarea de mai sus și adoptă noțiunea de sistem prezidențial sau parlamentar, fixând faptul că în sistemele prezidențiale, modalitățile de interacțiune a celor două structuri guvernante (legislativă și executivă) sunt mai puțin numeroase și mai puțin profunde decât în sistemele parlamentare. Există, desigur, o anumită colaborare între executiv și parlament, dar aceasta este limitată, conflictele dintre cele două verigi ale puterii fiind soluționate în favoarea executivului. Părerea noastră este că și aici se simte necesitatea de concretizare și abordare reformatată conceptului de regim de guvernare în detrimentul formei de guvernământ, pentru a explica și dezvolta acest domeniu.

Sesizăm, în schimb, din cele relatate mai sus că mai mulți autori explică aceleași înțelesuri prin diferiți termeni juridici, cum ar fi: sistem de guvernare, guvernare, proces de guvernare, regim etc. De aici putem concludiona că, termenii *guvernare* și *regim* nu sunt sinonime, însă doar utilizate alături explică modul complet și comprehensiv cu privire la organizare și exercitare a puterii în stat; colaborarea și controlul reciproc al instituțiilor politice.

În doctrina de specialitate, de termenul de regim de guvernare este legat și **regimul politic**, care nu este abordat în mod univoc, diferiți autori definindu-l în propria manieră. În doctrina română regimul politic este definit de o serie de autori. Ioan Muraru susține că, regimul politic însumează însuși modul de organizare și de funcționare a mecanismelor prin care se înfăptuiește puterea politică, înstrânsă legătură cu situația drepturilor și libertăților democratice [31]. Iar I. Rusu definește regimul politic drept ansamblul metodelor și mijloacelor de înfăptuire a puterii, a relațiilor existente între elementele ce alcătuiesc sistemul social-politic, relevând, în primul rând, măsura consacării și garantării drepturilor și libertăților fundamentale cetățenești [32].

Doctrina franceză definește regimul politic după cum urmează. Spre exemplu, Philippe Ardant privește regimul politic drept o noțiune complexă, care face apel la regulile de organizare și de funcționare a instituțiilor constituționale, la sistemul de partide, la practica vieții politice, precum și la ideologie și la moravurile politice. Esențial, în această privință, în viziunea autorului, ar fi raporturile dintre forțele politice, care se stabilesc în procesul guvernării între guvernanți și guvernați, dar și relațiile care se stabilesc între instituțiile care fac parte dintr-un anumit sistem politic [33]. Iar Maurice Duverger definește regimul politic drept o combinație între un sistem de partide, mod de scrutin, tipuri de decizii și diferite structuri ale grupului de presiune [34].

Autorii autohtoni definesc regimul politic în diferite moduri. Constituționalistul Teodor Cârnaț definește regimul politic drept totalitatea procedeelelor de realizare a puterii de stat, evocă raporturile dintre componentele sistemului social-politic și economic, adică reprezintă ansamblul instituțiilor și al mijloacelor prin care se realizează puterea [35]. În mare parte, la fel definește regimul politic și academicianul Ion Guceac, potrivit căruia acest concept reprezintă ansamblul instituțiilor, metodelor,

procedeelelor și mijloacelor prin care se realizează puterea politică în societate [36].

Iar în viziunea lui A. Arseni regimul politic este un ansamblu unitar și coerent structurat al instituțiilor politice și al normelor juridice constituționale, politice, social-economice, ideologice, prin intermediul cărora se înfăptuiește actul de guvernare sau, altfel spus, se realizează puterea politică [37]. Deci, observăm că doctrinarul pune accent pe instituțiile politice și pe normele juridice, excluzând procedeele și mijloacele de realizare a puterii. În același timp, acesta egalează actul de guvernare cu puterea politică.

Specialiștii în teoria statului și dreptului definesc regimul politic în felul următor. Profesorul Gh. Avornic definește regimul politic drept metodele și mijloacele de exercitare a puterii de stat, de conducere statală a societății, metode și mijloace relevând, în primul rând, starea drepturilor și libertăților cetățenești, care pun în evidență raportul dintre individ și stat [38]. Aceeași definiție o exprimă și autorii Boris Negru și Alina Negru potrivit cărora regimul politic este ansamblul metodelor și mijloacelor de conducere a societății, ansamblu care privește atât raporturile dintre stat și individ, cât și modul în care statul asigură și garantează drepturile subiective [39]. Considerăm că, din punct de vedere lingvistic, mijloace și metode sunt sinonime, astfel apare necesitatea de a exclude un cuvânt.

Iar Dumitru Baltag privește regimul politic ca fiind sistemul metodelor și principiilor de înfăptuire a puterii de stat, înstrânsă legătură cu situația drepturilor și libertăților democratice ale cetățenilor și posibilitatea lor de a determina sau influența politica statului, pe baza participării lor la adoptarea deciziilor [40].

Concluzia ce se impune în urma identificării definițiilor regimului politic de către autorii autohtoni evidențiază faptul că, o parte includ în regimul politic pe lângă procedee și mijloace de înfăptuire a puterii politice și instituțiile care participă la guvernare (Cârnaț T., Guceac I., Arseni Al.), pe când, o altă parte dintre ei, și

în special cei care fac parte din doctrina teoriei dreptului includ în regimul politic doar metodele și procedeele de realizare a puterii politice prin prisma raportului dintre stat și individ (Avornic Gh., Baltag D., Negru B., Negru A.). Specialiștii în teorie, spre deosebire de cei în dreptul constituțional, când abordează noțiunea de regim politic, din punctul nostru de vedere, corect se axează pe mijloace și procedee de realizare a puterii în stat, deoarece regimul de guvernare este exercitat de instituțiile politice, având la bază elementele constituționalismului contemporan, precum: statul de drept, asigurarea drepturilor omului și principiul separației puterilor în stat. Și mai mult se axează pe organizarea puterii; exercitarea puterii; separarea, colaborarea și controlul reciproc a instituțiilor politice investite cu putere statală. Mai mult ca atât, în prezent este o tendință în societate, îndeosebi în rândurile politicienilor și activiștilor civici, de a utiliza termenul de regim de guvernare, fără a cunoaște conținutul.

În acest context, considerăm că la termenul de „regim politic” e nevoie de concretizat etimologia cuvântului „politic”, unde DEX-ul explică că „politică” reprezintă tactica, strategia și metodele folosite de organele puterii în vederea realizării obiectivelor fixate; ideologia care reflectă această activitate. Așadar, acesta ar trebuie să se refere doar la ideologie.

Mai jos ne vom axa pe principiul separației puterilor în stat, odată ce, în opinia noastră, anume acest principiu reflectă esența regimului de guvernare și este una dintre condițiile constituționalismului contemporan.

Astfel, Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994, spre deosebire de Constituția Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din anul 1978, consacră la articolul 6, principiul separării și colaborării puterilor în stat, care prevede că: *în Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sunt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției* [41]. Consacrarea principiului separării puterilor în stat la nivel de Constituție a Re-

publicii Moldova, fiind un principiu general, trebuie să se conțină în dispoziția fiecărei norme constituționale ce reglementează raporturile privind instituirea, exercitarea și menținerea puterii în stat.

Pentru a ajunge la conceptul de regim de guvernare este nevoie de **clasificat** regimurile politice, astfel încât să se poată demonstra necesitatea acestei noțiuni. În doctrină, și în special potrivit opiniei prof. T. Cârnaț, regimurile politice sunt clasificate după mai multe criterii, iar unul din criteriile de clasificare vizează respectivul principiu - *separația puterilor în stat*.

În doctrină se menționează că principiul separației și al echilibrului puterilor în stat nu și-a găsit exprimarea directă în constituțiile mai multor țări din diverse motive: fie că nu în toate statele lumii există o separație propriu-zisă a puterilor, fie că principiul separației și mecanismul de echilibrare a puterilor în stat nu este exprimat direct [42]. Această idee o susținem și noi.

În forma sa cea mai simplă, principiul separației puterilor în stat presupune exercitarea de către stat a trei funcții principale [43]:

- funcția legislativă, prin care se înțelege elaborarea și adoptarea normelor general obligatorii, destinate reglementării relațiilor sociale;

- funcția executivă: asigură aplicarea acestor norme, cu împuternicirea statului de a recurge la forța de constrângere;

- funcția jurisdicțională: cuprinde activitatea de soluționare a litigiilor apărute în societate, în cadrul unei proceduri publice și contradictorii [44].

Drept efect, din perspectiva separației puterilor în stat regimurile politice, în marea accepțiune a doctrinarilor, se clasifică în: regimuri parlamentare (ex: Germania, Italia, Grecia, Cehia, Letonia, Estonia, Ungaria etc.); regimuri prezidențiale (ex: Statele Unite ale Americii, Federația Rusă); regimuri semiprezidențiale sau mixte (ex: Franța, România, Finlanda, Portugalia, Austria, Slovenia, Polonia etc.).

Din punctul nostru de vedere,

acesta nu este regim politic, ci regim de guvernare, fiindcă regimul politic exprimă ideologia care e utilizată de către instituțiile politice. De aceea este important ca clasificarea regimului politic, care este întâlnită în doctrina juridică în ceea ce privește criteriul în baza separației puterilor în stat, să-i fie atribuită anume regimului de guvernare.

Doctrinarul Cușmir M. introduce un concept nou în lucrarea sa și anume cel de sistem constituțional, potrivit căruia acesta este o integritate ordonată a componentelor sale instituționale – instituțiile și organizațiile politice - și a normelor și principiilor constituționale care au o legătură organică cu procesul de guvernare, inclusiv normele constituționale referitoare la sistemul electoral, la sistemul de partid, precum și acele norme care consacră drepturile și libertățile fundamentale ale omului [45]. Profesorul Cușmir clasifică sistemele constituționale și le împarte în prezidențiale și parlamentare [46]. Părerea noastră este că, acest concept nu este folosit adecvat în ceea ce privește tipologiile sistemelor constituționale, fiindcă deși definiția oferă un anumit spectru de caracteristici, totuși acestea nu se reğasesc în tipologia care ține strict de cum este puterea de stat organizată și exercitată.

Așadar, analizând și sistematizând materialul prezentat în acest paragraf, ajungem la concluzia că termenul de regim de guvernare, de fapt, nu este utilizat în doctrină. Am observat că, potrivit clasificării profesorului Cârnaț, regimul politic se împarte în două criterii: după principiul separării puterilor în stat și după mijloacele și procedeele de exercitare a puterii de stat. Suntem de părerea că este destul de confuz atunci când regimul politic este clasificat după astfel de criterii, fiindcă nu se poate diferenția și din această cauză atât în doctrină, cât și în limbajul cotidian, se folosesc îmbinări de cuvinte care nu sunt tocmai potrivite și corecte din punct de vedere juridic.

Pomînd de la ideea că, cuvântul *regim* înseamnă sistem de organizare a vieții într-un stat, iar cuvântul *gu-*

vernare – conducere, dirijare, administrare, atunci regim de guvernare ar însemna nu altceva decât un sistem de conducere. Anume acest concept relevă cum un stat este organizat, pe când regimul politic (democratic și nedemocratic) arată ideologia după care se conduce acel sistem care exercită puterea de stat. Regimul de guvernare arată care instituții politice și ce atribuții au, astfel încât să putem deosebi un regim de altul. Regimul de guvernare a unui stat se referă la acel sistem constituțional de autorități publice, care au menirea de organizare și conducere a vieții economice, politice și sociale a unei societăți (Parlament, Guvern și Șeful statului). Regimul politic, în schimb, se referă la modul în care este exercitată puterea.

Identificăm anumite **trăsături definitorii** ale regimului de guvernare pentru a da viață acestui concept:

- existența unui sistem de instituții politice prin care se realizează puterea;
- distribuirea funcțiilor puterii între diferite categorii de organe;
- independența, colaborarea și controlul reciproc al puterii legislative, executive și judecătorești.

Date fiind cele analizate anterior, am dedus că este foarte important de identificat clar și echivoc noțiunea de „regim de guvernare.” Astfel, venim cu propunerea unei definiții:

Regim de guvernare este sistemul de organizare și exercitare a puterii de stat prin intermediul căruia se realizează distribuirea puterii între diferite categorii de organe și care asigură independența, colaborarea și controlul reciproc al instituțiilor politice.

Din definiția dată regimului de guvernare putem deduce următoarele elemente definitorii:

- 1) un sistem de organizare și exercitare a puterii de stat;
- 2) puterea este distribuită între diferite categorii de organe;
- 3) existența independenței, colaborării și controlului reciproc al instituțiilor politice.

În cele ce urmează vom arăta chintesența la fiecare element, deoarece ele vor fi analizate mai detaliat pe parcursul lucrării:

1) Sistemul de organizare și exercitare a puterii de stat este alcătuit din ansamblu de instituții investite cu prerogative de guvernare, din aceste organe fac parte parlamentul, șeful statului și guvernul. Sistemul de organizare și exercitare a puterii de stat dă răspuns la întrebarea, care sunt raporturile dintre șeful statului, parlament și guvern.

2) Distribuirea puterii între diferite categorii de organe se realizează prin intermediul principiului separării puterii de stat, și anume puterea legislativă este exercitată de parlament; puterea executivă de guvern, iar puterea judecătorească de către instanțele de judecată.

3) Independența, colaborarea și controlul reciproc al instituțiilor politice reiese, la fel, atât din principiul separării puterii de stat, cât și din principiul colaborării puterilor de stat. Independența se reduce la aceea că, fiecare instituție care exercită puterea în stat este independentă din punct de vedere funcțional, operațional și legislativ. În procesul exercitării puterii de stat, organele investite cu atribuții de guvernare colaborează și se verifică reciproc.

Referințe bibliografice

1. <http://dexonline.ro/definitie/regim> (vizitat 28.12.2014).
2. <http://dexonline.ro/definitie/regim> (vizitat 28.12.2014).
3. Varzari P., Tuceacov E. Puterea politică în Republica Moldova prin prisma rigorilor europene. Materiale conferinței științifico-practice internaționale Teoria și practica administrării publice. Chișinău, 23.05.2-14, p. 106 (104-107).
4. Robertson D. Dictionary of Politics. London, PenguinBooks, 1993, p. 211.
5. Tămaș S. Dicționar politic. București, Șansa, 1996, p.123.
6. Maurige Duverger. Preluat. Voiculescu M. Tratat de politologie. București, editura universitară, 2002, p. 238 (p. 445).
7. Ibidem.
8. Sarcinschi A. Dimensiunile non-militare ale securității. București, Edi-

tura Universității naționale de apărare Carol I, 2005, p. 15.

9. Macovețchi C. Modele de guvernare regională în statele europene. În: materialele conferinței științifice anuale a doctoranzilor și tinerilor cercetători, vol. II, secția Drept național, ediția a VI-e, Chișinău, 12.04.2012, p. 257 (t. (257-263).

10. Șaptefrați T. Buna guvernare: caracteristici, dimensiuni și metode de evaluare. În: Revista Administrare Publică. Chișinău, 2015, nr. 3 (87), p. 21 (p. 21-28).

11. Vrabie G. Organizarea politico-etatică a României (Drept constituțional și instituții politice), Iași: Cugetarea 1992, vol. 2, p. 53.

12. Costache GH., Marian Pompiliu D.M.. Echilibrul puterilor de stat – cheazășie a unei guvernări democratice. În: Revista națională de drept, 2009, nr. 4, p. 31 (t. p. 31-34).

13. Funcțiile constituției – factor important de configurare a regimului constituțional contemporan. Gheorghe Costachi <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2016/7-1/1.pdf> vizitat 10.02.2017.

14. Dahl R. Democrația și criticii acesteia, Yale University Press; New edition edition (July 24, 1991), 397 p.

15. W. Arthur Lewis. Politics in Wert Africa. Londra. GoergeAlenan-dUnwin, 1965, p. 64-65.

16. Lijphart A. Democrații. Chișinău, Sigma, 1999, p. 37.

17. Cârnaț, 2010, p. 204.

18. Costantin Corina. Democrația: valori și principii. În: Revista studii juridice universitare, 2009, nr.3-4, <http://studiijuridice.md/revista-nr-3-4-2009/democratie-valori-si-principii> (vizitat 28.12.2014).

19. Costachi G., Statul de drept: între teorie și realitate, Chișinău, 2000, p. 68.

20. Ibidem p. 70.

21. Costachi G. Forme ale democrației și eficiența mecanismului de guvernare. Legeașiviata nr. 4, 2000, p. 3.

22. Costachi G., Statul de drept: între teorie și realitate, Chișinău, 2000, p. 76.

23. Ibidem, p. 80.

24. Popa V. Dreptul public. Chișinău, 1998, p. 146.

25. Pactet P. Institutions politiques. Droit constitutionnel. Paris, 1991, p. 90.

26. Cârnaț T. Drept constituțional, 2010, p. 205.

27. Costachi G., Statul de drept: între teorie și realitate, Chișinău, 2000, p. 87.

28. Ibidem, p. 88.

29. Costachi G., Statul de drept: între teorie și realitate, Chișinău, 2000, p. 88.

30. <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2015/1-1/1.pdf>

31. Muraru I. Drept constituțional și instituții politice. Ed. VIII. București, Actami, 1998, p. 17.

32. Rusu I. Forma de guvernământ. București, Lumina Lex, 1997, p. 35.

33. Philippe Ardant. Institutions politiques et Droit constitutionnel. Paris, edition L.G.J.D, 1996, p. 221.

34. Duverger M. Introduction a une sociologie de regimes politiques. Traite de sociologie, vol. II. Paris, P.U.F., 1963, p. 4.

35. Cârnaț T. Drept Constituțional. Chișinău, Print-aro, 2010, p. 199-200.

36. Guceac I. Cursele mentar de drept constituțional, vol. I, p. 111.

37. Arseni A. Legitimitatea puterii de stat. Principiul edificator al statului de drept și democratic contemporan. Chișinău, CEP USM, 2015, p. 158 (total p. 420).

38. Avornic Gh. Tratat de teorie generală a statului și dreptului. Chișinău, p. 84.

39. Negru B., Negru A. Teorie generală a dreptului și statului, p. 150.

40. Baltag D. Teorie generală a dreptului și statului. Chișinău, Tipim, 1996, p. 88-89.

41. Constituția Republicii Moldova.

42. Echilibrul puterilor în stat – pilon al constituționalismului din România și Republica Moldova (studiu comparat), elaborată de Drilea-Marga Marian Pompiliu.

43. Costachi Guceac Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept.

44. Costachi Gh., Guceac I., „Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept”, Chișinău 2003, p. 90.

45. Cușmir M. Sisteme constituționale europene 2008, p. 18.

46. Ibidem, p. 29.

CZU 340.12

INTERESUL DOCTRINAR CONTEMPORAN FAȚĂ DE PRINCIPIUL LEGALITĂȚII

Petru RAILEAN,

doctor în drept, lector universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova

SUMMARY

The article contains an overview of the degree of scientific research in the contemporary doctrine of the concept and principle of legality. The author analyzes the works of Russian researchers, concerned about the issue in question, and the works of national researchers. Consequently, it is noted the insufficient research level of the subject in the national doctrine.

Keywords: principle, law, principle of legality, rule of law.

REZUMAT

Articolul cuprinde o trecere în revistă a gradului de cercetare științifică în doctrina contemporană a conceptului și principiului legalității. Sunt analizate atât lucrările cercetătorilor ruși, preocupați de problema în cauză, cât și lucrările cercetătorilor autohtoni. În consecință, se constată nivelul insuficient de cercetare a subiectului în doctrina autohtonă.

Cuvinte-cheie: principiu, legalitate, principiul legalității, stat de drept.

Introducere. Transformările democratice inițiate în ultimul deceniu al secolului trecut, care au marcat trecerea societății noastre de la un regim politic totalitar la unul bazat pe drept și pe valorile democratice, au impus în mod inevitabil și o nouă reafirmare a *principiului legalității* în viața societății și activitatea statului [15, p. 21].

Incontestabil, principiul în cauză a fost unul central și pentru funcționarea puterii în fostul regim sovietic, însă, odată cu ruina acestuia și inițierea edificării unui nou stat, s-a impus cu necesitate reconceptualizarea legalității și ajustarea acesteia la noile realități democratice.

Luând în considerație aceste momente, atât în trecut, cât și în prezent, *legalitatea* nu încetează a fi obiect al dezbaterilor științifice nu doar în cadrul teoriei generale a dreptului, dar și în celelalte ramuri ale științei juridice [15, p. 21].

Scopul studiului. Pornind de la cele expuse, în cele ce urmează ne propunem să realizăm o trecere în revistă a lucrărilor științifice care abordează legalitatea ca un concept și principiu, în vederea determinării

gradului de cercetare, atât în doctrina rusă, cât și în cea autohtonă.

Rezultate obținute și discuții. O atenție deosebită față de conceptul și fenomenul *legalității* a manifestat și continuă să manifeste doctrina juridică rusă. Abordări ale particularităților *legalității* din perioada sovietică pot fi atestate la așa cercetători precum: M. S. Strogovici (*Теоретические вопросы советской законности*. În: Советское государство и право, 1956) [43]; E.A. Lukașeva (*Социалистическое правосознание и законность*. Москва, 1973) [33]; I. Pavlov (*К вопросу о теории общенародной социалистической законности*. În: Социалистическая законность, 1962) [39]; N.G. Alexandrov (*Право и законность в период развернутого строительства коммунизма*. Москва, 1961) [16] etc.

Cercetările științifice ale acestor autori în mare parte sunt marcate de ideologia epocii în care au trăit și activat. Respectiv, în ele se pune accentul pe sensul îngust al *legalității* ca respectare strictă și necondiționată a legii de către toți subiecții de drept [14, p. 16].

Trecerea de la conceptul sovietic al legalității la cel contemporan este clar dezvoltată de către R.F. Vagapov, în publicația – *Теоретическая разработка и практическая реализация законности в России. Советский и постсоветский периоды* (publicat în Вектор науки ТГУ, 2011 [20]). Propunându-și o abordare a evoluției istorice a legalității, cercetătorul atestă originea acestuia chiar în conceptul „legalității revoluționare”, care ulterior deja a preluat conținutul „legalității socialiste”. Particularitatea principală a legalității socialiste în viziunea sa consta în faptul că ea exprima interesele elitei (clasei) care deținea puterea și conducea statul și societatea. Completată cu perceperea legalității ca executare strictă și fermă a legilor, această particularitate a și fundamentat caracterul totalitar al regimului din acea vreme.

Într-un fel sau altul, practic orice studiu contemporan al fenomenului legalității implică trasarea unei paralele cu varianta socialistă a acesteia, tocmai în vederea evidențierii pronunțate a noilor trăsături pe care i le atribuie perioada contemporană [15, p. 22].

În context, reprezentativ considerăm și studiul realizat de N.S. Malein – *О законности в условиях переходного периода* (publicat în: Теория права: новые идеи. Москва, 1995 [34]), în care cercetătorul încearcă să contureze noile trăsături ale legalității (în special, rolul important al calității legii), precizând dificultatea ce însoțește conștientizarea acesteia și aplicarea practică în condițiile de instabilitate socială și politică.

Dintr-o perspectivă generală, în prezent, legalitatea, ca principiu, este abordată practic în toate manualele de teorie generală a dreptului. Cu precădere, în acest sens vom cita: V.V. Lazarev – *Общая теория права и государства*. Москва, 1996 [30]; – *Основы права*. Учебное пособие. Москва, 2001 [38]; S.S. Alexeev – *Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования*. Москва, 1999 [17]; *Теория права*. Москва, 1995 [18]; L.A. Morozov

– *Теория государства и права*. Учебник. Москва, 2003 [36]; M.S. Strogovici – *Проблемы общей теории права*. Москва, 1990 [42]; *Теория государства и права*. Москва, 2003 – sub redacția științifică a lui A.S. Pigolkin [44]; *Теория государства и права*. Москва, 2000 – sub redacția științifică a lui V.M. Korelski și V.D. Perevalov [45]; *Теория государства и права: Курс лекций*. Москва, 1999 – sub redacția științifică a lui M.N. Marcenko [46] etc.

Practic, în majoritatea acestor lucrări legalitatea este abordată sub un triplu aspect: ca principiu, ca metodă de conducere a statului și ca regim al vieții sociale (regim de respectare și executare strictă și riguroasă a normelor de drept de către toți subiecții relațiilor sociale).

În același timp, autorii acestor lucrări pun accentul pe importante aspecte de natură să elucideze specificul legalității în noile condiții democratice, precum: conținutul și principiile legalității sau, mai bine zis, cerințele pe care le implică aceasta în prezent, conținutul normativ al legalității (cuprinderea în conceptul de legalitate doar a legilor sau și a actelor normative subordonate legilor), subiecții asupra cărora se răsfrânge principiul legalității etc.

În context, pot fi menționate și lucrările semnate de: V. K. Babayev, V. V. Demidov – *Законность и ее принципы*. În: Ленинградский Юридический Журнал, 2004 [19]; N.N. Voplenko – *Понятие и основные черты законности*. În: Вестник Волгоградского государственного университета, 2006 [23]; I.A. Krasnov – *Понятие законности в современном обществе*. În: Юридический аналитический журнал, 2005 [26]; V.N. Kudreačev – *Законность: содержание и современное состояние*. În: Законность в Российской Федерации. Москва, 1998 [28]; D.A. Ponomarev – *Теоретические проблемы развития понятия законности в отечественной юридической науке*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Уфа, 2002 [40]; S.A. Savcenko

– *Принцип законности как основа конституционного процесса осуществления государственной власти в России*. În: Вестник Томского государственного университета, 2011 [41] etc.

În cuprinsul tuturor acestor publicații, se urmărește dezvoltarea celor mai importante trăsături, particularități și elemente ale legalității ca principiu sau ca totalitate de cerințe adresate tuturor subiecților de drept.

De exemplu, cu idei inedite intervine în explicarea legalității cercetătorul N. N. Voplenko, care susține că legalitatea constituie un instrument (mijloc) important pentru atingerea scopurilor dreptului. Ea derivă din calitatea dreptului de a fi general obligatoriu în stat și se concretizează în sistemul cerințelor ideologice, psihologice și juridice ale conduitei legale, bazându-se pe principiile normativ-juridice, organizaționale și general ideologice ale activității subiecților chemați să o asigure. Respectiv, legalitatea dispune de o structură proprie și de trăsături distincte [23, p. 35].

Renumitul savant V. N. Kudreačev, la rândul său, subliniază că legalitatea presupune recunoașterea de drepturi egale și stabilirea de cerințe egale tuturor cetățenilor, adică realizarea principiului egalității în fața legii. Transpunerea acestuia în viață contribuie în mod deosebit la consolidarea în conștiința indivizilor a unor asemenea valori importante, precum: autoritatea dreptului, echitatea socială, siguranța și stabilitatea ordinii de drept [28, p. 5].

Totodată, merită atenție și viziunea lui D. A. Ponomarev, care pune un accent deosebit pe faptul că legalitatea excede cu mult limitele sferei de realizare a dreptului și sfera de creare a acestuia [40, p. 6]. În același timp, cercetătorul apreciază legalitatea ca fiind o categorie estimativă ce excede considerabil limitele jurisprudenței, fiind o noțiune ce semnifică necesitatea obiectivă de respectare a legilor.

Specificul legalității în diferite domenii sau în calitate de caracteristică a unor instituții concrete a fost elucidat de către: I. A. Kras-

пов, în *Специфика законности в федеративном государстве (на примере Российской Федерации)*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2007 [27], cercetătorul evidențind particularitățile manifestării legalității în relațiile dintre subiecții federației; D. A. Lipinski, *О принципе законности юридической ответственности*. Вектор Науки ТГУ, 2010 [32], care subliniază specificul legalității ca principiu de bază al răspunderii juridice; A.V. Ovod, *Принцип законности в публичном праве*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2005 [37], care concretizează manifestarea legalității în sfera dreptului public etc.

Un aspect distinct abordează cercetătorul A. N. Kunev în publicația *Законность и правовая культура в условиях становления правового государства: теоретико-правовое исследование*. Москва, 2011 [29]. Intuind legătura indisolubilă dintre legalitate și cultura juridică, domnia sa cu o logică inedită argumentează cum aceste categorii se influențează reciproc, fiind interdependente în perioada contemporană.

Destul de polemitizat în literatura de specialitate rusă este conceptul de „legalitate de drept” („правозаконность”). Ca adepți ai acestei sintagme, pot fi nominalizați: N. V. Vitruk (*Законность: понятие, защита и обеспечение*. В: Общая теория права. Нижний Новгород, 1993 [21]), S. S. Alexeev (*Теория права*. Москва, 1995 [18]), I. A. Krasnov (*Специфика законности в федеративном государстве (на примере Российской Федерации)*. Казань, 2007 [27]) etc., care în publicațiile lor susțin recunoașterea acesteia, dat fiind faptul că permite o delimitare clară între legalitatea proprie regimului totalitar și cea caracteristică unui stat de drept.

În același timp, sunt destul de justificate și argumentele opozițiilor unei asemenea poziții, și anume: A. V. Ovod (*Принцип законности в публичном праве*.

Казань, 2005 [37]); D. A. Ponomarev (*Теоретические проблемы развития понятия законности в отечественной юридической науке*. Уфа, 2002 [40]); N. N. Vorplenko (*Понятие и основные черты законности*. Волгоград, 2006 [23]) etc., cercetători care susțin inutilitatea unei asemenea terminologii, întrucât o consideră ca fiind de natură să provoace doar confuzii.

Un aspect important reprezintă mecanismul asigurării legalității în cadrul statului. O viziune distinctă în acest sens promovează N. V. Vitruk (*Законность: понятие, защита и обеспечение*. В: Общая теория права. Нижний Новгород, 1993 [21]), care trasează o distincție clară între asigurarea legalității și încălcarea acesteia, profilaxia și consolidarea legalității, argumentând, în special, distincția dintre încălcarea legii și încălcarea legalității.

Elemente distincte ale mecanismului de asigurare a legalității evocă și alți cercetători precum:

- M. A. Latuşkin (*Механизм обеспечения законности*. Волгоград, 2006 [31]), care dezvoltă mecanismul social, psihologic și juridic al asigurării legalității;

- M. R. Mamii (*Теория и практика обеспечения режима законности в современной России* [35]), care accentuează valoarea deosebită a bazei normativ-juridice și a mecanismului socio-juridic în asigurarea legalității și rolul special al controlului judecătoresc și a supravegherii exercitate de către procuror ca garanții ale asigurării legalității.

În context, merită atenție și abordarea doctrinară a conceptului de „legalitate constituțională”. Chiar dacă este o noțiune adeseori nerecunoscută, totuși în literatura de specialitate rusă pot fi atestați cercetători de renume care o susțin și îi apreciază valoarea teoretică și practică.

În acest sens, vom cita asemenea personalități precum: N. M. Kolosova (*Обеспечение конституционности законности*. Москва, 1998 [25]); T. Ia. Habrieva (*Конституция как основа законности в Российской Федерации*. Москва, 2009 [47]); *Конституция и законность*.

Москва, 2008 [48]; *Правовая охрана конституции*. Казань, 1995 [49]); N.V. Vitruk (*Законность: понятие, защита и обеспечение*. Нижний Новгород, 1993 [21]); V.P. Volkov (*Проблемы обеспечения конституционной законности избирательного процесса в интересах укрепления российской государственности*. Москва, 2009 [22]) etc. În marea lor parte, cercetătorii enunțați apreciază „legalitatea constituțională” ca fiind nucleul legalității într-un stat de drept, invocând și argumente pertinente în acest sens.

În baza celor expuse, putem conchide că fenomenul legalității se bucură la moment de o amplă și profundă cercetare în doctrina juridică rusă, fapt ce permite recunoașterea existenței unei teorii a legalității în cadrul acestui areal științific.

Cu regret, sub aspect comparativ, nu putem afirma același lucru și despre comunitatea științifică autohtonă, dat fiind faptul că fenomenul legalității este studiat la noi insuficient și destul de fragmentar [14, p. 20; 15, p. 31]. Cu excepția invocării succinte a conceptului în manualele de teoria generală a dreptului, semnate de către: Avornic Gh. (*Teoria generală a dreptului*. Chișinău, 2004 [2]); Baltag D. (*Teoria generală a dreptului și statului (curs introductiv)*. Cimișlia, 1996 [3]); Negru B. (*Teoria generală a statului și dreptului*. Chișinău, 1999 [11]); Negru B., Negru A. (*Teoria generală a dreptului și statului*. Chișinău, 2006 [12]) etc., sunt puține publicații consacrate dezvoltării principiului legalității și mecanismului de asigurare a acesteia.

Evident, o abordare similară a principiului poate fi atestată și în orice lucrare de specialitate, mai ales în cele ramurale, deoarece fiind propriu întregii activități a statului, principiul legalității este valorificat practic în toate sferile acesteia și, respectiv, în toate ramurile științei juridice.

Un exemplu elocvent în acest sens servește voluminoasa monografie a cercetătorului M. Diaconu (*Mecanismul asigurării legalității actelor administrative în Republica Moldova*. Chișinău, 2013 [9], publi-

cată în baza tezei sale de doctor în drept (*Controlul legalității actelor administrative*), susținută în același an), în care cu lux de amănunte sunt studiate specificul legalității în activitatea administrației publice și mecanismul asigurării acesteia. Un accent deosebit autorul pune pe legalitatea actelor administrative ca principiu de drept administrativ și pe rolul controlului (administrativ și jurisdicțional) în asigurarea legalității actelor administrative, intervenind cu valoroase ipoteze științifice, idei, constatări, concluzii și recomandări în materie.

În aceeași ordine de idei, merită enunțate și demersurile științifice semnate de către: V. P. Ivanov (*Проблемы соотношения законности и конституционного принципа верховенства права*. Chișinău, 2004 [24]); Al. Arseni (*Legalitatea și supremația legii într-un stat de drept*. Chișinău, 2003 [1]); T. Cârnaț (*Statul de drept: principii și trăsături definitorii*. Chișinău, 2004 [4]); M. Poalelungi, A. Smochină (*Ordinea de drept – condiție prioritară pentru instituirea statului de drept*. Chișinău, 2002 [13]); Grecu R. (*Stere – juristul*. Chișinău, 2008 [10]); Costachi Gh., Guceac I. (*Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept*. Chișinău, 2003 [7]) etc. În marea lor parte, cercetătorii se expun asupra triplei valențe a legalității ca principiu, metodă și regim, asupra supremației legii ca element fundamental al legalității și asupra garanțiilor acesteia (generale și speciale).

Fără a diminua valoarea științifică a acestor studii, totuși apreciem în mod deosebit cercetările realizate de către profesorul Gh. Costachi (*Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova*. Chișinău, 2009 [5]; *Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept*. Monografie. Chișinău, 2010 [8]; *Prin știință spre un stat de drept*. Monografie. Chișinău, 2011 [6]) etc., în care savantul investigează profund conceptul legalității în baza teoriei juridice ruse, expunându-se destul de tranșant asupra unor aspecte

importante problematice în materie, precum: conținutul normativ al legalității (în care domnia sa include pe lângă lege și actele normative subordonate legii), subiecții acesteia (recunoscând această calitate atât cetățenilor de rând, cât mai ales statului și autorităților acestuia), particularitățile legalității în perioada contemporană (accentuând în mare parte caracterul de drept al legilor).

Totodată, trebuie să recunoaștem că prin lucrările sale dl profesor marchează cea mai amplă și valoroasă contribuție științifică la cercetarea legalității ca principiu al statului de drept în doctrina juridică autohtonă, moment ce ne-a motivat să ne axăm în cercetarea noastră pe multe dintre ideile domniei sale.

Concluzii. Din câte se poate observa, în arealul științific autohton principiul și fenomenul legalității nu se bucură de o atenție corespunzătoare, fapt ce în viziunea noastră este nejustificat, mai ales ținând cont de procesul edificării statului de drept aflat în plină desfășurare. De aici, este destul de clară necesitatea suplirii acestui neajuns, prin dezvoltarea teoriei legalității. O încercare în acest sens am întreprins în teza de doctorat – *Esența și importanța activității jurisdicționale în asigurarea legalității în statul de drept*, susținută în anul 2014 [14] și, respectiv, în monografia publicată în baza acesteia – *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept* [15] (2015), în care ne-am propus să elucidăm atât conceptul contemporan al legalității, formele de manifestare a acesteia, precum esența și particularitățile mecanismului de asigurare a legalității în cadrul statului.

În calitate de obiectiv distinct, pe care am reușit să-l atingem în aceste lucrări, menționăm dezvoltarea conceptului de *legalitate constituțională (constituționalitate)*, determinarea rolului și locului acesteia în raport cu legalitatea, particularitățile și mecanismul de asigurare.

Referințe bibliografice

1. Arseni A. *Legalitatea și supremația legii într-un stat de drept*. În:

Edificarea statului de drept”, *Materialele conferinței internaționale științifico-practice* (Chișinău, 26-27 septembrie 2003). Chișinău: Transparency International – Moldova, 2003, p. 174-178.

2. Avornic Gh. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: Editura Cartier, 2004. 656 p.

3. Baltag D. *Teoria generală a dreptului și statului (curs introductiv)*. Cimișlia: Editura „TIPCIM”, 1996. 330 p.

4. Cârnaț T. *Statul de drept: principii și trăsături definitorii*. În: „Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală”, *Materialele conferinței internaționale științifico-practice* (23-24 septembrie 2004, Bălți). Chișinău, 2004, p. 1419-1420.

5. Costachi Gh. *Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova*. Chișinău: IISD al AȘM, 2009. 327 p.

6. Costachi Gh. *Prin știință spre un stat de drept*. Volum omagial. Chișinău: IISD al AȘM, 2011. 864 p.

7. Costachi Gh., Guceac I. *Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept*. Chișinău: F. E.-P. Tipografia Centrală, 2003. 344 p.

8. Costachi Gh., Hlipcă P. *Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept*. Monografie. Chișinău: IISD al AȘM, 2010. 624 p.

9. Diaconu M. *Mecanismul asigurării legalității actelor administrative în Republica Moldova*. Monografie. Chișinău: Î.S. F.E.-P. Tipografia Centrală, 2013. 552 p.

10. Grecu R. *Stere – juristul*. Chișinău: Universul, 2008. 248 p.

11. Negru B. *Teoria generală a statului și dreptului*. Chișinău, 1999.

12. Negru B., Negru A. *Teoria generală a dreptului și statului*. Chișinău: Bons Offices, 2006. 518 p.

13. Poalelungi M., Smochină A. *Ordinea de drept – condiție prioritară pentru instituirea statului de drept*. În: „Probleme actuale ale jurisprudenței: realizări și perspective”, *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova, Științe juridice*. Serie Nouă nr. 6. Chișinău: Centrul Editorial al USM, 2002.

14. Railean P. *Esența și importanța activității jurisdicționale în asigurarea legalității în statul de drept*. Teză de doctor în drept. Specialitatea: 552.01

- Drept constituțional. Chișinău, 2014, p. 16 (201 p.).
15. Railean P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept*. Chișinău: S.n., 2015 (Tipografia Centrală). 600 p.
16. Александров Н.Г. *Право и законность в период развернутого строительства коммунизма*. Москва, 1961. 271 p.
17. Алексеев С.С. *Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования*. Москва: «Статут», 1999. 712 p.
18. Алексеев С.С. *Теория права*. Москва: Бек, 1995. 320 p.
19. Бабаев В.К., Демидов В.В. *Законность и ее принципы*. В: Ленинградский Юридический Журнал, 2004, №1, p. 133-144.
20. Вагапов Р.Ф. *Теоретическая разработка и практическая реализация законности в России. Советский и постсоветский периоды*. В: Вектор науки ТГУ, 2011, №1(4), p. 24-28.
21. Витрук Н.В. *Законность: понятие, защита и обеспечение*. В: Общая теория права: Курс лекций. Под общей ред. проф. В. К. Бабаева. Нижний Новгород, 1993, p. 513-540.
22. Волков В.П. *Проблемы обеспечения конституционной законности избирательного процесса в интересах укрепления российской государственности*. Москва: РЦО-ИТ: Крона, 2009. 262 p.
23. Вопленко Н.Н. *Понятие и основные черты законности*. В: Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5. Юриспруденция, 2006, №8, p. 33-48.
24. Иванова В.П. *Проблемы соотношения законности и конституционного принципа верховенства права*. В: Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală, Materialele conferinței internaționale științifico-practice (23-24 septembrie 2004, Bălți). Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2004, p. 972-975.
25. Колосова Н.М. *Обеспечение конституционности законности*. В: Законность в Российской Федерации. Москва: Спарк, 1998, p. 27-47.
26. Краснов И.А. *Понятие законности в современном обществе*. В: Юридический аналитический журнал. 2005, №3-4 (15-16), p. 149-163.
27. Краснов И.А. *Специфика законности в федеративном государстве (на примере Российской Федерации)*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2007. 27 p.
28. Кудрявцев В.Н. *Законность: содержание и современное состояние*. В: Законность в Российской Федерации. Москва: Спартак, 1998, p. 4-12.
29. Кунев А.Н. *Законность и правовая культура в условиях становления правового государства: теоретико-правовое исследование*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2011. 24 p.
30. Лазарев В. В. *Общая теория права и государства*. Москва: Юрист, 1996. 472 p.
31. Латушкин М.А. *Механизм обеспечения законности*. В: Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5: Юриспруденция, 2006, №8, p. 49-51.
32. Липинский Д.А. *О принципе законности юридической ответственности*. В: Вектор Науки ТГУ, 2010, №7(10), p. 42-45.
33. Лукашева Е.А. *Социалистическое правосознание и законность*. Москва: Юридическая литература, 1973. 344 p.
34. Малейн Н.С. *О законности в условия переходного периода*. В: «Теория права: новые идеи» (выпуск четвертый). Москва: 1995, p. 26-32.
35. Мамий М.Р. *Теория и практика обеспечения режима законности в современной России*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Краснодар, 2007. 43 p.
36. Морозова Л. А. *Теория государства и права. Учебник*. Москва: Юрист, 2003. 414 p.
37. Овод А.В. *Принцип законности в публичном праве*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2005. 30 p.
38. *Основы права. Учебное пособие*. Под ред. В. В. Лазарева. Москва: Юрист, 2001. 448 p.
39. Павлов И. *К вопросу о теории общенародной социалистической законности*. В: Социалистическая законность, 1962, №6, p. 13-19.
40. Пономарев Д.А. *Теоретические проблемы развития понятия законности в отечественной юридической науке*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Уфа, 2002. 22 p.
41. Савченко С.А. *Принцип законности как основа конституционного процесса осуществления государственной власти в России*. В: Вестник Томского государственного университета, 2011, №3, p. 87-91.
42. Строгович М.С. *Проблемы общей теории права*. Избранные труды. Т. 1. Москва, 1990. 304 p.
43. Строгович М.С. *Теоретические вопросы советской законности*. В: Советское государство и право, 1956, №4, p. 15-25.
44. *Теория государства и права*. Под ред. А. С. Пиголкина. Москва: Городец, 2003. 544 p.
45. *Теория государства и права*. Под ред. проф. В. М. Корельского и проф. В.Д. Перевалова. Москва, 2000. 616 p.
46. *Теория государства и права: Курс лекций*. Под ред. проф. М.Н.Марченко. Москва: Зеркало, ТЕИС, 1999. 432 p.
47. Хабриева Т. *Конституция как основа законности в Российской Федерации*. В: Журнал Российского Права 2009. № 3, p. 3-11.
48. Хабриева Т.Я. *Конституция и законность*. В: Законность в Российской Федерации. Москва, 2008, p. 59-61.
49. Хабриева Т.Я. *Правовая охрана конституции*. Казань. 1995. 224 p.

APLICAREA PRINCIPIULUI CONTRADICTORIALITĂȚII LA FAZA PUNERII ÎN EXECUTARE A HOTĂRĂRILOR JUDECĂTOREȘTI

Lucia RUSU,

doctor în drept. Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Eduard BALAN,

Asistent judiciar, Judecătoria mun. Bălți

SUMMARY

The action of this principle is achieved not only at the stage of examination of the case in court, but also in other phases of the criminal trial. Speaking about the action of the adversarial principle at various stages of the criminal trial, it is necessary to mention that the specific features of various stages of the criminal process determine as well the different action level of this principle. The most visible and fully it is realized namely while investigating the case in court, where the circumstances of the case are examined directly by the court.

Keywords: principle, adversariality, stage of trial, appeal, cassation, ordinary ways of appeal, extraordinary ways of appeal, criminal trial, circumstances of the case, court inquiry, judgment, decision, trial participants.

REZUMAT

Acțiunea acestui principiu este asigurată nu doar la etapa examinării cauzei în instanța de judecată, ci și în cadrul altor faze ale procesului penal. Vorbind despre acțiunea principiului contradictorialității la diferite faze ale procesului penal, este necesar de a menționa că particularitățile specifice diferitor etape ale procesului penal determină și nivelul diferit de acțiune al acestui principiu. Cel mai vizibil și mai deplin el se realizează anume în cadrul examinării cauzei în judecată, unde circumstanțele cauzei sunt examinate nemijlocit de către instanța de judecată.

Cuvinte-cheie: principiu, contradictorialitate, fază de judecată, apel, recurs, căi ordinare de atac, căi extraordinare de atac, proces penal, circumstanțe ale cauzei, cercetare judecătorească, sentință, decizie, participanți la proces.

Introducere. Fixarea procesuală a principiului contradictorialității nu a ajuns să corespundă importanței pe care o are în cadrul reglementării mecanismului procesual penal. Actualmente, predomină necesitatea de reformare substanțială a structurii procesului ca atare și a modalităților de repartizare pe măsura unei depline corespunderi a funcțiilor procesuale de bază. Este necesară, de asemenea, o revizuire a aspectului raporturilor juridice dintre participanții ajunși în proces, dintre organele și persoanele care realizează urmărirea penală și judecarea cauzei, pe de o parte, și bănuți, învinuți, inculpați și persoanele care-i reprezintă și le apără interesele, pe de altă parte.

Metode de cercetare și materiale aplicate. În cadrul acestui studiu au fost aplicate următoarele metode de investigare științifică: analiza logică, analiza comparativă, analiza sistemică, analiza dinamică și sinteza. În calitate de materiale au servit lucrările specialiștilor notorii din domeniul dreptului procesual-penal.

Rezultate obținute în discuții. În vederea finalizării activităților procesual-penale, este necesară punerea în executare a hotărârilor penale, fiindcă numai așa procesul penal se înfățișează ca un complex de activități prin care se traduce în fapt scopul legii penale [1, p. 582]. Punerea în executare a hotărârilor judecătorești reprezintă ultima fază a procesului penal, în care sunt emise actele de procedură pentru punerea în executare a pedepselor principale, complementare și accesorii. De asemenea, tot în cadrul acesteia sunt reglementate procedurile referitoare la schimbările ce pot interveni în executarea hotărârilor penale [2, p. 1417].

Etapa punerii în executare a hotărârilor judecătorești reprezintă o etapă a procesului penal care se deosebește de celelalte. În primul rând, în cadrul acesteia nu sunt rezolvate întrebările referitoare la existența sau lipsa faptului infracțiunii și a vinovăției persoanei în comiterea acesteia. În al doilea rând, etapa vizată nu realizează o funcție de control în coraport cu

alte etape și nu reprezintă un element obligatoriu al mișcării consecutive a cauzei penale, din considerentul că în cadrul anumitor dosare nu apar întrebări, care urmează a fi soluționate în cadrul acesteia. În al treilea rând, în cadrul acestei etape participă un cerc specific, determinat de subiecți: instanța de judecată din raza de activitate a organului sau a instituției care execută pedeapsa, instanța de judecată de la locul de trai al persoanei care solicită reabilitarea, instanța care a adoptat hotărârea rămasă definitivă, judecătorul instanței de drept comun, judecătorul de instrucție, administrația instituției penitenciare etc. [3, p. 185-186].

Executarea hotărârilor ca fază a procesului penal dispune de anumite particularități caracteristice, și anume: sarcini concrete de a pune în executare hotărârea imediat după ce a devenit definitivă, de a soluționa chestiunile procesuale care apar în cadrul punerii în executare; în cadrul fazei de executare a hotărârii sunt încadrați atât subiecți ai procesului penal, cum ar fi instanța, condam-

natul, apărătorul ș.a., cât și subiecții externi, cum ar fi administrația locului de detenție, colectivele de muncă, executorii judecătorești ș.a.; activitatea instanței în cadrul acestei faze este o activitate de exercitare a justiției [4, p. 827].

În cadrul acestei etape sunt clarificate doar chestiunile care apar în procesul punerii în executare a hotărârilor judecătorești. Prin punerea în executare a hotărârilor judecătorești urmează a se înțelege nu sensul faptic, ci acel juridic al executării hotărârii, din care considerent la aceasta urmează a fi atribuite nu orice situații de drept, ci doar acelea unde domină regimul reglementării procesual penale, adică a normelor de procedură penală. [5, p. 370]

CPP RM fixează în art. 469 acele chestiuni care urmează să fie soluționate de către instanța de judecată la executarea pedepsei. La acestea se referă: 1) eliberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen (art.91 CP RM); 2) înlocuirea părții neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blândă (art.92 CP RM); 3) eliberarea de la executarea pedepsei penale a persoanelor grav bolnave (art.95 CP RM); 4) amânarea executării pedepsei pentru femeile gravide și femeile care au copii în vârstă de până la 8 ani (art.96 CP RM), anularea amânării executării pedepsei de către acestea, eliberarea lor de pedeapsă, înlocuirea pedepsei sau trimiterea pentru executare a pedepsei neexecutate; 5) reabilitarea judecătorească (art.112 CP RM); 6) schimbarea categoriei penitenciarului (art.72 CP RM); 7) înlocuirea amenzii cu muncă neremunerată în folosul comunității sau închisoare (art.64 CP RM); 8) înlocuirea muncii neremunerate în folosul comunității cu închisoare (art.67 CP RM); 9) anularea condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei sau, după caz, a eliberării condiționate de pedeapsă înainte de termen, cu trimiterea condamnatului pentru executarea pedepsei neexecutate (art.90 și 91 CP RM); 10) căutarea persoanelor condamnate care se ascund de organele care pun în executare pedeapsa; 11) executarea sentin-

ței în cazul existenței altor hotărâri neexecutate, dacă aceasta nu a fost soluționată la adoptarea ultimei hotărâri; 12) computarea arestării preventive sau a arestării la domiciliu, dacă aceasta nu a fost soluționată la adoptarea hotărârii de condamnare; 13) prelungirea, schimbarea sau încetarea aplicării măsurii de constrângere cu caracter medical alienaților (art.101 CP RM); 13¹) internarea forțată într-o instituție fiziopneumologică (art.96¹ CP RM); 14) eliberarea de pedeapsă sau ușurarea pedepsei în temeiul adoptării unei legi care are efect retroactiv ori ameliorarea, în alt mod, a situației (art.10 și 10¹ CP RM), precum și excluderii din hotărârea de condamnare a unor capete de acuzare dacă persoana condamnată a fost extrădată; 15) eliberarea de pedeapsă în temeiul actului amnistiei sau stingerea executării pedepsei (art.295 CE RM); 16) eliberarea de executare a pedepsei în legătură cu expirarea termenelor de prescripție ale executării sentinței de condamnare (art.97 CP RM); 17) explicarea suspiciunilor sau neclarităților care apar la punerea în executare a pedepselor; 18) alte chestiuni prevăzute de lege care apar în procesul executării pedepselor de către condamnați.

Activitatea procesuală la etapa punerii în executare a hotărârilor judecătorești se realizează de către un singur judecător. Art. 471 CPP RM fixează modul de soluționare a chestiunilor privind punerea în executare a hotărârilor judecătorești. Astfel, chestiunile specificate la art.469 alin.(1) pct.5), 11) și 14) se soluționează de către judecătorii instanței de drept comun, iar chestiunile prevăzute la celelalte puncte din art.469 alin.(1) se soluționează de către judecătorul de instrucție la demersul instituției care pune în executare pedeapsa, la cererea condamnatului sau a apărătorului acestuia ori, după caz, la demersul procurorului care exercită supravegherea organului sau instituției care pune în executare pedeapsa. Soluționarea de către instanța de judecată a chestiunilor prevăzute la art.469 alin.(1) pct.1) și 2) se efectuează în condițiile prevăzute la art.266 și 267 din Codul

de executare și numai după respectarea procedurii extrajudiciare stabilite. În cazul soluționării chestiunilor prevăzute la art.469 alin.(1) pct.1), 2), 4), 7)–9), instituția care pune în executare pedeapsa este obligată să prezinte raportul de evaluare privind comportamentul condamnatului, iar în cazul soluționării chestiunii prevăzute la art.469 alin.(1) pct.3), și raportul medical respectiv. În ședința de judecată se citează autorul demersului cu privire la soluționarea chestiunii solicitate.

Temei pentru examinarea chestiunilor prevăzute la art.469 alin.(1) pct.1), 2), 4)–7), 11), 12), 14)–16) și 18) poate servi și cererea condamnatului. Referitor la chestiunile prevăzute la art.469 alin.(1) pct.1) și 2), condamnatul înaintează cererea în instanța de judecată doar dacă a fost refuzat în condițiile art.266 alin.(3) CE RM. Pentru aplicarea temeiului prevăzut la art.469 alin.(1) pct.14) poate declara demers și procurorul. Chestiunea specificată la art.469 alin.(1) pct.14) se va soluționa cu solicitarea dosarului (sau, după caz, a dosarelor) penal în a cărui bază persoana a fost condamnată.

Chestiunile prevăzute la art.469 și 473 se soluționează doar în sediul instanței de judecată în ședință publică. La soluționarea chestiunilor prevăzute în art.469 alin.(1) pct.1), 2), 4)–9), 11), 14)–17), participarea condamnatului în ședința de judecată este obligatorie, cu excepția cazurilor în care acesta, fiind legal citat, nu s-a prezentat în instanță. Condamnatul prezent la ședință are dreptul să ia cunoștință cu materialele prezentate instanței, să participe la examinarea lor, să înainteze cereri, inclusiv de recuzare, să dea explicații, să prezinte probe.

Condamnatul poate să-și apere interesele prin intermediul apărătorului. La soluționarea chestiunilor referitoare la executarea sentințelor în privința minorilor, persoanelor cu defecte fizice sau psihice care le împiedică să-și exercite de sine stătător dreptul la apărare, persoanelor care nu posedă limba în care se desfășoară procesul, când cererea sau demersul este examinat în lipsa condamna-

tului, precum și în alte cazuri când interesele justiției o cer, participarea apărătorului este obligatorie [6]. Chestiunea prevăzută în art. 469 alin. (1) pct. 3) se soluționează în baza raportului expertizei judiciare (psihiatrice legale sau medico-legale) numite de către instanța de judecată, cu participarea obligatorie a expertului judiciar. Chestiunile prevăzute în art. 469 alin. (1) pct. 13) se soluționează în baza avizului instituției medicale, iar la solicitarea instanței de judecată, cu participarea reprezentantului comisiei medicale care a dat concluzia. La examinarea demersului administrației instituției penitenciare privind internarea forțată într-o instituție ftiziopneumologică conform art. 96¹ CP RM, instanța de judecată va ține cont de avizul medicului curant, a cărui prezență la ședința de judecată este obligatorie.

Termenul internării forțate în staționarul specializat este stabilit de comisia medicală a instituției medico-sanitare de profil ftiziopneumologic în funcție de rezultatul tratamentului și contagiozitatea bolnavului. Externarea din instituția ftiziopneumologică a pacientului față de care au fost aplicate, prin hotărâre judecătorească, măsuri forțate de internare și tratament se face numai prin hotărârea instanței de judecată în baza avizului comisiei medicale a instituției respective. În partea nereglementată de prezentul cod, examinarea demersului administrației instituției penitenciare privind internarea forțată într-o instituție ftiziopneumologică se efectuează conform prevederilor cap. XXIX CPC RM. La soluționarea chestiunilor privind executarea hotărârii judecătorești referitor la acțiunea civilă în ședința de judecată sunt citați atât condamnatul, cât și partea civilă sau reprezentantul său. Neprezentarea părții civile sau a reprezentantului său nu împiedică soluționarea cauzei.

Participarea procurorului în ședința de judecată este obligatorie. Examinarea cauzei începe cu raportul reprezentantului organului care a depus demers sau cu explicația persoanei care a depus cerere, apoi se cercetează materialele prezentate,

se ascultă explicațiile persoanelor prezente la ședință, opinia procurorului, după care instanța adoptă o încheiere. Dorim să menționăm și faptul că referitor la ordinea ședinței de judecată, este necesar de a concretiza norma legală. Începuturile contradictorii necesită consecutivitate în prezentarea de materiale părților, a materialului probator suplimentar, din care considerent urmează a fi evidențiate părțile componente ale acestei faze ale procesului penal: partea pregătitoare, cercetarea judecătorească, dezbaterile judiciare, dairea și pronunțarea hotărârii.

Concluzii. CPP RM nu reglementează participarea la examinarea întrebărilor legate de punerea în executare a hotărârilor judecătorești a părții vătămate. Aceasta se explică prin mai multe cauze, inclusiv și prin faptul că aceste chestiuni sunt examinate, în special, de către instanța de judecată din raza de activitate a organului sau a instituției care execută pedeapsa sau de către instanța de judecată de la locul de trai al persoanelor care solicită reabilitarea și mai rar de către instanța care a adoptat hotărârea rămasă definitivă. Necăutând la faptul că soluționarea anumitor chestiuni legate de punerea în executare a hotărârilor judecătorești abordează și drepturile părții vătămate, asigurarea prezenței acesteia în ședința de judecată, în cea mai mare parte a cazurilor, nu este posibilă. Partea vătămată poate absolut indiferent percepe informația referitoare la faptul că persoanei, recunoscută de instanță ca fiind vinovată în cauzarea de prejudicii, i-a fost schimbat regimul de detenție, însă poate obiecta, de exemplu, împotriva eliberării condiționate înainte de termen de pedeapsă a acesteia. Din acest considerent, în viziunea noastră este rational de a anunța părțile vătămate din cauzele penale referitor la hotărârile luate de către instanță în cadrul acestei etape a procesului penal.

O manifestare a prevederilor principiului contradictorialității în cadrul acestei faze a procesului penal ține de faptul că împotriva actelor organului sau instituției care pune în exe-

cutare hotărârea judecătorească de condamnare, condamnatul, precum și alte persoane, drepturile și interesele legitime ale cărora au fost încălcate de aceste organe sau instituții, pot declara plângere judecătorească de instrucție din instituția în raza teritorială a căreia se află organul sau instituția respectivă.

Referințe bibliografice

1. Neagu I., Damaschin M. *Tratat de procedură penală. Partea specială. În lumina noului Cod de procedură penală.* București: Editura Universul Juridic, 2015, p. 582.
2. Udrioiu M., Andone Bontaș A., Bodoroncea G. et al. *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole. Vol. 1 și Vol. 2.* București: Editura C. H. Beck, 2015, p. 1417.
3. Даровских С. М. *Принцип состязательности в уголовном процессе России и механизм его реализации. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук.* Челябинск: Южно-Уральский Государственный Университет, 2001.
4. Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu. et al. *Drept procesual penal.* Chișinău: Cartier Juridic, 2005, p. 827.
5. Якупов Р. С. *Уголовный процесс. Учебник для вузов.* М. 1995, с. 370.
6. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica aplicării legislației pentru asigurarea dreptului la apărare al bănuțitului, învinuitului, inculpatului și condamnatului în procedura penală”, nr. 11 din 24 decembrie 2010. [on-line]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=98

CZU 342.9

ГОСУДАРСТВЕННОСТЬ И СБАЛАНСИРОВАННОСТЬ ВЕТВЕЙ ВЛАСТИ - ГАРАНТЫ СОХРАНЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА КАК НЕЗАВИСИМОГО И СУВЕРЕННОГО ГОСУДАРСТВА

Виктор ГУЦУЛЯК,

доктор права, профессор, профессор кафедры Юридические науки и частная безопасность,
Институт уголовно-правовых наук и прикладной криминологии

SUMMARY

Nowadays, the statehood issue of the Republic of Moldova is largely discussed and very current in society. We consider that the guarantor of preserving the statehood of our country is to ensure real sovereign state and national sovereignty through the balance of the skills of all the state power links.

The current publication is dedicated, mainly, to one single state power link – the formation mechanism of the legislative power.

Keywords: statehood, sovereign state, national sovereignty, state power link.

* * *

Проблема государственности Республики Молдова сегодня является самой обсуждаемой и довольно актуальной. Полагаем, что одним из гарантов сохранения государственности нашей страны является реальное обеспечение государственного и национального суверенитета путём сбалансирования компетенции всех ветвей власти.

Данная публикация посвящена, в основном, только одной из них – механизму формирования законодательной власти.

Ключевые слова: государственность, государственный суверенитет, национальный суверенитет, ветви власти.

Постановка проблемы. В последние годы дискуссии относительно сохранения государственности Республики Молдова обрели масштабность, особенно в среде политических кругов. Вопрос о том, по какому пути развиваться нашему государству в дальнейшем, волнует многих.

Одни считают, что Республика Молдова и в дальнейшем должна развиваться как самостоятельное, суверенное и независимое государство и, слава Богу, что таких большинство. Другие не видят иного пути решения накопившихся в обществе проблем, как уничтожение государственности нашей страны и присоединение её к соседнему государству – Румынии.

Лозунг «унионизма» уже был разменной монетой во время избирательной кампании президента Республики Молдова (2016 год). Меня лично поразило тот факт, что один из «идеологов» унионизма, т.е. уничтожения государственной независимости нашей стра-

ны, являлся одним из кандидатов на эту высокую должность. Невозможно понять, каким образом лицо, которое только претендует на роль гаранта государственного и национального суверенитета, ещё не получив соответствующего мандата, уже грубо посягает на эти святыни, одновременно декларируя намерение построить демократическое государство? В истории какого демократического государства возможно встретить подобное? Допустимо ли такое вообще?

Ещё больше поразило отсутствие какой-либо реакции Парламента и, особенно, действующего тогда Президента. Приходится только догадываться, почему они хранили молчание и никак не отреагировали на фактически преступное деяние указанного кандидата, связанное с грубым нарушением Конституции (ст. 1) – прямое посягательство на государственный суверенитет Республики Молдова. Действующий тогда Президент проигнорировал исполнение кон-

ституционной обязанности гаранта «суверенитета, национальной независимости и территориальной целостности страны» (ст. 77 ч. (2) Конституции).

Хранили молчание относительно указанной проблемы и остальные кандидаты на пост главы государства, за исключением Игоря Додона. Именно он предложил нам, избирателям, наиболее чёткую, реальную, грамотную и убедительную аргументированную программу действий, стержнем которой является сохранение государственности Республики Молдова и молдавской сущности.

Основная цель публикации.

Целью нашей публикации является попытка рассмотрения механизма обеспечения государственного и национального суверенитета путём сбалансированности компетенции всех ветвей власти и, в первую очередь, законодательной ветви.

Проблема образования центральных властных структур: Парламента, Президентуры, Прави-

тельства – давно является предметом наших научных интересов [1].

Изложение основного материала. Когда мы употребляем термин «государственность Республики Молдова», подразумеваем государственный строй нашей страны, её государственную организацию [2].

Суверенитет государства – означает верховенство государственной власти внутри страны и её независимость во внешнеполитической сфере. Верховенство и независимость как суверенные свойства государственной власти выражают её политико-правовую сущность и проявляются в соответствующих формах во внутриполитической и внешнеполитической деятельности государства. Как важнейшие свойства государственной власти они представляют собой качественные признаки государства, характеризуют его политико-властную сущность.

Верховенство состоит в правомочии устанавливать в обществе единый правовой порядок, правоспособность государственных органов и общественных организаций, наделять правами и обязанностями должностных лиц и граждан. Оно предполагает самостоятельность государственной власти внутри страны и *её независимость от власти любого другого государства* [3].

Национальный суверенитет следует понимать как демократический принцип, в соответствии с которым каждая нация обладает правом на свободу, самостоятельное и независимое развитие, что должны уважать все другие нации и государства [4].

Борящиеся за своё самоопределение, независимость и создание собственного государства нации признаются субъектами международного права. Создание суверенного и независимого государства, свободное присоединение к независимому государству или объединение с ним, установление

любого другого политического статуса, свободно определённого народом, являются способами *осуществления этим народом права на самоопределение*. Значит, решение проблемы государственного и национального суверенитета – это исключительное право Народа страны, его большинства, а не право отдельных партий и, тем более, отдельных индивидов.

Для сохранения государственности и молдавской идентичности, выхода из глубочайшего политического и социально-экономического кризиса, в котором оказалась наша страна, на мой взгляд, важная роль отводится совершенствованию механизма формирования властных структур, обеспечению законности их образования и повышению легитимности (народного доверия) функционирования, сбалансированности полномочий всех ветвей власти.

В Республике Молдова, где формой государственного правления является парламентская республика, основной ветвью власти является законодательная власть.

Законодательная власть рассматривается как выражение воли народа, его интересов, народного суверенитета. Законодательная власть обладает верховенством, поскольку она устанавливает правовые начала государственной и общественной жизни, основные направления внутренней и внешней политики страны, а, следовательно, определяет, в конечном итоге, правовую организацию и формы деятельности исполнительной и судебной властей. Главенствующее положение законодательных органов в механизме правового государства обуславливает высшую юридическую силу принимаемых ими законов, придает общеобязательный характер нормам права, содержащихся в них [5].

Выразителем воли народа выступает высший представительный орган (парламент), посред-

ством которого народ должен иметь возможность осуществлять свой суверенитет, делегируя исполнять свою волю высшему представительному органу государства, посредством принятия законов. Именно поэтому (в первую очередь, основной закон - Конституция) имеет высшую юридическую власть перед другими правовыми актами.

В демократических государствах понятие «парламент» переплетается с понятием «парламентаризм», что означает разделение законодательной и исполнительной функций в государственном механизме, повышение роли парламента в управлении государством, осуществление контроля исполнительных органов.

Правовой статус высшего законодательного органа, его внутренняя структура, компетенция определяются Конституцией и специальными нормативными актами – регламентами [6]. Парламенты стран переходного периода, как правило, формируются демократическим путём. Они избираются на основе всеобщего, равного, прямого избирательного права, при тайном голосовании [7]. Однако, из известных в мире избирательных систем – мажоритарной, пропорциональной и смешанной, только в двух странах постсоциалистического пространства (Белоруссия (*Национальное Собрание*), Казахстан (парламент состоит из *двух Палат: Сената и Мажилиса*)) встречаются мажоритарная избирательная система в чистом виде, при которой депутаты Парламента избираются в одномандатных округах непосредственно избирателями.

Мажоритарная система означает избрание депутатов в одномандатных округах. При мажоритарной системе избранным по данному избирательному округу считается тот кандидат, который набрал установленное законом большинство голосов.

Следует отметить, что в мировой практике применяются **три вида этой системы**:

- **мажоритарная система относительного большинства**, когда победителем признается кандидат, получивший больше голосов, чем любой из его соперников. Ее применяли 43 государства, в том числе США;

- **мажоритарная система абсолютного большинства**, при которой для победы необходимо набрать более 50% поданных на выборах голосов (минимум – 50% плюс 1 голос);

- **мажоритарная система смешанного типа**, когда для победы в первом туре надо набрать абсолютное большинство голосов, если не удалось, проводится второй тур, в котором участвуют кандидаты, занявшие первые два места. Для победы во втором туре достаточно получить относительное большинство голосов (больше, чем конкурент) [8].

Отдавая предпочтение той или иной избирательной системе, бесспорно, необходимо тщательно изучать как достоинства, так и недостатки каждой из систем.

Достоинства мажоритарной системы:

– универсальность, позволяет избирать как отдельных представителей (президент, губернатор, мэр), так и коллективные органы государственной власти или местного самоуправления (парламент страны, муниципалитет города);

– выдвигаются и конкурируют конкретные кандидаты, избиратель может учитывать не только их партийную принадлежность (или ее отсутствие), политические программы, приверженность идейной доктрине, но и личные качества, профессиональную пригодность, репутацию, соответствие нравственным критериям и убеждениям избирателя;

– могут реально участвовать и побеждать представители небольших партий и беспартий-

ные независимые кандидаты, а не только представители крупных партий;

– депутаты, избранные по одномандатным мажоритарным округам, не зависят от политических партий и их лидеров, так как получили мандат непосредственно от избирателей. Это позволяет корректнее соблюдать принцип народовластия – источником власти являются избиратели, а не партийные структуры. Избранный представитель гораздо ближе к своим избирателям, они знают, за кого конкретно голосуют;

– позволяет крупным, хорошо организованным партиям легко побеждать на выборах и создавать однопартийные правительства.

Эти достоинства реализуются не автоматически, зависят от политического режима. В условиях тоталитарного режима любая избирательная система обеспечивает реализацию воли политической власти, а не избирателей.

Недостатки мажоритарной системы:

– значительная часть избирателей страны остается не представленной в органах власти, пропадают, не преобразуются во властные полномочия голоса избирателей, отданные за проигравших кандидатов, несмотря на то, что в общей сумме поданных голосов они могут составлять весомую часть, порой не намного меньшую, чем голоса, определившие победителя;

– партия, получившая на выборах меньшее количество голосов, чем ее соперники, может оказаться представленной в Парламенте большинством депутатских мест;

– две партии, набравшие равное или близкое к нему число голосов, проводят в органы власти неравное число кандидатов;

– более дорогая, финансово затратная система из-за возможного второго тура голосования и того, что вместо избирательных кампаний нескольких партий проводятся

многочисленные избирательные кампании отдельных кандидатов;

– победа независимых кандидатов и кандидатов небольших партий повышает вероятность формирования малоструктурированных и поэтому плохо управляемых органов власти, эффективность деятельности которых из-за этого снижается. Это характерно для стран с плохо структурированной партийной системой и большим количеством партий [9].

В основу **пропорциональной** избирательной системы положен принцип пропорциональности между поданными за конкретную партию голосами избирателей и полученными ею мандатами. При выборах, проводимых по данной системе, кандидаты в представительный орган выдвигаются только политическими партиями (каждая из них выдвигает свой список кандидатов), а избиратель голосует за список той или иной партии целиком.

Специфика стран переходного периода состоит в том, что у них чаще всего используется пропорциональная избирательная система, при которой избиратели по всей стране голосуют за списки партий или общественных движений, объединений и т.д. Такая система сложилась во многих странах постсоветского и постсоциалистического пространства.

Каждая из названных избирательных систем имеет свои положительные и свои отрицательные стороны, которые тесно переплетаются. Например, при мажоритарной системе избиратель напрямую избирает своего депутата, как говорится – знает его в лицо. Это хорошо. В то же время, данная избирательная система разрушает партийное строительство, без которого невозможно построение демократического общества.

Анализ организации и функционирования законодательных органов в различных странах переходного периода позволил нам

сформулировать вывод о том, что наиболее оптимальным является сочетание мажоритарной и пропорциональной систем их образования. Такой принцип формирования Парламента, считаю, был бы более рациональным и для нашей страны.

Более того, пропорциональная система образования Парламента в Республике Молдова, в принципе, противоречит положениям Основного закона. Статья 61 Конституции предписывает: «Парламент избирается на основе всеобщего, равного и **прямого** (под нами) избирательного права...» [10]. В данном случае «*прямое избирательское право*» ассоциируется с понятием «*прямые выборы*». В свою очередь, прямые выборы – это порядок проведения выборов, при котором избиратели прямо и непосредственно избирают депутатов в представительные органы [11]. «*Прямое избирательное право* состоит в том, что избиратели непосредственно избирают депутатов соответствующего Совета...» [12].

Аналогичное толкование указанного термина дается в энциклопедическом словаре: «*Прямые выборы*, это порядок, при котором избиратели непосредственно избирают депутатов в представительные органы» [13].

Что касается численного состава законодательного органа, то, согласно мировой практике, он устанавливается каждой страной, в соответствии с *количеством населения*, размерами территории и рядом других факторов, главным из которых является наиболее широкое представительство населения в Парламенте. Опыт показывает, что малочисленный парламент может не выполнить свои функции представительства всех слоев населения, да и в своей деятельности легче попадает под контроль определенных лиц или группировок. Чрезмерная численность парламента мешает эффек-

тивной работе, его заседания порой превращаются в митинг.

На данный момент численный состав Парламента Республики Молдова составляет 101 депутат [14].

Разделяю и поддерживаю мнение [15] о том, что численный состав законодательного органа может быть уменьшен. Конституционная норма, определяющая численный состав Парламента, была принята 23 года тому назад, когда население страны составляло 4.350.485 [16] жителей, ещё жива была экономика страны, не существовало интенсивного оттока населения и т.д. Сегодня в стране, на 1 января 2017 года, 3.550.900 жителей [17]. Из-за отсутствия рабочих мест у себя дома и социальной незащищенности многие из наших граждан вынуждены были уезжать на заработки в другие страны для того, чтобы прокормить свои семьи.

И если мы на официальном высшем уровне руководства признаём, что в финансово-бюджетной системе имеются трудности, из-за которых мы не можем повысить заработную плату учителям, врачам и другим категориям служащих, так почему же не сократить бюджетные средства, предназначенные для содержания аппарата Парламента и депутатского корпуса, перенаправив их на другие первоочередные нужды?

Приходится констатировать тот факт, что помимо угрозы государственности Республики Молдова, в нашем обществе накопилось великое множество других проблем.

Однако, если анализировать внутривластную и финансово-экономическую деятельность Парламента и Правительства, оторваться от реальной действительности, то может создаться впечатление, что глобальных проблем, решение которых не терпит отлагательства, у нас нет:

- народу возвращён украден-

ный миллиард и все виновные в совершении «*преступления века*» понесли заслуженное наказание;

- восстановлено разрушенное народное хозяйство;

- канула в лето бедность большей части населения;

- приостановлен катастрофический отток населения;

- приостановлен развал воспитательной системы и системы науки и образования;

- побороли коррупцию и т.д.

В подтверждение обозначенного тезиса приведу только два аргумента:

1. В последние месяцы в Парламенте по инициативе парламентского большинства активно муссируется вопрос об отказе от депутатской неприкосновенности. Возможно, данная инициатива была бы не лишена здравого смысла, если бы в нашей стране существовала независимая, а не «карманная» судебная система. Но, разве сегодня депутатская неприкосновенность самая злободневная проблема для страны? Каков был расчёт авторов данной инициативы? Разве они не понимали, что для её реализации требуется изменение Конституции (ст. 70 ч. (3)), а при нынешнем раскладе политических сил, это невозможно? Думаю, что прекрасно понимали, но расчёт, как всегда, направлен на доверчивых избирателей, недостаточно разбирающихся в юридических тонкостях;

2. А чего стоит агитационная «трескотня» относительно перехода на мажоритарную систему избрания Парламента? Какие людские и материальные ресурсы вовлечены в эту кампанию? Зачем такая спешка? Кому нужны эти «шараханья» из одной крайности в другую?

В принципе, ясно кому. Это нужно тем партиям, которые нарушили основные принципы партийного строительства, дискредитировали себя в глазах населения, чья легитимность, по определе-

нию избирателей, катастрофически приближается к нулевой отметке, а удержатся у власти, хочется любыми путями, даже если приходится идти на прямой и откровенный обман своего народа.

Избирателя заманивают в «ловушку», преподнося, мягко говоря, недостоверную, нереализуемую на сегодняшний день, информацию.

Мало кто из избирателей не согласится избирать своего депутата непосредственно, зная, что последний может быть отозван, если не оправдал оказанного ему доверия. Однако, и в данном случае авторы и вдохновители данной идеи знают о том, что для досрочного отзыва депутата необходимы дополнения в ст. 69 ч. (2) Конституции, факт который, на данный момент, тоже не может быть реализован. Значит и данная агитационная кампания осуществляется с преднамеренной дезинформацией простого гражданина.

Инициатива о переходе на мажоритарную систему избрания в законодательный орган с юридической точки зрения поспешная, недостаточно обоснована и не проработана.

В случае внедрения данной системы сегодня в законодательстве появится много «белых пятен». С первого дня созыва вновь избранного Парламента возникнет ряд вопросов, а именно:

- будут ли образованы парламентские фракции или нет? Если да, то по какому принципу и каким образом?;

- если парламентские фракции не будут образованы, то каким образом будут избираться заместители Председателя Парламента? Основной закон [18] предписывает: «(3) Заместители Председателя избираются по предложению Председателя Парламента по **согласованию с парламентскими фракциями**. (подч. нами)»;

- появляются неясности в процедуре формирования Правительства и, в первую очередь, в

порядке назначения кандидатуры на должность премьер-министра. Конституция предписывает: «(1) **После консультаций с парламентским большинством** (подч. нами), Президент Республики Молдова выдвигает кандидатуру на должность премьер-министра и на основании вотума доверия, выраженного Парламентом, назначает Правительство» [19]. Как будет образовываться это «парламентское большинство», по какому принципу? Словом, вопросов много, ответов нет.

Принимая во внимание вышеизложенное, основываясь на практике формирования законодательных органов во многих странах мира, представляется, что применение смешанной системы образования Парламента было бы наиболее оптимальным вариантом для Республики Молдова на нынешнем этапе её развития. Например, могла бы быть применена следующая формула: *половина плюс один из общего количества мандатов отводилось бы партиям и тут голосование проводилось бы по пропорциональной системе; остальное количество мандатов было бы распределено по одномандатным округам и тут выборы проводились бы на основе мажоритарной системы.*

Автор данной публикации давно ратует за смешанную систему избрания законодательного органа [20]. Такой подход к формированию Парламента, на наш взгляд, в наибольшей степени, способствовал бы:

- реализации конституционных прав граждан избирать и быть избранными, а также права на управление [21];

- сбалансированности ветвей власти;

- реальному участию в управлении государственными делами более широких слоев населения, политических партий и движений;

- недопущению неоправданной и чрезмерной концентрации

государственной власти в руках представителей только одной политической партии или политического движения, в том числе недопущению однородного конституционного большинства в составе Парламента;

- избрание депутатов Парламента по принципам смешанной избирательной системы препятствовало бы разрушению партийного строительства, отстранению политических партий от управления делами государства, без которого невозможно развитие демократии.

Представляется, что на данном этапе развития нашего общества, в том числе государственного строительства, принадлежность парламентского большинства и исключительной приоритетности формированию остальных ветвей власти (исполнительной и судебной) только одной политической партии тоже являлось бы не самой удачной формулой государственного управления. Такое положение дел не способствовало бы достижению национального согласия в обществе, максимальной сбалансированности всех ветвей власти, их функционированию в строгом соответствии с требованиями Конституции.

Вместе с тем, убеждены в том, что переход на смешанную систему формирования Парламента даст ожидаемый положительный эффект, обеспечит реализацию положений ст. 2 Конституции только в случае, **если законодательно будут урегулированы следующие положения:**

1) в том случае, когда депутат, избранный по одномандатному округу, является членом какой-либо парламентской партии, он должен приостановить своё членство в партии на период мандата;

2) депутаты, избранные по одномандатным округам, не должны входить в состав каких-либо из парламентских партийных фракций;

3) *голосование в Парламенте по наиболее жизненно-важным для страны и народа вопросам должно быть номинальным и публичным, что позволило бы избирателям отслеживать отражает ли их избранник позицию избирателей;*

4) *установить строгий порядок и периодичность отчёта депутатов «одномандатников» перед своими избирателями;*

5) *отработать и законодательно закрепить процедуру досрочного отзыва депутата, который не отражает мнения своих избирателей, и назначения досрочных выборов в данном избирательном округе.*

Также убеждены в том, что без законодательного разрешения обозначенных проблем переход на смешанную, а тем более на мажоритарную систему избрания Парламента, был бы необоснованным, нелогичным, противоречащим мировой практике и лишен логического смысла.

Завершая исследование относительно обозначенной во введении проблемы, взаимозависимости институтов «государственность» и «сбалансированные ветви власти» можно сформулировать следующие **выводы**:

1. Сохранение Республики Молдова как суверенного и независимого, единого и неделимого государства невозможно без реального обеспечения государственного и национального суверенитетов, сохранения молдавской идентичности.

Одним из путей (направлений) реализации данной цели является обеспечение **легитимности деятельности** всех властных структур и, в первую очередь, Парламента, конкретизации и сбалансированности их компетенций, пересмотра юридического механизма формирования этих структур и условий занятия высших публичных должностей. Скажем, сегодня, когда между Республикой Молдова и

Румынией возникли определённые проблемы относительно государственного и национального суверенитета, как должны поступать те депутаты Парламента, которые являются гражданами обеих указанных стран? Какой присяге они должны следовать? Интересы какого государства и народа им ближе: Республики Молдова или Румынии?;

2. Только **законно** сформированные, **легитимные** ветви власти, с оптимально сбалансированными компетенциями, получившие вотум доверия от народа и защищающие интересы его большинства, способны сохранить государственность Республики Молдова и молдавскую идентичность;

3. Разделяю позицию тех представителей науки, которые ставят под сомнение **легитимность** нынешнего состава Парламента. Да, нынешний законодательный орган избран законно, согласно Конституции и избирательному законодательству, но его деятельность на данный момент, полагаем, не может считаться **легитимной** по следующим **обстоятельствам**:

- нынешний расклад политических сил в Парламенте не отражает волю избирателей. Количественный состав парламентских фракций, особенно «правящего большинства», не соответствует количеству мандатов, полученных каждой из партий в результате выборов: одни, – практически растеряли свои мандаты, другие, – на половину, а третьи, наоборот, – практически удвоили свой состав. В данной ситуации логичен вопрос: «Голос той парламентской фракции, которая ныне имеет в два раза больше мандатов, по сравнению с тем количеством, что она получила в результате выборов, **легитимный или нет?**». Представляется, что нет;

- партии, образующие парламентское большинство, не реализовали большую часть своих предвыборных обязательств. Идёт

дальнейшее обнищание народа. Ухудшается демографическая составляющая, идёт катастрофический отток населения. Процветает коррупция в высших эшелонах власти. Дискредитирована идея евроинтеграции и т.д. По характеру и содержанию принимаемых Парламентом законодательных актов, их влиянию на экономическую и социальную жизнь страны этот орган давно оторвался от реальных интересов и злободневных проблем тех, кто избрал депутатов. Парламент, фактически, потерял статус «представительного органа»;

- вместо координатора действий всех ветвей власти, контроля законности их действий, верности служения законным интересам народа (ст. ст. 1, 66 Конституции), Парламент и подконтрольное ему Правительство, рейтинг которых в глазах народа дошёл до недопустимо низкого уровня, вступили в прямую конфронтацию с Президентом страны, избранным большинством населения с правом голоса, факт, который не делает нам чести и не повышает авторитет страны в глазах международной общественности, а, наоборот;

4. Реанимирование деятельности нынешнего законодательного органа, считаем, не представляется возможным и, поскольку он не хочет самораспуститься, то новые выборы неизбежны. Что касается системы избрания Парламента, то тут, действительно, есть проблема. Нынешняя избирательная система – пропорциональная, в условиях нашей страны, показала, на наш взгляд, свою неэффективность. В то же время, спешный, законодательно непроработанный переход на другую избирательную систему, а, тем более, на мажоритарную, представляется еще более нелогичным;

5. Да, «мажоритарная система» избрания законодательного органа имеет определенные преимущества перед «представительной си-

стемой», но во многом и уступает последней. Полагаем, что проведение следующих выборов «досрочных или очередных» состава Парламента по одномандатным округам является юридически неподготовленным и лишенным логики действием по следующим обстоятельствам:

- сегодня информированность избирателей о достоинствах и недостатках каждой, из существующих в науке и мировой практике, избирательных систем, является крайне низкой для того, чтобы они могли сделать свой правильный выбор;

- практически полная потеря доверия населения к законодательному органу предопределила безразличие многих избирателей к формам и методам его избрания. Большая часть избирателей смирилась с тем фактом, что их «национальный суверенитет» остается только конституционной декларацией;

- большие проблемы экономического и социального характера, крайне низкий уровень жизни многих избирателей могут способствовать не удержанию от соблазна их подкупа различными методами;

- переход на мажоритарную систему избрания Парламента и полный отказ от представительной системы уничтожит и без того хрупкое партийное строительство, отдалит партии от процесса управления делами государства;

6. Выборы в Парламент Республики Молдова «досрочные или очередные» дело неизбежное. Однако, полагаем, что они должны проводиться по ныне действующему избирательному законодательству. Переход на новую избирательную систему (независимо от формы), - длительная и кропотливая процедура, которая должна осуществляться, основываясь на научных рекомендациях и международной практике. Она должна реализовываться «неангажирован-

ными исполнителями», с учётом осознанного мнения большинства населения страны.;

7. В будущем, полагаем целесообразным переход на «смешанную систему» избрания законодательного органа, **но только на тех условиях, которые изложены в данной работе.**

Указанную задачу должен решать вновь избранный состав Парламента, который, надеемся, будет не только **законно избранным, но и легитимным;**

8. При любой ситуации, при любом раскладе политических сил, конечный результат относительно сохранения государственности Республики Молдова и молдавской идентичности зависит от Его Величества Избирателя. И завершу свои рассуждения словами одного из уважаемых учённых [22], которые полностью разделяю: «С крушением многополярного мира, в наступающим хаосе международных разборок, настала пора ресуверенизации страны и реабилитации её государственности. Всё зависит от Его Величества Народа: каков Народ – такова и Власть».

Библиография

1. Гуцуляк В. И. *К вопросу о правовом статусе Парламента Республики Молдова*. В: «Закон и жизнь», 2004, №3, стр. 9-12; Гуцуляк В. И. *К вопросу о конституционно-правовом статусе главы государства*. В: «Закон и жизнь», 2003, № 5, стр. 11-14; Гуцуляк В. И. *Административное право Республики Молдова*. Chișinău: „Elena- V. I.”, 2007, стр. 62-93 (464 p.); Guțuleac V. *Președintele Republicii Moldova ca subiect al administrării publice și ca subiect al dreptului administrativ*. În: „Legea și viața”, ianuarie, 2015, p. 5-18; Гуцуляк В. И. *24 года Независимости Республики Молдова: в чём её суть и каково состояние дел?* În: Jurnalul Juridic Național: teorie și practică, mai, 2016, p. 50-54.

2. Ожегов С. И. *Словарь русского языка*. Москва: «Русский язык», 1984, стр. 122.

3. Юридический энциклопедический словарь. Москва: «Советская энциклопедия», 1984, стр. 359.

4. Там же.

5. Мишин В. *Проблемы разделения властей*. Chișinău: „S. n. (F. E. P.) Tipografia Centrală”, 2003, стр. 38-39.

6. Конституция Республики Молдова, глава IV, ст. ст. 60, 64.

7. Там же, ст. 61.

8. <http://www.ru-90.ru/node/1480> (просмотрено 17.04.2017).

9. Там же.

10. Конституция Республики Молдова, ст. 61 ч. (1); Мишин В. Цит. раб., стр. 109-110.

11. Юридический энциклопедический словарь. Цит. раб., стр. 309.

12. См., там же, стр. 118.

13. См., там же, стр. 118.

14. Конституция Республики Молдова, ст. 60 ч. (2).

15. Decretul Președintelui Republicii Moldova privind convocarea referendumului național cu 4 subiecte din 24 septembrie 2017.

16. https://ro.wikipedia.org/wiki/Demografia_Republicii_Moldova (просмотрено 17.04.2017 г.).

17. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&id=168&id=5523> (просмотрено 17.04.2017 г.).

18. Конституция Республики Молдова, ст. 64 ч. (3).

19. Там же, ст. 82 ч. (1).

20. Гуцуляк В. И. *К вопросу о правовом статусе Парламента Республики Молдова*. В: «Закон и жизнь», 2004, №3, стр. 9-12.

21. Конституция Республики Молдова, ст. ст. 38, 39.

22. Боршевич В. И. Укрепление государственности и суверенитета Республики Молдова – не только прерогатива, но и святая обязанность Президента страны. В газете: Социалисты, № 7, № 8 и № 9, 2017, стр. 16.

FACTORII CRIMINOGENI AI INFRAȚIUNILOR DE EXPLOATARE SEXUALĂ A FEMEILOR ȘI COPIILOR

Iurie LARII,
doctor în drept, conferențiar universitar
Oleg POHILĂ,
doctorand

REZUMAT

În articol sunt relevați și analizați factorii criminogeni ai infracțiunilor de exploatare sexuală a femeilor și copiilor, totodată fiind reflectate tendințele și pericolul real pe care îl prezintă fenomenul investigat pentru societate. Astfel, schimbările negative care s-au produs în urma crizei social-demografice și a celei economice, deprecierea valorilor moral-spirituale și culturale în condițiile actuale de evoluție a societății au impulsionat influența factorilor sus-menționați, generând, în același timp, intensificarea masivă a fenomenului exploatării sexuale.

Cuvinte-cheie: factori criminogeni, exploatare sexuală, servicii sexuale, femei, copii, victime, victimizare, trafic de ființe umane, prostituție, proxenetism, pornografie infantilă, viol, necesități sexuale, poftă sexuală etc.

CRIMINOGENIC FACTORS OF SEXUAL EXPLOITATION OFFENCES OF WOMEN AND CHILDREN

Iurie LARII,
phd, associate professor
Oleg POHILĂ,
doctoral student

SUMMARY

In the article are revealed and analyzed criminal factors of the crime of sexual exploitation of women and children, simultaneously being reflected the trends and the real danger for the society posed by the investigated phenomenon. Thus, the negative changes that occurred as a result of the social-demographic crisis and economical one, depreciation of the moral, spiritual and cultural values in the current conditions of society evolution have boosted the influence of the above mentioned factors, generating, at the same time, the massive intensification of the sexual exploitation phenomenon.

Keywords: criminal factors, sexual exploitation, women, children, victims, victimization, trafficking in human beings, prostitution, pandering, child pornography, rape, sexual needs, sexual cravings etc.

Introducere. Știința criminologică acordă o atenție deosebită cercetării cauzelor și condițiilor infracțiunii concrete care sunt o parte componentă a sistemului cauzal general al criminalității ca fenomen social. Studiul interconexiunii între nivelul social general și nivelul individual al cauzalității infracționalismului este o problemă criminologică importantă. Cercetarea cauzalității la nivelul individual permite organizarea prevenirii eficiente a infracțiunilor concrete, relevarea etapelor de criminalizare a persoanelor și elaborarea măsurilor profilactice individuale, de corijare și reeducare respectivă [1, p. 90].

Cercetarea științifică a proceselor de determinare și cauzalitate a criminalității este deosebit de importantă pentru modelarea și pronosticarea

fenomenului criminogen, elaborarea măsurilor de influență asupra acestuia. Așadar, cercetarea determinării și cauzalității criminalității este baza științifică pentru organizarea luptei cu acest fenomen socialmente periculos [1, p. 165].

Cauzalitatea concentrează în sine elemente ale filozofiei, economiei, politicii, jurisprudenței, teoriei științifice și a practicii sociale. Pentru că acceptarea ideii de cauzalitate presupune *ipse facto* acceptarea ideii de determinare – cauzalitatea nefiind altceva decât o latură a procesualității de determinare – este, de la sine înțeles, că implicarea ei în studiul criminologiei presupune mai întâi legitimarea ideii mai generale de determinare [2, p. 122].

În ceea ce privește activitatea

infracțională în domeniul exploatării sexuale a femeilor și copiilor, ca parte componentă a criminalității, în general, este necesar de menționat că aceasta apare și se modifică, mai întâi de toate, în urma influenței acelei situații sociale care se află la originea oricărui alt tip de criminalitate. În limitele respectivei investigații nu vom oferi o imagine exhaustivă și detaliată a factorilor care generează exploatarea sexuală a femeilor și copiilor, ci vom aborda doar cele mai relevante aspecte ale acestei probleme.

Metode și materiale aplicate. În procesul elaborării studiului a fost folosit materialul doctrinar și normativ cu privire la infracțiunile de exploatare sexuală a femeilor și copiilor. De asemenea, investiga-

rea acestui fenomen a fost posibilă prin aplicarea mai multor metode de cercetare științifică specifice teoriei dreptului și criminologiei: metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică, statistică etc. Totodată au fost utilizate lucrările savanților autohtoni, precum și materialele științifice ale doctrinarilor români, ruși, italieni etc.

Rezultate obținute și discuții. Consiliul Permanent al OSCE a identificat mai mulți factori criminogeni ai traficului de ființe umane și ai exploatării sexuale, inclusiv a copiilor, printre care: sărăcia, ineficiența structurilor sociale, deficitul locurilor de muncă și posibilitățile limitate de angajare în câmpul muncii, violența aplicată față de femei și copii, discriminarea de gen, de rasă și de etnie, corupția, existența conflictelor nesoluționate și a situațiilor post-conflictuale, migrația ilegală și cererea sporită pentru serviciile legate de exploatarea sexuală, prezența forței de muncă ieftină, care, deseori, este implicată ilegal în prestarea diferitor munci, nefiind protejată din punct de vedere social și juridic [3; 4, p. 149].

În opinia autorului rus O. Brodenco [5, p.p. 96-104], există mai mulți factori individuali de risc care facilitează exploatarea și traficul de ființe umane sau, altfel spus, cauze care transformă oamenii în victime ale sclaviei: sărăcia (nivelul veniturilor care nu asigură necesitățile minime de existență vitală); lipsa ocupației și a veniturilor stabile; nivelul scăzut de studii, accesul redus la studii; lipsa familiei sau situația nefavorabilă în familie (alcoolism, violență etc.); nihilismul juridic și nivelul de conștiință scăzut, care, în cele din urmă, implică diverse modele comportamentale de risc etc.

Autorul mai menționează, pe bună dreptate, că din grupul de risc fac parte, de asemenea, persoanele cu dizabilități, alcoolicii, narcomanii, imigranții, persoanele fără domiciliu stabil, anumite grupuri etnice etc.

Prin urmare, schimbările negative care s-au produs în urma crizei social-demografice și a celei economice, deprecierea valorilor moral-spirituale și culturale în condițiile actuale de evoluție a societății au impulsat

influența factorilor sus-menționați, generând, în același timp, intensificarea masivă a fenomenului exploatării sexuale. Deseori, manifestările individuale de această natură au loc în forme perverse, cinice, străine pentru societatea democratică, inclusiv sub formă de sclavie sexuală, sadism sexual și exploatare sexuală a copiilor. Iar „susținerea” coruptă și multilaterală a acestei activități criminale au transformat-o în unul din cele mai rentabile tipuri de activitate a criminalității organizate.

Problema cauzelor generale ale criminalității (factorii economici, politici, sociali, organizaționali, psihologici, juridici etc.) este expusă detaliat în literatura criminologică și, din aceste considerente, ne vom concentra atenția doar asupra complexului de factori speciali care generează fenomenul traficului de ființe umane în scopul exploatării sexuale, determinând anumite categorii de persoane spre comiterea acestui gen de infracțiuni.

Trecând la caracteristica comprehensibilă a complexului cauzal care vizează exploatarea sexuală, vom aminti că, la fel ca și în cazul oricărui alt tip de criminalitate, acesta include un număr enorm sau chiar nelimitat de diverși factori. În acest context, vom evidenția doar unul dintre ei, care, în opinia noastră, determină, în esență, asemenea unei forțe motrice, apariția și evoluția oricărui tip de criminalitate din domeniul vizat.

Este vorba despre faptul că la baza oricărei activități, benefice sau dăunătoare din punct de vedere social, se află o necesitate conștientizată sau neconștientizată. Acțiunea este întotdeauna o reacție în raport cu anumite necesități. După cum este bine cunoscut, evaluările morale și juridice ale necesității, pe de o parte, și a modului ei de realizare, pe de altă parte, nu coincid și nu sunt identice de fiecare dată. Cea mai potrivită sau absolut firească necesitate poate determina comiterea infracțiunii (nivelul individual), iar existența unei oarecare necesități sociale poate condiționa apariția unui nou tip de criminalitate (nivelul social).

Deci, rolul de bază în formarea motivelor infracționale îl au necesitățile. Ele reflectă dependența indi-

vidului față de mediul exterior [6, p. 61]. Psihologia socială evidențiază, mai întâi de toate, necesitățile vitale (biologice, fiziologice) și sociale, inclusiv economice. În cazul fenomenului investigat de noi este vorba despre toate categoriile de necesități menționate. La rândul lor, acestea condiționează motivația comportamentului uman, determinând orientarea concretă a personalității sau a anumitor grupuri sociale [7, p. 117; 8, p.p. 96-205]. Evident că necesitățile vitale și sociale apar sub diferite aspecte în calitate de „propulsori” ai comportamentului consumatorilor de servicii, infractorilor și victimelor exploatării sexuale. Din acest punct de vedere, vom examina tipurile concrete de necesități sociale care stimulează procesele negative în domeniul investigat și determină perspectivele nefavorabile ale respectivelor procese.

După cum este bine cunoscut, traficul de ființe umane, în multe din ipostazele și acțiunile sale conexe (sclavia, munca forțată, proxenetismul, pornografia infantilă etc.), reprezintă, în esență, totalitatea infracțiunilor comise cu cele mai diferite scopuri și prin multiple metode criminale, fiecare din ele constituind, într-o anumită măsură, o reacție ilicită la o necesitate socială cu caracter de masă (forța de muncă ieftină, îmbunătățirea stării sănătății prin transplantul unui organ, soluționarea problemei demografice prin adoptarea copiilor etc.). Tipul de criminalitate investigat reprezintă un așa-zis „sistem universal” predispus să satisfacă toate aceste necesități sociale.

În acest sens, dacă am medita asupra problemei vizate, spre exemplu, din punct de vedere economic (temporar, neluând în considerație aspectele legate de evaluarea juridico-morală a unei anumite necesități), un asemenea trafic de ființe umane este o reacție firească, inevitabilă și chiar așteptată din partea unei părți a lumii „de afaceri” la situația creată. Lipsa metodelor legale de soluționare a acestor probleme și imposibilitatea sau posibilitatea limitată de satisfacere a cererii apărute dau naștere formelor ilegale, inclusiv criminale, de activitate în aceste domenii ale economiei tenebre, contribuind la

prosperarea respectivului gen de activitate infracțională.

Trecând la analiza nemijlocită a subiectului abordat, este important de menționat că originile acestui fenomen negativ se regăsesc în diferite reflecții ale necesităților sexuale. Psihologii clasifică necesitățile sexuale în trei categorii: naturale, congenitale și fiziologice. În manifestările sale, îndeosebi la un nivel de mare amploare, acestea includ și componenta psihologică, intelectuală, culturală etc. Astfel, particularitățile necesităților sexuale ale omului sunt condiționate atât la nivel biologic, cât și la nivel social [9, p. 282].

În context, nu întâmplător a fost evidențiat aspectul legat de reflecțiile necesităților, deoarece acestea pot fi sporite (hipersexualitate) sau reduse, normale sau perverse (inclusiv patologice), satisfăcute sau nesatisfăcute. Prin urmare, este necesar de elucidat problema necesităților și a poftei sexuale nesatisfăcute, care, la rândul lor, propulsează un flux imens de persoane pe piața serviciilor sexuale, dintre care majoritatea o constituie bărbații. Anume aceste fluxuri creează un sol fertil, pe care exploatarea sexuală a femeilor și copiilor devine o afacere tot mai profitabilă.

Problema cererii (poftei) sexuale nesatisfăcute este investigată detaliat de către savanții sexologi, iar scopul prezentului studiu nu include examinarea detaliată a materialelor publicate în acest domeniu destul de complicat. Aici vom sublinia doar că pofta sexuală nesatisfăcută nu trebuie identificată cu necesitățile sexuale. Dacă necesitățile sexuale sunt condiționate atât social, cât și biologic, atunci pofta sexuală nesatisfăcută este condiționată exclusiv în mod social [10, p. 227]. Sursele sale pot fi: insatisfacția în raport cu relațiile conjugale intime (dizarmonie sexuală); probleme familiale și destrămarea familiei; lipsa partenerilor sexuali din diferite cauze, inclusiv a problemelor fiziologice și anatomice; inerția experienței sexuale premature; defectele socializării sexuale; factorii psihologici (spre exemplu, frica ratării sexuale).

Efecte similare au și diferențele considerabile existente dintre manifestarea sexualității bărbaților și

cea a femeilor. Astfel, savantul rus I. Kon consideră că diferența principală dintre sexe constă în faptul că bărbații au libidoul mai mare decât femeile și rezervele erotice ale bărbaților, respectiv importanța acestui domeniu al vieții pentru dânsii, nu scade cu vârsta, în timp ce viața sexuală descrește efectiv, pe când libidoul femeilor descrește pe măsura încetării vieții sexuale reale [10, p. 227].

Necesitățile sexuale, în toată complexitatea manifestărilor sale, influențează asupra formării așa numitei „piețe”, în care, pe de o parte, se solicită căutarea rapidă a prestațiilor bazate pe servicii sexuale, de regulă calificate și fără de refuz, iar pe de altă parte, apare oferta (disponibilitatea) de satisfacere a respectivelor necesități. Este important de menționat, în contextul abordat, că această „piață” a existat și va exista întotdeauna, precum sunt eterne și inevitabile necesitățile ce stau la baza existenței acesteia.

Prin urmare, necesitățile, îndeosebi poftele sexuale nesatisfăcute, constituie o verigă importantă în determinarea infracțiunilor care implică exploatarea sexuală. Amploarea și dinamica acestora influențează radical tendința pieței serviciilor sexuale. În ceea ce privește problema traficului de ființe umane în scop de exploatare sexuală, Organizația Națiunilor Unite, cu mai mult timp în urmă, și-a concentrat atenția asupra fenomenului investigat în cadrul unuia dintre forurile sale, unde se menționa că strategiile îndreptate spre prevenirea traficului de ființe umane trebuie să vizeze cererea ca una dintre cauzele principale ale acestui fenomen [11]. La asemenea abordare poate fi adăugat faptul că cererea nu este o simplă cauză a exploatării sexuale, ci constituie un impuls declanșator, fără de care tot mecanismul infracțional al așa-zisei „industrii sexuale” își pierde sensul, în cele din urmă destrămându-se.

Totodată, este necesar să ținem cont de faptul că cererea și elementele sale componente constituie niște categorii complexe, mixte, în funcție de conținutul și subiecții cererii, dar și în funcție de natura necesităților ce se află la baza cererii. În acest context, vom reflecta succint cele mai

importante aspecte ale problemei vizate.

Astfel, este important de a începe cu caracteristica grupurilor sociale care s-au format în perioada de independență a Republicii Moldova (post-sovietică), spre care este orientată piața sus-menționată. În viziunea noastră, categoriile de persoane implicate în relațiile acestei piețe ilegale pot fi considerate consumatori ai serviciilor sexuale prestate, inclusiv de către victimele exploatării și traficului de ființe umane efectuate în acest scop.

Primul grup îl reprezintă persoanele cu un statut social înalt, care se caracterizează printr-un nivel sporit de bunăstare materială și standarde înalte de consumator. Al doilea grup include unii reprezentanți ai „clasei medii” cu diferite statuate sociale și profesionale, nivel de venituri și standarde medii sau chiar reduse de consumator. Grupul al treilea este constituit din reprezentanții păturilor sociale vulnerabile și instabile care nu au reușit să se adapteze la noile condiții. Este vorba despre șomerii, persoane cu dizabilități, persoane fără studii și anumite abilități profesionale, care se caracterizează prin statut social și profesional scăzut, inclusiv nivel de venituri și standarde reduse de consumator.

În contextul celor expuse, este necesar de menționat că criteriul evidențierii acestor grupuri nu se reduce doar la niște indicatori statistici formali, cum ar fi sexul, vârsta, profesia etc., ci este constituit dintr-o totalitate de parametri tipici grupurilor respective de persoane, fiind vorba, în primul rând, de statutul lor socio-profesional, de situația materială și standardele de consumator.

Bineînțeles că apartenența la un anumit grup determină calitatea și costul serviciilor solicitate și, respectiv, achitarea lor, începând cu cele „exclusive” până la cele mai cinice.

Un loc deosebit în sistemul determinantelor exploatării sexuale îi revine factorilor de natură victimologică. În particular, dacă vorbim despre cauzele „prosperării” pieței serviciilor sexuale, trebuie de menționat poziția femeilor în societate ca o problemă socială separată.

Mai multe investigații în dome-

niul psihologiei denotă că femeilor, inclusiv adolescentelor, le este specifică tendința spre solitudine. Ele se concentrează într-o măsură mai mare asupra retrăirilor proprii, aprofundându-se în lumea lor lăuntrică [12, p. 6]. Psihicul femeilor este mult mai vulnerabil, ele ajungând mai rapid în stare de nevroză, iar cele retrăite lăsând amprente mult mai profunde [13, p. 34].

Datele statistice relevă faptul că femeile devin mai des șomere decât bărbații, care părăsesc serviciul din inițiativă proprie, iar femeile – în legătură cu reducerea de personal, reorganizarea sau lichidarea întreprinderii [14, p.p. 142-143]. De regulă, femeile care au un serviciu primesc un salariu mai mic în comparație cu bărbații, deoarece lucrează în domeniul bugetare sau în cele neprofitabile ale economiei.

Astfel, conform datelor statisticii oficiale, în Republica Moldova peste 30% din femei lucrează în domeniul educației, sănătății, agriculturii și prestare de diverse servicii, domenii unde salariul mediu lunar este cel mai mic [15]. În ansamblu, nivelul calificării profesionale al femeilor este mai mare decât cel al bărbaților.

Vizionarea filmelor, uneori cu un conținut dubios, care propagă violența și imoralitatea, precum și petrecerea fără rost a timpului cu prietenii, înlocuiesc multora dintre adolescente vizitarea instituțiilor culturale care le-ar dezvolta spiritualicește. Acest fapt, în cele din urmă, contribuie la cultivarea unor interese de consum și anume dorința de a deveni bogată, a avea mulți bani, săvârșind în acest scop diverse fapte infracționale [16, p. 81].

Femeia, după natura sa, este expusă stresului mai frecvent decât bărbații. Ele retrăiesc mai profund și mai acut conflictele, divorțurile și organizarea proastă a vieții personale. La rândul lor, toate acestea conduc spre lipsa unei prognoze adecvate asupra consecințelor, provocarea frecventă a conflictelor, reacții spontane în situații de criză, subordonarea totală față de emoții și, ca urmare, lipsa fricii față de pedeapsă. O semnificație decisivă în astfel de situații îi revine orientării antisociale a personalității, sistemului său valoric și

necesităților.

Ceea ce în privința femeilor se consideră un comportament deviat de la normă, în privința bărbaților acesta a căpătat statut de normă (fumatul, consumul de alcool, neglijarea obligațiilor părintești, violența etc.). Avortul, în spatele căruia deseori stă bărbatul, este atribuit în mare parte doar femeii. Adesea femeile devin victime ale acestei contradicții culturale.

Diminuarea semnificativă a controlului social asupra comportamentului femeilor este caracteristic pentru timpurile actuale ca urmare a ritmurilor accelerate de urbanizare, emancipare, feminizare, migrație în masă, problemelor locale etc. De fapt, are loc aservirea femeii cu toate viciile omenirii.

Procesele negative enumerate au loc pe fundalul propagandei violenței, cruzimii, accesibilității sexuale a femeilor și a bărbaților. Acești factori necesită a fi relevați, deoarece în procesul unei astfel de comunicări are loc o contaminare a femeilor, în special tinere, asimilarea de către ele a unor valori și stereotipuri negative, familiarizarea cu un mod de viață asocial. Deseori, ele stabilesc legături strânse cu infractorii și ajung completamente sub influența lor (în-deosebi sub influența liderilor mediului criminal), fapt care constituie o premisă pentru activitatea lor criminală de lungă durată. În prezent, deosebit de vulnerabilă este situația social-economică a femeilor tinere din familiile sărace.

Combiția dintre explozia sărăciei, șomajului, schimbarea sistemului de control social, deschiderea bruscă către țările occidentale, privatizarea economiei a avut consecințe directe și indirecte care au determinat o înrăutățire a modului în care femeile sunt tratate în anumite contexte sociale. Astfel, privatizarea economiei a determinat, ca efect secundar, dezvoltarea unor caracteristici specifice capitalismului „sălbatic”, fiind raportate cazuri în care femeile reprezintă victimele favorite ale unei largi game de abuzuri. Noile relații de putere nu au fost corelate și contrabalansate cu măsuri de protecție socială și cu o funcționare coresponsuzătoare a administrației și

justiției. Stresul social generat de veniturile mici, șomaj, riscurile implicate de noul sistem economic a sporit nivelul agresivității și al violenței sociale, iar femeile au atras ca un magnet agresivitatea acumulată.

Potrivit savantului V. Kudreavțev, în prezent nimeni nu are îndoieli referitor la faptul că în societate au devenit răspândite fenomenele și procesele care destabilizează relațiile dintre persoane, care provoacă învrăjbirea lor, nesiguranța în sine și situația sa socială, în viitorul său, nemulțumirea de prezentul său, izolare, care se răsfrânge extrem de negativ asupra moralității. Totodată, femeile resimt și retrăiesc tensiunile existente, problemele sociale, conflictualitatea, ele sunt mai sensibile și mai vulnerabile [17, p. 308].

Anume lor le revin obligațiunile importante de asigurare a familiei cu produse alimentare, îngrijire și educare a copiilor etc. De aceea, ele reacționează bolnăvicios la orice procese nefavorabile care amenință familia și, în special, copiii.

Este relevantă și situația nefavorabilă pe care o au femeile tinere din familiile vulnerabile, cărora practic le este limitat accesul la anumite lucruri scumpe și diverse obiecte prestigioase. Totodată, grație televiziunii, presei și mobilității sociale gradul de informare al lor despre aceste bunuri este destul de ridicat, în consecință apare sentimentul de invidie, dar și cel de nedreptățire și neglijare. Aceste cauze le determină pe unele dintre ele să practice prostituția, iar înverșunarea și agresivitatea manifestată deseori apar ca mijloace de compensare psihologică a umilințelor retrăite.

În acest context, N. Averina a intervievat 250 de prostituate și a constatat că 49 din ele (19,6%) au menționat că scopul practicării prostituției, pe lângă posibilitatea de satisfacere a necesităților materiale, rezidă și în satisfacerea deplină a poftei sexuale în urma contactelor sexuale cu un număr mare de bărbați [18].

În prezent, nu sunt pe deplin conștientizate de către societate consecințele devalorizării valorilor morale tradiționale și înlocuirea lor cu valori străine culturii noastre. Publicitatea și tirajarea în presă a formelor

de comportament deviant, care erau considerate tradițional ca fiind inacceptabile sub aspect moral (prostituția, perversiunile sexuale, proxenetismul, narcomania, exploatarea sexuală a femeilor și copiilor etc.), creează impresia de a fi ceva firesc. Prin urmare, se dezvoltă o atitudine tolerantă a societății față de diferite patologii sociale și fiziologice. Ceea ce anterior era respins ca absolut inacceptabil sau era dezaprobat, în prezent este elogiât de presă, televiziune, este legitimat în discursurile politicianilor și apărătorilor drepturilor omului [16, p. 84].

Cu toate acestea, în majorarea cazurilor practicarea prostituției de către femeile tinere se explică prin tendința lor de a avea câștiguri ușoare și mari în condițiile existenței unor dificultăți la angajarea în câmpul muncii. Acest gen de activitate este atractiv, în special pentru femeile care nu au o profesie sau vechime în muncă. Încă C. Lombroso și G. Ferrero menționau că „acolo unde femeia devine prostituată, cauza faptului dat nu constă în lascivitate, dar în lipsa sentimentului de moralitate. Femeile care nu se jonează și care nu conștientizează dezonorarea viciului său și au o predispoziție bolnăvicioasă față de tot ce este interzis, pășesc pe calea desfrâului, deoarece acesta le creează impresia unei vieți ușoare fără a depune careva eforturi [19, p. 19].

Specialiștii din cadrul Euro-polului au identificat mai mulți factori criminogeni care determină unele categorii de persoane, îndeosebi femei, să părăsească țara sau să migreze în alte localități, în consecință nimerind în capcanele afaceriștilor din așa numita „industrie sexuală”: șomajul sau lipsa posibilităților de angajare oficială în serviciu; limitarea accesului femeilor pe piața muncii; existența multor solicitări pentru forța de muncă ieftină; sărăcia, condiționată de salarii și pensii mici; calitatea și/sau nivelul de trai scăzut; insuficiența studiilor sau necorespunderea acestora anumitor cerințe; discriminarea în funcție de sex sau alt tip de discriminare; tendința de evitare a urmării penale, a conflictelor în familie sau a violenței; posibilitatea de obținere a locului de muncă pes-

te hotare; existența ofertelor pentru persoanele implicate în domeniul industriei sexuale și remunerarea mai mare pentru practicarea prostituției; calamitățile naturale și mediul înconjurător nefavorabil; prezența unor percepții eronate despre unele condiții mai bune care există în alte locuri [20, p. 37].

Totodată, printre cauzele și condițiile ce stau la baza prosperării traficului de ființe umane în scop de exploatare sexuală se află nu doar împrejurările nefavorabile din mediul social al femeilor. Este foarte bine cunoscut că în asemenea cazuri factorii stimulatori sunt reprezentați deseori de frivolitate (spre exemplu, dorința femeii tinere de a deveni recunoscută o ducă spre diverse agenții de modele extrem de dubioase; pasiunea de a se vedea pe ecranul televizorului o poate determina să participe în filmele porno etc.).

În același timp, nu trebuie de negat și rolul hipersexualității unor femei. Evident că hipersexualitatea, în lipsa unei corelații cu alți factori stimulatori, generează rareori alegerea profesiei de prostituată. Majoritatea femeilor sunt determinate spre astfel de activitate din cauza nevoilor sau necazurilor în care s-au pomenit, iar de acest fapt infractorii profită de cele mai multe ori. De menționat că procesele nefavorabile au un efect mai mare asupra femeilor și copiilor, întrucât aceștia fac parte din cele mai vulnerabile pături ale populației. Despre aceasta ne vorbește și poziția conștiinței sociale cu privire la rolul femeii în societate.

După cum este bine cunoscut, exploatarea femeilor și copiilor este un fenomen vechi pentru comunitatea mondială, inclusiv pentru Republica Moldova, condiționată de premisele istorice formate pe parcursul evoluției sale. În pofida unor diferențe ce țin de tradițiile religioase, socio-culturale și de nivelul de dezvoltare economică a diferitor state, rămâne totuși a fi comună conștiința socială formată de-a lungul veacurilor, în care femeii îi revenea rolul unei slave, iar bărbatului – rolul de domnitor. Întru justificarea unor forme ale poziției dependente a femeilor, unii savanți [19, p. 20] înaintau teoria despre faptul că tendința spre starea de sclavie

este un element caracteristic psihologiei femeilor.

Pot exista mai multe viziuni cu referire la corectitudinea sau incorectitudinea interpretării acestei probleme. Însă, e foarte dificil de contestat faptul că femeia contemporană este nevoită să trăiască în lumea bărbaților și să suporte toate efectele negative pe care le provoacă respectiva poziție. Bineînțeles că aceasta este și una dintre sursele victimizării feminine, ilustrată cel mai bine prin soarta pe care o au slavele „industriei sexuale”.

Specialiștii în domeniu evidențiază mai mulți factori care influențează asupra victimizării femeilor în urma exploatării sexuale. La cele menționate mai sus poate fi adăugată frica femeilor și a copiilor care au nimerit în mâinile exploatarelor, precum și revanșa din partea acestora în cazul refuzului de a le îndeplini voința. Majoritatea victimelor sunt sigure de faptul că amenințările vor fi realizate atât în privința lor, cât și în privința prietenilor, apropiaților sau a rudelor apropiate ale acestora.

Mai mult decât atât, victimele sunt sigure de impunătatea celor vinovați, lucru care într-un anumit număr de cazuri este întemeiat, deoarece toți cunosc că mulți funcționari corupți camuflează exploatarea și așa numiții „vanzători de marfă vie”. Aceste împrejurări influențează asupra faptului că o mare parte dintre victime refuză să colaboreze cu reprezentanții organelor de drept, fapt prin care se explică prosperarea acestui gen de activitate criminală.

Concluzii. În urma cercetării realizate s-a constatat că impactul negativ, intensiv și îndelungat asupra victimelor din partea exploatarelor, manifestat prin intimidarea, înjosirea demnității umane, aplicarea diferitor tipuri de violență, adică crearea unei situații aspre de traumatizare a psihicului a influențat apariția diferitor dereglări ale stării psihice a victimelor. Studiarea materialelor cauzelor penale a arătat că printre victime erau persoane cu diferite probleme de sănătate, inclusiv legate de dereglările psihice. În rezultatul acestei stări deosebit de vulnerabile, deseori victimele nu erau în stare să evalueze adecvat ambianța în care s-au

pomenit, propriile posibilități de autoprotecție, nici chiar căile reale de ieșire din situația creată, cum ar fi, de exemplu, posibilitatea de a apela după ajutor organelor de drept sau persoanele cunoscute.

Majoritatea victimelor exploatării sexuale se tem de divulgare și prejudiciată socială, deoarece sunt supuse nu doar violenței și amenințărilor fizice, ci și șantajului din partea infractorilor. Ca și în cazul victimelor violului, ele conștientizează faptul că au devenit victime ale infracțiunii care afectează una dintre cele mai intime domenii ale vieții personale umane, iar opinia publică înrădăcinată, care deseori recunoaște victimele infracțiunilor sexuale vinovate din punct de vedere moral, generează concluzia că însăși victimele se consideră vinovate și, respectiv, nedemne de protecție. Îndeosebi sunt expuse acestor opinii victimele tinere ale exploatării sexuale care, în pofida diferitor factori (în primul rând a vârstei), nu pot evalua obiectiv și critic starea lor în care s-au pomenit.

În afară de aceasta, unii psihologi consideră că un factor important al victimizării persoanelor este violența sexuală suferită în copilărie, în rezultatul căreia victimele care manifestă atitudine indiferentă sau invers – interes sporit față de sex, încearcă astfel să inhibe sentimentele de vină și dezgust trăite și apărute în urma stimulării sexuale prea timpurii [21, p. 71].

Referințe bibliografice

- Gladchi Gh. Criminologie generală. Chișinău: Museum, 2001, 312 p.
- Giurgiu N. Elemente de criminologie. Iași: Editura Fundației „Chemarea”, 1992, 311 p.
- Decision No. 557/Rev. 1 of 7 July 2005. OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings. În: <http://www.osce.org/pc/15944?download=true> (accesat la 29.11.2016).
- Решение № 557 от 24 июля 2003 г., О плане действий ОБСЕ по борьбе с торговлей людьми. În: Противодействие торговле людьми: Сборник нормативных правовых документов. Москва, 2004.
- Бродченко О.И. Психологические особенности потерпевших при расследовании преступлений, связанных с торговлей людьми (аналитический обзор). În: Прикладная юридическая психология, 2009, № 4, 163 с.
- Larii Iu. Criminologie. Chișinău: Tipogr. „Elena V.I.”, 2004, 150 p.
- Социальная психология. Учебное пособие. Отв. ред. А.Л. Журавлев. Москва: PerSe, 2002, 351 с.
- Дилигенский Г.Г. Некоторые методологические проблемы исследования психологии больших групп. Методологические проблемы социальной психологии. Отв. ред. Е.В. Шорохова. Москва: Наука, 1975, 329 с.
- Психология. Словарь. 2-е изд., испр. и доп. Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. Москва: Политиздат, 1990, 494 с.
- Кон И.С. Введение в сексологию. Москва: Медицина, 1989, 336 с.
- Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking. The Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights. New York, 1-26 July 2002. În: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Traffickingen.pdf> (accesat la 30.11.2016).
- Тимошенко Л. В семье растет дочь. Москва: Знание, 1978, 96 с.
- Тимошенко Л. Воспитание старшеклассниц. Москва: Просвещение, 1983, 144 с.
- Российский статистический ежегодник. Статистический сборник. 2009: Стат.сб./Росстат. - P76. Москва, 2009, 795 с.
- Procentul de femei angajate în câmpul muncii. În: <http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/search/?searchquery=procentul%20de%20femei%20angajate%20in%20cimpul%20muncii&rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774> (accesat la 08.12.2016).
- Dragomir M.C. Criminalitatea feminină. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2014, 160 p.
- Криминология: Учебник. Под ред. В.Н. Кудрявцева и В.Е. Эминова. Москва: Юристъ, 1997, 512 с.
- Аверина Н.А. Криминологическое изучение и предупреждение органами внутренних дел проституции. Дис. ... канд. юрид. наук. Москва: Юридический институт МВД России, 1994, 231 с.
- Ломброзо Ч., Ферреро Г. Женская проституция. Москва: Проспект, 1915, 216 с.
- Князев В.В., Сазонова Н.И. Проблемы противодействия торговле людьми за рубежом. Учебное пособие. Москва: ВНИИ МВД России, 2010, 115 с.
- Соколова Е.Т., Ильина С.В. Роль эмоционального опыта жертв насилия для самоидентичности женщин, занимающихся проституцией. В: Психологический журнал, 2000, Т. 21, № 5, с. 70-81.

Iurie Larii, doctor,
conferențiar universitar, director
al Departamentului de Știință,
dezvoltare și cooperare a
proiectelor al Academiei «Ștefan
cel Mare» a MAI
e-mail: iurielarii72@gmail.com
phone: 022725133
Oleg Pohilă, doctorand

Iurie Larii, phd, associate
professor, director of the
Department of science, projects
development and cooperation of
the Academy “Ștefan cel Mare”
of MIA
Oleg Pohilă, doctoral student
e-mail: oleg.pohila@gmail.com
phone: 022725176

COPARTICIPAREA PROCESUALĂ ÎN LUMINA CODULUI DE PROCEDURĂ CIVILĂ AL REPUBLICII MOLDOVA

Alexandru PRISAC,
doctor în dr., lector universitar

SUMMARY

This article analyzes the ways in procedural co-participation and the reasons of admission by court in settling the Civil Procedure Code of the Republic of Moldova. Particular attention was made over difference procedural co-participation from other institutions of civil procedure.

There are interpreted certain notions of art. 62 and art. 63 of the Code of Civil Procedure of RM which is a condition of correct application of the provisions mentioned. Also were identified certain imperfections allowed by the legislator in regulating this legal institution.

Keywords: co-participation, grounds, procedural, compulsory, notification.

REZUMAT

În articolul dat sunt analizate felurile coparticipării procesuală și temeiurile admiterii ei de instanța de judecată în reglementarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova. O atenție deosebită făcută asupra diferenței coparticipării procesuale de alte instituții a dreptului procesual civil.

Au fost interpretate anumite noțiuni din art. 62 și art. 63 din Codul de procedură civilă al RM de care este condiționată aplicarea corectă a prevederilor evocate. De asemenea, au fost identificate anumite imperfecțiuni admise de legiuitor în reglementarea acestei instituții juridice.

Cuvinte cheie: coparticipare, temei, procesual, obligatoriu, înștiințare.

Introducere. De cele mai multe ori, la judecarea cauzei în prima instanță există un singur reclamant și un singur pârît, la judecarea în apel un singur apelant și un singur intimat etc. Sunt însă destul de frecvente cazurile în care poziția contradictorie există între mai mult de două persoane, deci când, în același proces, două sau mai multe persoane au calitatea de reclamant ori de pârît [9, p. 53]. O astfel de situație este cunoscută sub denumirea de coparticipare procesuală. Coparticiparea procesuală este participarea concomitentă în același proces a mai multor reclamanți și/sau a mai multor pârîți interesele și pretențiile cărora nu se exclud reciproc [10, p. 133].

Metode aplicate și materiale utilizate. Rezultatele lucrării au fost obținute în urma utilizării următoarelor metode de cunoaștere: sinteza, analiza, și comparația. În particular, analiza a contribuit la evidențierea particularităților felurilor coparticipării procesuale în reglementarea Codului de procedură civilă al RM [2].

Rezultatele obținute și discuții. În cazul coparticipării procesuale participă mai multe persoane, totuși numărul părților nu se schimbă. De-

oarece reclamantul și pârîtul sunt părți ale procedurilor contencioase, instituția coparticipării procesuale este specifică mai mult acestui fel de procedură. De fiecare dată părțile în procesul civil sunt reclamantul și pârîtul. Coparticipanții se numesc coreclamanți (dacă participă de partea reclamantului) și copârîți (dacă participă de partea pârîtului) [13, p. 72]. Codul de procedură civilă nu exclude situația coparticipării procesuale de partea reclamantului sau a pârîtului atât a persoanei fizice cât și a persoanei juridice [8, p. 206].

Coparticiparea procesuală constituie și o conexare a pretențiilor după subiecții procesuali. Din acest considerent coparticiparea procesuală mai este numită și conexare subiectivă a pretențiilor spre deosebire de conexarea obiectivă a pretențiilor [14, p. 84]. În cazul conexării obiective, de regulă, o persoană înaintează împotriva altei persoane mai multe pretenții (art. 187 din CPC).

Scopul coparticipării procesuale rezidă în următoarele: de a optimiza examinarea cauzelor civile contribuind la o economie de timp și a unor cheltuieli; de a apăra pe cale judiciară drepturile și interesele persoanelor

într-un mod rapid și eficient; de a nu admite ca drepturile altor persoane ce nu au calitate de parte în proces să fie afectate prin soluționarea unei pricini civile; asigură evitarea pronunțării unor hotărâri contradictorii.

Clasificarea coparticipării procesuale poate fi făcută după mai multe criterii, unul fiind criteriul material-juridic. Astfel, în funcție de acest criteriu se deosebesc două feluri ale coparticipării procesuale: coparticiparea obligatorie și coparticiparea facultativă. Coparticiparea obligatorie este reglementată de prevederile art. 62 din CPC, iar cea facultativă de prevederile art. 63 din CPC.

Coparticiparea obligatorie are loc indiferent de voința instanței de judecată, a reclamantului sau a pârîtului, temeiurile ei fiind stipulate expres de legea procesuală, care mai este obligatorie și în virtutea naturii raportului material litigios. Raportul material litigios din care derivă coparticiparea procesuală obligatorie are un caracter unic și indivizibil (de exemplu: în cazul unei acțiuni civile privind executarea unor obligații indivizibile) și este absolut necesar ca hotărârea instanței să statueze în mod unitar față de toți coparticipanții [7,

p. 100]. În cazul coparticipării procesuale obligatorii dreptul (obligația) subiectiv al unui coparticipant este într-o legătură atât de strânsă cu drepturile (obligațiile) subiective ale celorlalți coparticipanți, încât problema apărării acestor drepturi nu poate fi examinată și soluționată într-un proces civil separat [12, p. 226]. Toate acestea și justifică necesitatea reglementării de legea procesuală a coparticipării obligatorii.

Coparticipanții, deseori sunt confundați cu intervenienții. Diferența dintre coparticipanți și intervenienți este:

- de intervenienții principali (art. 65 din CPC), coreclamantii diferă prin aceea că în cazul coreclamantilor pretențiile material-juridice înaintate de fiecare dată sunt similare după obiect și teme; de împotriva, pretențiile intervenienților principali sunt contrare celor înaintate de reclamant sau cu unele elemente similare;

- intervenienții accesorii (art. 67 din CPC), diferă de coreclamantii și copârțiți prin faptul că, pe de o parte, aceștia nu formulează pretenții proprii cu privire la obiectul litigiului și, pe de altă parte, împotriva lor nu este înaintată acțiunea. Intervenienții nu au drepturile speciale pe care le are reclamantul și pârțul (art. 68 din CPC).

Dispozițiile art. 62 alin. (1) al CPC stabilesc două temeuri de coparticipare obligatorie. Conform acestor prevederi, coparticiparea procesuală este obligatorie dacă examinarea pricinii implică soluționarea chestiunii cu privire la drepturile sau obligațiile mai multor reclamanți și/sau pârțiți atunci când:

a) *obiectul litigiului îl constituie drepturile și obligațiile comune ale mai multor reclamanți sau pârțiți.* Este evident, că obiectul de sine stătător al litigiului pot fi drepturi și obligații concrete (de exemplu, în acțiunea privind obligarea încheierii unui contract, anume raportul juridic ca o totalitate de drepturi și obligații va fi obiectul litigiului). Totuși în cele mai dese cazuri obiectul litigiului sunt obiectele materiale (banii, valorile mobiliare, alte bunuri). De aceea te-

meiul stipulat în alin. (1) lit. „a” al art. 62 din CPC, urmează a fi interpretat extensiv: coparticiparea procesuală obligatorie există dacă obiectul litigiului sunt drepturile (obligațiile) comune mai multor reclamanți și/sau pârțiți și în egală măsură obiectele raporturilor dreptului civil, familiei, muncii, locative, funciare, ecologice și a altor raporturi juridice apărarea cărora se înfăptuiește de instanțele judecătorești de drept comun [15, p. 110].

b) *drepturile și obligațiile reclamanților sau pârțiților decurg din aceleași temeuri de fapt sau de drept.* Prevederile alin. (1) lit. „b” al art. 62 din CPC indică asupra două temeuri de coparticipare procesuală. În primul rând, când drepturile și obligațiile reclamanților sau pârțiților decurg din același teme de fapt, care există atunci când la baza pretențiilor similare ale reclamantului sau a obligațiilor pârțului stau aceleași fapte juridice. Astfel, într-un proces pot fi înaintate pretenții privind repararea prejudiciului prin distrugerea bunului, prin vătămarea sănătății, prin mai multor persoane, care a fost cauzat în urma unui accident rutier [16, p. 105]. Acțiunea ilicită de cauzare a acestui prejudiciu constituie acel teme de fapt.

În al doilea rând, când drepturile și obligațiile reclamanților sau pârțiților decurg din același teme de drept. Un astfel de teme de coparticipare procesuală obligatorie ar fi atunci când pretențiile similare ale reclamantului sau obligațiile pârțului derivă și au ca sancțiune dispozițiile aceleiași norme juridice. De noi a fost desprins acest teme de coparticipare procesuală obligatorie din cuvintele „sau de drept” din alin. (1) lit. „b” al art. 62 din CPC. Însă după părerea noastră, în această parte norma juridică stipulată în art. 62 alin. (1) lit. „b” din CPC este una discutabilă. Ipoteza normei juridice din care derivă drepturile reclamantului sau obligațiile pârțului indică și acele fapte, circumstanțe care stau la baza apariției drepturilor și obligațiilor reclamanților sau pârțiților. De exemplu, în cazul cauzării unui prejudiciu printr-un accident rutier norma juri-

dică ce prevede dreptul reclamantului de a cere repararea prejudiciului și obligația pârțului de a-l repara conține și indicarea faptei cauzatoare de prejudiciu. În concret putem vorbi de prevederile art. 1398 alin. (1) din Codul civil al RM. Prin urmare, legislatorul în alin. (1) lit. „b” al art. 62 din CPC a stipulat două temeuri alternative de coparticipare procesuală, însă de fapt acestea există de fiecare dată concomitent.

În baza acestor temeuri, coparticiparea procesuală este obligatorie la examinarea pricinilor civile privind:

- dezmințirea informației. În conformitate cu prevederile punct. 30 din Hotărârea Plenumului CSJ nr. 7 din 24.12.2012 Cu privire la practica aplicării de către instanțele de judecată a unor prevederi a Legii cu privire la libertatea de exprimare [6], în acțiunea care conține cerința privind dezmințirea informației, răspândite în mijloacele de informare în masă, în calitate de pârți figurează autorul și organul de informare în masă (redacția, editura, agenția, alt organ, care realizează limitarea informației);

- dreptul de proprietate comună (de exemplu: examinare pricinilor civile privind împărțirea bunului comun);

- dreptul de autor asupra operelor colective;

- relațiile de succesiune, cum ar fi: pricinile civile privind împărțirea masei succesoriale și în special în litigiile privind acordul de partajare a moștenirii (punct. 75 al Hotărârii Plenumului CSJ nr. 13 din 03.10.2005 „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune”[4]);

- declararea nulității căsătoriei. În cazul pricinilor civile privind declararea nulității căsătoriei, acțiunea este înaintată împotriva ambelor soți, dacă dreptul de a cere declararea nulității căsătoriei este exercitat de către alte persoane decât unul dintre soți (art. 42 al Codului familiei [3]).

- ridicarea sechestrului de pe bunurile imobile ce aparțin cu drept de proprietate comună pe cote părți etc.

O problemă pe care o vedem la

interpretarea prevederilor art. 62 din CPC este dacă în cazul coparticipării obligatorii toți coparticipanții ar fi dependenți unul de altul la proces, în particular, la îndeplinirea unor acte de dispoziție (încheierea tranzacției, renunțarea la acțiune, recunoașterea acțiunii). Art. 62 din CPC nu reglementează expres această situație, însă în cazul coparticipării procesuale facultative art. 63 alin. (1)¹ din CPC stabilește expres că în privința aceste coparticipări procesuale fiecare coreclamant sau copîrît participă în proces în mod independent față de ceilalți coparticipanți. Păreră noastră este că în cazul coparticipării procesuale obligatorii coparticipanții sunt dependenți, dar nu în toate cazurile. Excepții pot exista mai mult în cazul temeiului coparticipării procesuale stipulat în art. 62 alin. (1) lit. „b” din CPC. Astfel, coparticipanții la proces vor participa în mod independent în procesul privind repararea prejudiciului prin distrugere bunului, prin vătămarea sănătății, aceștia avînd dreptul să renunțe parțial la acțiune în partea cerinței privind repararea prejudiciului său propriu.

În virtutea principiului disponibilității în procesul civil instanța judecătorească nu poate atrage din oficiu în proces, în caz de coparticiparea obligatorie, coreclamantii care n-au înaintat o acțiunea civilă împreună cu reclamantul care a intentat procesul. De asemenea, instanța judecătorească nu poate din oficiu să introducă în proces copîrîții împotriva cărora reclamantul nu a intentat procesul civil. Însă dacă se constată temeiurile coparticipării procesuale obligatorii, instanța de judecată va înștiința, din oficiu sau la cererea participanților la proces, pe toți coreclamantii și copîrîții despre posibilitatea de a interveni în proces (art. 62 alin. (2) al CPC).

În cazul existenței temeiurilor de coparticipare obligatorie orice persoană are dreptul să solicite intervenirea în proces în calitate de coreclamant sau copîrît. Neintroducerea acestor persoane în proces poate constitui și o încălcarea a prevederilor art. 6 § 1 al Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și

a libertăților fundamentale. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reiterat că pretenția reclamantului (o companie), potrivit căreia el avea un drept de proprietate asupra unei părți dintr-un bun imobil disputat, a fost prejudiciat atunci cînd Curtea Supremă de Justiție a admis pretențiile lui M. privind recunoașterea dreptului său asupra aceluiși bun imobil, fără a implica însă compania reclamantă ca parte în proces [1]. Dacă instanța de judecată va soluționa pricina civilă privind drepturile unor persoane neantrenate în proces, hotărîrea judecătorească emisă în acest sens va fi casată (art. 388 alin. (1) lit. „d” din CPC).

Este discutabilă chestiunea de a ști dacă în cazul în care persoana care a solicitat de a interveni în proces în calitate de coparticipant, înaintînd o pretenție proprie față de obiectul litigiului și diferită de cea a reclamantului, acesta la introducerea în proces, va avea calitatea de coreclamant sau de intervenient principal. Deci, în acest caz persoana ce a înaintat o pretenție diferită de cea a reclamantului va fi introdusă în calitate de intervenient principal. Totuși pentru a minimaliza incertitudinea în atribuirea corecte a calității procesuale, ar fi oportun ca legislatorul să reglementeze detaliat astfel de situații.

Coparticipanții pot încredința reprezentarea lor în proces unuia sau mai multor coparticipanți. Coparticipantul reprezentant confirmă împuternicirile speciale prevăzute la art. 81 printr-o procură autenticată notarial, iar împuternicirile generale – prin cereri scrise semnate de coparticipantul sau coparticipanții reprezentanți, cu excepția reprezentanților autorităților publice (art. 62 alin. (4) din CPC). Anterior modificărilor alin. (4) al art. 62 din CPC nu prevedea actul prin care pot fi formulat împuternicirile coparticipantului reprezentant al tuturor coparticipanților, însă prezenta relevanță este explicat în punct. 13 din Hotărîrea Plenului CSJ nr. 5 din 17.11.2014 „Cu privire la actele judecătorești în faza intențării procesului civil și pregătirii pricinii pentru dezbateri judiciare,” [5] care prevede că coparticipantul-re-

prezentant va confirma împuternicirile speciale prevăzute în art. 81 CPC printr-o procură autenticată la notar, iar împuternicirile generale prin cereri scrise semnate de coparticipantul sau coparticipanții reprezentanți. În cazul în care cererea privind împuternicirile generale a fost depusă pînă la începerea dezbaterilor judiciare, judecătorul va admite cererea în baza unei încheieri nesusceptibile de recurs. Iar dacă cererea a fost depusă în procesul dezbaterilor judiciare, o astfel de încheiere, prin prisma art. 269 alin. (2) CPC, se consemnează în procesul-verbal al ședinței de judecată.

Momentul pînă la care coreclamantul sau copîrîțul poate interveni în proces este pînă la închiderea dezbaterilor judiciare înaintea primei instanțe. În instanța de apel sau recurs aceștia nu pot interveni în proces.

Deși momentul pînă la care coreclamantul sau copîrîțul poate interveni în proces este stabilit de alin. (5) al art. 62 din CPC, dacă necesitatea intervenirii în proces a coreclamantilor sau copîrîților este constatată în timpul deliberării, instanța va relua examinarea pricinii în fond, dispunînd înștiințarea coparticipanților. Un astfel de incident procedural poate apărea dacă pe parcursul dezbaterilor judiciare nu au fost elucidate circumstanțele care indică asupra coparticipării obligatorii.

Coparticiparea facultativă – constituie acea categorie de coparticipare procesuală care poate fi admisă de instanța de judecată și nu este impusă de lege. Regula în cazul coparticipării procesuale [7, p. 101] este că ori de cît ori există coparticipare procesuală aceasta este facultativă, iar coparticiparea obligatorie este întîlnită numai în anumite situații de excepție.

Coparticiparea facultativă are loc atunci cînd pretențiile mai multor reclamantii sau a unui singur reclamant înaintate către pîrîți, pot fi examinate și de sine stătător, însă pentru judecarea justă și rapidă a litigiilor instanța de judecată poate să admită examinarea concomitentă a acestor pretenții. Deci, coparticiparea fa-

cultativă este specifică pentru pricinile civile a căror obiect constituie examinarea mai multe pretenții. De exemplu: A. a cauzat incendiu asupra a trei case de locuit. Persoanele vătămate vor avea calitatea reclamanti în pricina civilă privind repararea prejudiciului, iar A. va avea calitatea de pârît. La cererea fiecărui reclamant în parte poate fi intentat un proces civil separat. În acest caz, coparticiparea procesuală poate să nu aibă loc [12, p. 227], însă pentru soluționare justă și rapidă a cauzei civile instanța de judecată este în drept să admită examinarea concomitentă a acestor pretenții în același proces.

Oportunitatea existenței coparticipării procesuale facultative este dictată de principiul economiei procesuale [14, p. 86]. Potrivit acestui principiu procesul civil trebuie desfășurat într-un termen cât mai restîns (sau fără acordarea unui timp îndelungat), depunîndu-se eforturi și mijloace minime și asigurînd-se soluționarea justă și rapidă a cauzei civile [12, p. 105]. Prin urmare, în situația coparticipării procesuale facultative în loc de a fi examinate mai multe pricini civile se examinează doar una singură, fiind pronunțată o hotărîre judecătorească unică, astfel evitîndu-se anumite cheltuieli. Mai mult ca atît, examinarea concomitentă a mai multor pretenții înaintate de reclamant către mai mulți pârîți ori de mai mulți reclamanti către același pârît asigură concentrarea materialului probant într-un singur proces, [12, p. 227] ceea ce constituie o garanție suplimentară în asigurarea pronunțării unei hotărîri judecătorești legale și întemeiate.

Coparticiparea procesuală poate apărea numai potrivit temeiului prevăzut de art. 63 alin. (1) din CPC. Conform prevederilor menționate, coparticiparea facultativă se admite în următoarele condiții care trebuie să fie îndeplinite cumulativ:

a) *pretențiile se află în conexiune prin raportul material juridic dintre coparticipanți, prin pretențiile înaintate sau probele comune.* O astfel de conexiune rezidă în acea legătură tangențială a raporturilor material-juridice. De exemplu, acțiunea

mai multor investitor privind rezilierea contractelor de investire în construcția apartamentelor, înaintată împotriva antreprenorului, solicitînd inclusiv restituirea sumelor de bani. Conexiunea raporturilor material juridice este prin similitudinea pretențiilor înaintate către subiectului comun parte la toate contractele de investire în construcția a apartamentelor.

b) *existența posibilității examinării lor în aceeași procedură și de aceeași instanță,* presupune că pretențiile să fie de natură de a se examina în același fel de procedură, iar potrivit regulilor competenței jurisdicționale aceiași instanță să fie competentă în examinarea tuturor acestor pretenții.

c) *admiterea coparticipării trebuie să urmărească judecarea justă și rapidă a cauzelor civile.* Condiția respectivă este realizată dacă admiterea coparticipării are drept scop evitarea pronunțării unor hotărîri contradictorii în baza probelor comune și pentru a fi examinate mai multe pretenții într-un termen mai redus.

Coparticiparea facultativă poate fi admisă doar la examinarea cauzei în prima instanță. Însă prin exercitarea căilor de atac, coparticipanții se pot alătura la apel (art. 361 din CPC). La faza de pregătire a pricinii pentru dezbateri judiciare, judecătorul soluționează problema intervenirii în proces a coreclamanților și copârîților (art. 185 alin. (1) lit. „a” din CPC). Ulterior pregătirii pricinii pentru dezbateri pînă la finalizarea examinării cauzei în fond coreclamanții sau copârîții își păstrează posibilitatea de a solicita intervenirea lor în proces.

Raporturile dintre coparticipanți, în cazul coparticipării facultative, sunt guvernate de principiul independenței procesuale a coparticipanților. Potrivit principiului dat, fiecare coparticipant este independent în exercitarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor sale procedurale. Independența procesuală a fiecărui coparticipant presupune că actele îndeplinite de unul din coparticipanți nu pot folosi nici păgubi pe ceilalți [11, p. 82].

Renunțarea la acțiune de către unul din coreclamanți nu produce efecte pentru ceilalți, și nici recunoașterea acțiunii de către un copârît nu-i afectează pe ceilalți copârîți. Fiecare din coparticipanți pot înainta instanței de judecată orice cerere fără acordul celorlalți coparticipanți.

În unele cazuri, de actele de procedură ale unui coparticipant profită și celorlalți coparticipanți. Astfel, de efectul admiterii recuzării judecătorului la cererea unui participant beneficiază toți coparticipanții. Din această categorie de acte ar mai fi: invocarea excepției de neкомпetență; invocarea excepția puterii lucrului judecat; invocarea nulității actului de procedură.

Spre deosebire de coparticiparea obligatorie, în cazul coparticipării facultative nu se admite încredințarea reprezentării în proces, deoarece, după cum rezultă din alin. (1) al art. 63, lipsesc condițiile enumerate de art. 62 alin. (1) CPC și, de asemenea, fiecare coparticipant participînd în proces în mod independent față de ceilalți coparticipanți (a se vedea punct. 13 din Hotărîrea Plenului CSJ nr. 5 din 17.11.2014).

Concluzie. La aplicarea normelor procesuale civile privind coparticiparea procesuală instanța de judecată urmează să aplice corect condițiile, pe de o parte, a coparticipării obligatorii, pe de altă parte, a coparticipării facultative. De asemenea, se impune ca legiuitorul moldav să înlăture imperfecțiunile evidențiate în reglementarea coparticipării procesuale obligatorii.

Referințe bibliografice

1. Bussiness și investiții pentru toți contra Moldovei, Hotărîre CEDO din 13 octombrie 2009.
2. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225-XV din 30 mai 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115/451.
3. Codul familiei al Republicii Moldova. Nr. 1316-XIV din 26 octombrie 2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 26.04.2001, nr. 47-48/210.

4. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 13 din 03.10.2005 cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune. Buletinul Curții Supreme de Justiție 2006, nr. 5.

5. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 5 din 17.11.2014 „Cu privire la actele judecătorești în faza intentării procesului civil și pregătirii pricinii pentru dezbateri judiciare.”

6. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 7 din 24.12.2012 „Cu privire la practica aplicării de către instanțele de judecată a unor prevederi a Legii cu privire la libertatea de exprimare.” În Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2013, nr. 3.

7. Oprina Evelina. Participanții la procesul civil. Ed. Rosetti. București 2005.

8. Prisac Al. Drept procesual civil. Partea generală. Chișinău: Ed. Cartier, p. 206.

9. Viorel M. C. Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol. I., Editura Național, București, 1996.

10. Афанасьев С. Ф., Зайцев А. И. Гражданский процесс. Москва: Изд. Норма, 2004.

11. Власов А.А. Гражданское процессуальное право. Учебник, ТК Белби, Москва: 2004.

12. Гражданский процесс. Общая часть, учебник под. общ. ред. Беловой Т. А., Колядко И.Н., Юркевича Н.Г., изд. Амалфея, Минск: 2001.

13. Гражданский процесс, учебник под ред. В. В. Яркова, 5-изд., Woltersklweg, Москва: 2004.

14. Гражданское процессуальное право, учебник под. ред. Шакарян М. С., Изд. Проспект, Москва: 2004.

15. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации. Под. общ. ред. Нечаева В. И., 4-е изд., прераб. и доп. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2013.

16. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации (Постагейный). Отв. ред. Жилин Г. А., 7-е изд., прераб. и доп. Москва: Проспект, 2015.

CZU 342.53

RĂSPUNDEREA CA ELEMENT AL STATUTULUI PARLAMENTARILOR

Victor MICU,

doctorand, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

SUMMARY

In this article are studied the forms of liability of lawmakers, regulated in various legislative acts of the Republic of Moldova, specifying the grounds and sanctions. The main accent is placed on constitutional liability of Deputies who, even if not expressly regulated, can be inferred by interpretation from national law.

Keywords: deputy, liability, disciplinary liability, constitutional liability, conventional liability, lifting the mandate.

REZUMAT

Articolul cuprinde un studiu asupra formelor de răspundere a parlamentarilor, reglementate în diferite acte legislative ale Republicii Moldova, cu precizarea temeiurilor și sancțiunilor. Accentul principal este pus pe răspunderea constituțională a deputatului care, chiar dacă nu este reglementată expres, poate fi dedusă prin interpretare din legislația autohtonă.

Cuvinte-cheie: deputat, răspundere, răspundere disciplinară, răspundere constituțională, răspundere contravențională, ridicarea mandatului.

Introducere. Potrivit doctrinei, *Statutul deputatului* presupune totalitatea drepturilor, obligațiilor, garanțiilor și responsabilităților cu care este abilitat deputatul întru realizarea mandatului parlamentar obținut ca urmare a exprimării voinței corpului electoral în contextul exercitării suveranității naționale [1, p. 279].

Din momentul validării mandatului aleșii sunt în serviciul colectivității care i-a desemnat, drept pentru care au ca principală sarcină rezolvarea tuturor problemelor de interes public ce apar și care țin de viața statului. Importanța unei asemenea activități l-a determinat pe legiuitor să instituie un sistem de protecție menit să le garanteze siguranța și deplina libertate a exercitării mandatului.

Protecția oferită de lege însă, impune și o anumită conduită din partea alesului pe tot parcursul derulării mandatului său. El este obligat să respecte Constituția și legile țării, să se supună regulilor de curtuazie și disciplină și să nu folosească în cuvântul lui sau în relațiile cu cetățenii

expresii injurioase, ofensatoare ori calomnioase. În același timp, alesul trebuie să-și îndeplinească atribuțiile cu bună-credință și fidelitate față de țară și colectivitatea care l-a ales, să dea dovadă de probitate și discreție profesională, de cinste și corectitudine. Încălcarea cu vinovăție a unor asemenea obligații atrage în mod firesc răspunderea acestuia [12, p. 26].

În context sunt relevante dispozițiile art. 15 din *Legea despre statutul deputatului în Parlament* [6], deputatul este obligat să respecte cu strictețe Constituția, legile, normele etice și morale. De asemenea, deputatul este dator să fie demn de încrederea alegătorilor, să contribuie prin exemplul personal la întărirea disciplinei de stat, la îndeplinirea obligațiilor civice, la asigurarea drepturilor omului și la respectarea legislației.

Scopul studiului. În cele ce urmează, ne propunem să analizăm legislația în vigoare pentru a elucida formele de răspundere juridică a deputaților, cu precizarea temeiurilor și sancțiunilor.

Rezultate obținute și discuții.

Răspunderea juridică, în general, și răspunderea juridică a aleșilor, în special, nu poate fi privită într-o manieră rigidă. O multitudine de factori precum valorile sociale încălcate, tipul de normă juridică a cărei dispoziție a fost lezată, gradul de vinovăție a făptuitorului, pericolul social al faptei ilicite, precum și categoriile diferite de aleși conferă un dinamism aparte acestei instituții fundamentale, care se exprimă prin diverse tipuri sau forme de răspundere. Astfel, pentru faptele ilicite săvârșite de aleși în exercitarea atribuțiilor ce le revin, în conformitate cu dispozițiile legale, pot interveni următoarele forme de răspundere juridică: patrimonială, disciplinară, contravențională și, nu în ultimul rând, o răspundere penală [12, p. 26].

Vorbind nemijlocit despre parlamentari, precizăm că aceștia în exercițiul mandatului sunt pasibili de următoarele forme de răspundere: disciplinară, contravențională, constituțională și penală [10, p. 299; 9, p. 219].

Răspunderea disciplinară a parlamentarilor. Sediul juridic principal al acestei forme de răspundere este *Regulamentul Parlamentului Republicii Moldova* [7], care prin art. 132 interzice deputaților:

a) proferarea de insulte, amenințări sau calomnii atât de la tribuna Parlamentului, cât și din sala de ședințe;

b) dialogul între vorbitorul aflat la tribună și persoanele aflate în sală;

c) convorbiri la telefoane mobile în sala de ședințe a Parlamentului în timpul ședințelor în plen;

d) tulburarea dezbaterilor sau crearea agitației în sala de ședințe;

d¹) accesul în incinta Parlamentului și în încăperile în care se desfășoară ședințele în plen ale Parlamentului și ale organelor sale de lucru cu echipamente portabile de amplificare a sunetului și/sau cu oricare alte obiecte ce ar putea fi folosite pentru tulburarea ordinii și/sau

întreruperea lucrărilor ședințelor Parlamentului;

d²) blocarea tribunelor, blocarea accesului în sala de ședințe, blocarea sau limitarea accesului la microfoane, sau crearea unor condiții de imposibilitate a continuării ședințelor plenare ale Parlamentului;

e) orice acțiuni ce pot împiedica desfășurarea normală a lucrărilor Parlamentului.

În același timp, art. 133 stabilește o serie de sancțiuni pentru încălcarea de către deputați a prevederilor Regulamentului, și anume: a) avertismentul; b) chemarea la ordine; c) retragerea cuvântului; d) lipsirea de cuvânt pe o durată de până la 5 ședințe; e) eliminarea din sala de ședințe; f) interzicerea participării la ședințele plenare pe o durată de până la 10 ședințe.

Detaliind, precizăm că la prima încălcare de către deputat a prevederilor Regulamentului, președintele ședinței îl **avertizează** și îl invită să respecte Regulamentul.

Potrivit art. 135 deputații sunt **chemați la ordine**, de către Președintele ședinței, în cazul în care: a) nu iau în considerare avertismentul președintelui ședinței și continuă să se abată de la Regulament; b) se ceartă cu alți deputați sau alți participanți la ședință; c) folosesc gesturi și un limbaj ofensator; d) se abat de la tema pusă în discuție; e) tulbură ordinea ședinței în alt mod.

Cu toate acestea, în virtutea art. 136, Președintele ședinței poate, înainte de a chema la ordine un deputat, să-l invite să-și retragă sau să explice cuvintele care au generat incident și care pot conduce la aplicarea sancțiunii. În cazul în care cuvintele întrebunțate au fost retrase sau regretate ori explicațiile date sunt apreciate de Președintele ședinței ca satisfăcătoare, sancțiunea nu se mai aplică.

Alte sancțiuni aplicabile deputaților sunt **retragerea cuvântului și lipsirea de cuvânt**. Astfel, în baza art. 137 din Regulament, Președintele ședinței poate **retrage cuvântul** deputatului: a) care, după chemare

la ordine, continuă să tulbure ordinea ședinței; b) care își continuă comunicarea peste termenul stabilit și nu respectă indicațiile președintelui de a încheia comunicarea.

Dacă deputatul, după ce i s-a retras cuvântul, în cadrul aceleiași ședințe comite aceleași încălcări, Președintele ședinței îl poate **lipsi de cuvânt**.

O sancțiune mai aspră este **eliminarea din sala de ședințe** (art. 138), care poate fi aplicată deputatului dacă: a) în timpul ședinței, cheamă la folosirea forței sau o folosește el însuși; b) pe parcursul ședinței, proferează insulte, calomnii sau amenințări publice la adresa Președintelui Republicii Moldova, deputaților, membrilor Guvernului sau altor persoane; c) votează, prin mijloace electronice, în numele altui deputat; d) blochează, prin diferite modalități, tribuna sau microfoanele din sală și continuă să sfideze autoritatea președintelui ședinței.

Deputatul astfel sancționat este obligat să se conformeze imediat și nu poate reveni în ședința plenară până la încheierea acesteia, cu excepția cazului în care acesta comunică regretul său pentru faptele comise și se obligă să respecte Regulamentul și ordinea în ședință.

În cazul în care deputatul sancționat cu eliminarea din sală nu părăsește benevol sala de ședințe ori dacă acesta a fost sancționat repetat în aceeași sesiune cu eliminarea din sala de ședințe, i poate aplica sancțiunea **interzicerii de participare a acestuia la ședințele plenare** pe o durată de până la 10 ședințe (art. 139 alin. (139)).

Dacă și după aplicarea sancțiunii de interzicere a participării la ședințele plenare deputatul nu părăsește benevol sala de ședințe, președintele ședinței poate anunța întrerupere.

O altă măsură ce poate fi cumulată cu această sancțiune este anularea indemnizației prevăzute de lege pe întreaga durată de aplicare a sancțiunii interzicerii participării la ședințele plenare. Totodată, deputatul în cauză pierde și 10% din sala-

riu pentru fiecare ședință, începând cu ziua următoare celei în care a fost aplicată sancțiunea, dar nu mai mult de 75% din salariu.

Sancțiunea interzicerii participării la ședințele plenare poate fi totuși ridicată de Parlament în orice moment, la propunerea Președintelui Parlamentului, a unei fracțiuni parlamentare, la adresarea scrisă sau publică a deputatului sancționat, prin care acesta comunică regretul său pentru faptele comise și se obligă să respecte Regulamentul și ordinea în ședință.

În cazul în care deputatul nu execută benevol sancțiunile aplicate de Parlament de eliminare din sala de ședințe sau de interzicere a participării la ședințele Parlamentului, executarea se asigură de serviciul special al Parlamentului, care îndeamnă deputatul să părăsească sala de ședințe, escortându-l din sală (art. 139¹).

Neexecutarea cerințelor Președintelui ședinței și ale colaboratorului serviciului special al Parlamentului de părăsire a sălii de ședințe se sancționează cu pierderea a 25% din salariu și din alte indemnizații pentru luna următoare.

Opunerea de rezistență sau insultele aduse colaboratorului serviciului special al Parlamentului în legătură cu solicitarea de a părăsi sala de ședințe a Parlamentului de către deputatul vizat se sancționează cu pierderea a 50% din salariu și din alte indemnizații pentru luna următoare. Ultimele două sancțiuni se aplică de către Președintele Parlamentului.

După cum se poate observa, aplicarea sancțiunilor față de deputați este dată în competența diferitor subiecți, după cum urmează:

- sancțiunile prevăzute la art. 133 alin. (1) lit. a)-d) – se aplică de către Președintele ședinței;

- sancțiunile de la art. 133 alin. (1) lit. e) și f) – se aplică de Parlament, cu votul majorității deputaților prezenți, la propunerea președintelui ședinței sau a unei fracțiuni parlamentare,

- sancțiunile prevăzute la art.133 alin. (1) lit. a)-c) – pot fi aplicate și în scopul menținerii ordinii în ședințele comisiilor de către președinții acestora.

Totodată, importante momente la capitolul dat sunt prevăzute în art. 16 alin. (2) din *Legea despre statutul deputatului în Parlament* [6] în care este stabilit că participarea deputatului la ședințele Parlamentului și ale comisiei permanente din a cărei componență face parte este obligatorie. În cazul în care deputatul nu se poate prezenta din motive întemeiate la ședințele Parlamentului sau ale comisiei permanente, este obligat să aducă la cunoștință Biroului permanent sau secretarului comisiei respective motivele absenței sale.

Orice absență a deputatului care nu ține de exercitarea atribuțiilor funcționale ale Parlamentului și ale comisiei permanente din care face parte se consideră absență fără motiv întemeiat. Absența deputatului de la ședința Parlamentului în semn de protest față de un proiect sau față de o altă chestiune inclusă pe ordinea de zi, anunțată de deputat personal sau în numele fracțiunii în ședința în plen a Parlamentului, se consideră de asemenea, absență din motive întemeiate.

Articolul 131 din *Regulamentul Parlamentului* stabilește în acest sens că absența fără motiv întemeiat a deputatului pe parcursul unei luni la 3 ședințe ale Parlamentului sau ale comisiei permanente din care face parte se sancționează cu pierderea a 50% din salariu și din alte indemnizații pentru luna următoare. Absența fără motiv întemeiat a deputatului pe parcursul unei luni la 4 și mai multe ședințe ale Parlamentului sau ale comisiei permanente din care face parte se sancționează cu pierderea a 75% din salariu și din alte indemnizații pentru luna următoare.

Din cele expuse, putem deduce că instituția răspunderii disciplinare a parlamentarilor este bine conturată și cu siguranță (dată fiind „con-

fruntarea permanentă” dintre forțele politice parlamentare), este efectiv realizată.

Răspunderea contravențională a parlamentarilor. Referitor la răspunderea contravențională a demnitarului parlamentar, precizăm că Legea-cadru ce reglementează statutul acestora (*Legea despre statutul deputatului în Parlament* [6]), nu stabilește expres posibilitatea atragerii acestuia la o astfel de formă de răspundere juridică. Cu toate acestea însă, nu poate fi negat faptul că în calitatea sa de persoană fizică, parlamentarul poate fi totuși supus răspunderii contravenționale, moment ce poate fi dedus din prevederile art. 10 din aceeași Lege-cadru, în care se admite o posibilă aplicare a măsurilor de constrângere contravențională [9, p. 225].

În același timp, o anumită relevanță în context, prezintă și dispozițiile art. 27 alin. (6) din *Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate* [5], potrivit căruia: „Dacă în urma controlului declarațiilor de avere și interese personale se constată că subiectul declarației nu a depus sau a depus tardiv declarația de avere și interese personale, inspectorul de integritate îi aplică acestuia o sancțiune contravențională conform *Codului contravențional al Republicii Moldova*.

În baza art. 330² din *Codul contravențional – Încălcarea regulilor de declarare a averii și intereselor personale*, depunerea tardivă a declarației de avere și interese personale de către persoana obligată să o depună în condițiile Legii nr. 133 din 17 iunie 2016 privind declararea averii și intereselor personale se sancționează cu amendă de la 30 la 60 de unități convenționale [2].

În cazul constatării situației menționate, inspectorul de integritate transmite organizației publice în care activează subiectul declarației cu statut de funcționar public sau transmite pe numele subiectului declarației, în cazul în care acesta exercită o funcție de demnitate publică, un demers pentru depunerea

declarației de avere și interese personale în termen de 30 de zile.

Nedepunerea declarației de avere și interese personale în termen de 30 de zile de la recepționarea demersului inspectorului de integritate sau refuzul de a o depune constituie temei de încetare a mandatului, a raporturilor de muncă ori de serviciu. Inspectorul de integritate notifică imediat despre aceasta conducerea organizației publice sau a autorității responsabile de numirea în funcție a subiectului declarării în vederea declanșării procedurii de încetare a mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu ale subiectului vizat de demers.

Analizând aceste prevederi legale în corespundere cu art. 2 alin. (6¹) din *Legea despre statutul deputatului în Parlament*, constatăm că nedepunerea declarației de avere și interese personale sau refuz de a o depune constituie un temei juridic pentru ridicarea mandatului de deputat [9, p. 226] (care după cum vom vedea în continuare, constituie o sancțiune de drept constituțional, adică presupune răspunderea constituțională a deputatului).

Din perspectiva cumulării formelor de răspundere juridică, acest moment nu exclude survenirea răspunderii contravenționale a parlamentarului cu ridicarea ulterioară a mandatului în baza aceluiași temei.

Răspunderea constituțională a parlamentarilor. Cu mult mai importantă în context, considerăm a fi răspunderea constituțională a parlamentarilor [8, p. 85-89], formă de răspundere juridică puțin studiată în doctrină.

În general, reiterăm că răspunderea acestor subiecți este strâns legată de obligația respectării Constituției și a legilor, a drepturilor și libertăților cetățenilor, a intereselor statului, care de altfel și constituie obiect al delictelor constituționale comise de ei [9, p. 227].

În contextul dat, cercetătorul V. A. Vinogradov menționează că aceste obligații sunt asumate în momentul depunerii jurământului

la învestirea în funcție, încălcarea căruia constituie un temei distinct pentru survenirea răspunderii constituționale [13, p. 194] (care, cu regret, nu este propriu și Republicii Moldova).

În continuare, autorul citat, precizează că deputații pot comite următoarele delikte constituționale:

- încălcarea Constituției, a legilor și a drepturilor și libertăților omului;
- neexecutarea obligațiilor funcționale sau executarea inadecvată a acestora;
- nerespectarea regimului incompatibilităților;
- abuzul de competențe și drepturi.

Referitor la măsurile de răspundere constituțională ce pot fi aplicate pentru comiterea unor astfel de abateri (delikte constituționale), cercetătorul indică următoarele [13, p. 212-214]: lipsirea de împuterniciri (revocarea sau retragerea mandatului); invalidarea alegerii deputatului; sancțiuni juridico-constituționale cu caracter procedural (avertismentul, înlăturarea temporară de la activitatea parlamentului etc.); sancțiuni juridico-constituționale cu caracter financiar (lipsirea de remunerație).

În opinia cercetătorilor autohtoni, o asemenea abordare a subiectului este prea largă, nefiind justificată atribuirea măsurilor de răspundere disciplinară la categoria sancțiunilor constituționale, deoarece, prin aceasta, se denaturează într-o anumită măsură însăși esența răspunderii constituționale [4, p. 5].

În ceea ce ne privește (în condițiile nivelului actual de dezvoltare a teoriei răspunderii constituționale), considerăm că răspunderea constituțională a parlamentarilor poate fi identificată în principal în baza sancțiunii aplicate, care poate consta doar în *încetarea/ridicarea mandatului*. În acest sens, temeiurile pot fi diferite, însă obligatoriile reglementate în *Legea Fundamentală a statului* și în *Legea-cadru în domeniu* [9, p. 228].

Potrivit art. 69 alin. (2) din *Con-*

stituția Republicii Moldova [3] și a art. 2 alin. (6) din *Legea despre statutul deputatului în Parlament* [6], calitatea de deputat încetează: - la data întrunirii legale a Parlamentului nou-ales; - în caz de demisie; - de ridicare a mandatului; - de incompatibilitate sau - de deces.

Referindu-ne la incompatibilitate, precizăm că potrivit art. 70 alin. (1) din *Constituția Republicii Moldova*: „*Calitatea de deputat este incompatibilă cu exercitarea oricărei alte funcții retribuite, cu excepția activității didactice și științifice.*”

La rândul lor, art. 3 și 4 din *Legea despre statutul deputatului în Parlament*, stabilesc că mandatul de deputat este incompatibil cu:

- a) funcția de Președinte al Republicii Moldova;
- b) funcția de membru al Guvernului;
- c) funcția de avocat parlamentar;
- d) exercitarea oricărei alte funcții remunerate, inclusiv a funcției acordate de un stat străin sau organizație internațională, cu excepția activității didactice și științifice desfășurate în afara programului stabilit de Regulamentul Parlamentului.

Persoanele mandatate de Parlament cu misiuni temporare în organele centrale ale administrației de stat pot cumula exercitarea acestei misiuni cu mandatul de deputat pe o durată de cel mult 6 luni.

Pe cale de consecință, potrivit art. 5 din *Legea sus-citată*, deputatul care se află în unul din cazurile de incompatibilitate enunțate trebuie să demisioneze, în termen de 30 de zile de la data validării mandatului, din funcția incompatibilă cu mandatul de deputat. În cazul în care deputatul se află în unul din cazurile de incompatibilitate și nu a depus, în termenul menționat, cererea de demisie din funcția incompatibilă cu mandatul de deputat, după expirarea acestui termen este suspendat de drept din funcția incompatibilă.

Din aceste prevederi legale se poate conchide că deputatul poate să-și piardă mandatul (ca sancțiune

constituțională) în cazul nerespectării regimului incompatibilităților [4, p. 6]. Important e ca mecanismul de constatare a incompatibilității să fie funcțional și aplicat potrivit legii [8, p. 85-80]. În acest sens, prof. V. Popa afirmă că pentru Parlamentul Republicii Moldova este ceva obișnuit că unii deputați, pe perioada exercitării mandatului său, continuă să-și administreze întreprinderile private [11, p. 99], ceea ce contravine evident și flagrant regimului incompatibilităților.

Referitor la *ridicarea mandatului*, sunt relevante dispozițiile art. 2 alin. (6¹) din *Legea despre statutul deputatului în Parlament*, în care se precizează că ridicarea mandatului de deputat are loc în caz de:

a) stabilire, prin actul de constatare rămas definitiv, a încheierii directe sau prin intermediul unei persoane terțe a unui act juridic, luării sau participării la luarea unei decizii fără soluționarea conflictului de interese real în conformitate cu prevederile legislației privind reglementarea conflictului de interese;

b) nedepunere a declarației de avere și interese personale sau refuz de a o depune, în condițiile art. 27 alin. (8) din *Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate*;

c) dispunere de către instanța de judecată, prin hotărâre irevocabilă, a confiscării averii nejustificate.

În toate aceste cazuri, la cererea Autorității Naționale de Integritate, ridicarea mandatului se hotărăște de Parlament, cu votul majorității deputaților aleși.

O altă sferă de manifestare a răspunderii constituționale ține de *procedura ridicării imunității parlamentare* (reglementată în capitolul 5 din *Regulamentul Parlamentului*). În literatura de specialitate, ridicarea imunității parlamentare este calificată drept o sancțiune constituțională ce survine pentru un comportament incompatibil cu statutul înalt de deputat în Parlament [14, p. 7].

Astfel, potrivit art. 95 alin. (1) din *Regulamentul citat supra*, în cazul în care deputatul a comis o infrac-

țiune sau o contravenție, Procurorul General poate cere Parlamentului ridicarea imunității acestuia pentru a efectua măsuri procesuale de reținere, percheziționare, arestare sau trimitere în judecată.

Dincolo de reglementarea detaliată a procedurii de ridicare a imunității, Regulamentul Parlamentului nu prevede soluția ce urmează în cazul în care deputatul este totuși găsit vinovat de comiterea infracțiunii, stipulând doar momentul că în cazul încetării urmăririi penale sau a procedurii contravenționale, precum și al achitării definitive de către instanța judecătorească, cazul este considerat consumat și hotărârea Parlamentului de ridicare a imunității își pierde valoarea juridică (art. 98 alin. (2)) [4, p. 5]. În viziunea noastră [8, p. 85-89; 9, p. 232], această lacună legislativă necesită o remediere/completare corespunzătoare, întrucât, consecința juridică a condamnării deputatului constă în ridicarea mandatului acestuia, care în esență, de asemenea, este o măsură de răspundere constituțională.

În **concluzie**, precizăm că dacă legiuitorul autohton evită a reglementa răspunderea constituțională a deputaților, acești subiecți totuși sunt pasibili de o asemenea formă de răspundere, deoarece sunt subiecți individuali care în activitatea lor pot să admită derogări de la normele constituționale și chiar abuzuri de drepturile constituționale.

Prin urmare, dat fiind statutul lor juridic deosebit, deputații pot și trebuie recunoscuți ca subiecți ai răspunderii constituționale, iar temeiurile survenirii acesteia urmează a fi extinse [10, p. 306]. Modificări substanțiale în acest sens se impun în însăși legea ce reglementează statutul deputaților (implicit și în *Regulamentul Parlamentului*), cu precizarea concretă a răspunderii constituționale ce poate surveni în cazurile de încălcare a Constituției și a legislației constituționale (în acest sens, în calitate de sancțiuni pot fi consacrate nu doar demiterea sau lipsirea de mandat, dar și inter-

zicerea de a mai ocupa funcții publice pe o anumită perioadă de timp sau chiar pe viață, în dependență de delictele constituționale comise), cu concretizarea conținutului acestor delictes și, în același timp, elaborarea unui mecanism eficient de aplicare a acesteia.

Referințe bibliografice

1. Arseni Al. *Legitimitatea puterii de stat – principiu edificator al statului de drept și democratic contemporan. Argumentare științifică și confirmare practică*. Chișinău: USM, 2014.
2. *Codul contravențional al Republicii Moldova*, nr. 218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 16.01.2009, nr. 3-6.
3. *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr. 1 (cu modificări și completări până la 20 septembrie 2006).
4. Costachi Gh., Muruianu I. *Răspunderea constituțională a deputaților, miniștrilor și a altor subiecți de drept constituțional*. În: *Legea și Viața*, 2013, nr. 12.
5. *Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate*, nr. 132 din 17 iunie 2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 245-246 din 30.07.2016.
6. *Legea despre statutul deputatului în Parlament*, nr. 39 din 07.04.1994. Republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 59-61 din 15.04.2005.
7. *Legea pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului*, nr. 797 din 02.04.1996. Republicată în Monitorul Oficial Nr. 50 din 07.04.2007.
8. Micu V. *Răspunderea constituțională a Parlamentului*. În: Revista științifică internațională „Supremația dreptului”, 2016, nr. III, p. 85-89.
9. Micu V. *Răspunderea parlamentară: teorie și practică*. Monografie. Chișinău: S.n., 2017.
10. Micu V. *Răspunderea Parlamentului în contextul răspunderii statului contemporan*. În: Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor omului, materiale ale mesei rotunde cu participare internațională consacrate Zilei internaționale a drepturilor omului, din 11 decembrie 2015. Chișinău: AAP, 2016.
11. Popa V. *Drept parlamentar al Republicii Moldova: Monografie*. Chișinău: ULIM, 1999.
12. Pupăzan C. G. *Răspunderea penală a aleșilor*. București: Hamangiu, 2016.
13. Виноградов В.А. *Конституционная ответственность: вопросы теории и правовое регулирование*. Москва, 2000.
14. Сергеев А. Л. *Конституционная ответственность в Российской Федерации (часть вторая)*. В: Конституционное и муниципальное право 2003, nr. 1.

CZU 343.34

LATURA SUBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII DE VANDALISM

Sofia PILAT,

lector universitar al Catedrei „Procedură penală și Criminalistică” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, doctorandă

SUMMARY

The subjective side of the crime and its individual features are dedicated to numerous scientific works whose content meet and treatment of another structural element of a crime that is the objective side. Indispensable these two elements form a whole. But it is important to note that the objective side of the offense is a manifestation outward conduct illicit reflected by action or inaction harmful, while the subjective aspect is as inward thereof, which is reflected in the subjective consciousness of signs of crime (the injurious action or inaction) committed.

Keywords: subjective side, misconduct, why crime order offense, guilt, will, mental attitude, intention, etc.

REZUMAT

Laturii subiective a infracțiunii și caracteristicilor sale individuale sunt dedicate numeroase lucrări științifice, în conținutul cărora se întâlnesc și tratări ale altui element structural al componenței de infracțiune și anume a laturii obiective. Fiind indispensabile aceste două elemente formează un tot întreg. Însă, este important de menționat că, latura obiectivă a infracțiunii reprezintă o formă de manifestare exteriorizată a conduitei ilicite, materializată prin acțiune sau inacțiune prejudiciabilă, pe când latura subiectivă constituie forma lăuntrică a acesteia, ce constă în reflectarea în conștiința subiectului a semnelor infracțiunii (acțiunea sau inacțiunea prejudiciabilă) comise.

Cuvinte-cheie: latura subiectivă, conduită ilicită, motivul infracțiunii, scopul infracțiunii, vinovăție, voința, atitudine psihică, intenție etc.

Introducere. Reieșind din faptul că infracțiunea reprezintă o formă de manifestare a conduitei ilicite umane, este destul de important ca acest act să fie supus unei analize psihologice profunde care ar include studierea propriu-zisă a acțiunii și inacțiunii prejudiciabile, precum și a motivelor și scopurilor de comitere a acesteia [21, p. 7].

Latura subiectivă a infracțiunii reprezintă cea mai complexă parte a componenței de infracțiune, deoarece este legată de cercetarea unor fenomene care se supun cu dificultate unei evaluări obiective. La baza respectivei evaluări stau cunoștințele din domeniul psihologiei juridice și criminologiei, extrapolate în spațiul juridico-penal. Aplicarea acestor cunoștințe are o însemnătate deosebită pentru analiza diferitelor infracțiuni, dat fiind faptul că anume semnele subiective au deseori un rol de bază în calificarea faptei infracționale concrete [10, p. 93].

De asemenea, supraaprecierea laturii obiective în detrimentul celei subiective duce la așa-numita incriminare obiectivă; supraaprecierea laturii subiective este legată doar de incriminarea descoperirii intenției sau stării periculoase. Supraapre-

cierea în ambele cazuri creează un obstacol în calea luptei cu criminalitatea și duce la încălcarea legalității. Aceste greșeli sunt provocate de cauze diferite [4, p. 152].

La fel ca și latura obiectivă, cea subiectivă este constituită din două grupuri de semne, care la rândul lor se împart în obligatorii și facultative. Din categoria celor obligatorii fac parte semnele care prezintă o importanță majoră pentru calificarea infracțiunii, ca de exemplu vinovăția și formele acesteia (intenția și imprudența), de asemenea, prezența vinovăției în fapta comisă constituie drept un temei legal de a trage persoana la răspundere penală. La grupul semnelor facultative se atribuie acele semne care sunt utilizate pentru individualizarea răspunderii și pedepsei penale (de ex. motivul și scopul infracțiunii). Importanța juridico-penală a acestor semne nu este identică, însă toate în ansamblu caracterizează procesul lăuntric care are loc în conștiința celui vinovat [5, p. 199].

Metode aplicate și materiale utilizate. În scopul realizării scopului propus, în respectivul articol s-au utilizat următoarele metode: metoda sistemică, metoda comparativă și, nu

în ultimul rând, metoda logică (bazată pe analiza deductivă și cea inductivă).

În procesul elaborării articolului științific, au fost consultate următoarele materiale: Codul penal al Republicii Moldova, precum și lucrările științifice ale autorilor A. Borodac, S. Brînza, V. Stati, M. Basarab, A. Barbăneagră, X. Ulianoschi, A. Șavga, S. Botnaru, A.I. Rarog, V.N. Kudreavțev, P.S. Dagheli, I.A. Semțova, L.D. Gauhman, B.S. Volkov, A.A. Gravina etc.

Rezultate obținute și discuții.

Constituind un element inerent al componenței de infracțiune care reflectă atitudinea psihică a făptuitorului față de acțiunile sale, latura subiectivă corelează și cu alte elemente ale componenței, printre care se enumeră obiectul și subiectul infracțiunii. Legătura dintre latura subiectivă și obiectul infracțiunii, poate fi atestată în situația în care spre exemplu făptuitorul aflându-se în procesul de săvârșire a infracțiunii își îndreaptă acțiunile ilicite asupra unui obiect despre care cu certitudine cunoaște că prezintă o valoare socială ocrotită de lege, dându-și seama de caracterul prejudiciabil al acțiunilor sale acesta prevede, dorește sau admite în mod

conștient și survenirea unor urmări prejudiciabile. Mai simplă este stabilirea corelației dintre latura subiectivă și subiectul infracțiunii. În esență, latura subiectivă este activitatea mintală a subiectului infracțiunii.

Așadar, prin latura subiectivă a infracțiunii înțelegem reflectarea sau posibilitatea reflectării concomitente în conștiința subiectului infracțiunii a semnelor obiective ale faptei comise, adică a acțiunii sau inacțiunii prejudiciabile, a consecințelor infracționale, a legăturii de cauzalitate dintre ele, precum și a celorlalte semne obiective prin care este descrisă infracțiunea în legea penală. Latura subiectivă a infracțiunii caracterizează atitudinea psihică a infractorului față de faptele sale. Prin urmare, ea reflectă legătura conștiinței și voinței infractorului cu fapta prejudiciabilă comisă de el [12, p. 155].

Noțiunea de „atitudine psihică” nu reprezintă un termen juridic, ci este împrumutată din cadrul științei de psihologie, iar specificul științei dreptului penal constă în faptul de a reflecta această noțiune în sensul legii penale. Astfel, atitudinea psihică a infractorului, reprezintă o legătură dintre subiect (personalitate) și obiectul faptei prejudiciabile. Prin urmare, legea penală nu se reflectă la atitudinea psihică a persoanei față de orice comportament, ci numai asupra aceluia comportament care poartă un caracter prejudiciabil și pe care legea îl atribuie la categoria celui infracțional, care poate să contribuie ca urmare la survenirea unor consecințe prejudiciabile. Fiind conștient de acest fapt sau având posibilitatea reală de a înțelege caracterul periculos al propriului comportament, subiectul infracțiunii, prin urmare, își îndreaptă voința sa în detrimentul celorlalți cetățeni, în defavoarea intereselor publice și ale statului [14, p. 153].

La definirea laturii subiective, autorul Alina Șavga menționează că respectivul element al componenței de infracțiune constituie partea interioară a faptei penale, care determină atitudinea psihică a făptuitorului față de fapta prejudiciabilă săvârșită și de urmările acesteia, sub raportul conștiinței, voinței și emoțiilor sale [5, p. 199].

Într-un mod similar opinează au-

torul Augustin Ungureanu, care afirmă că pentru ca o faptă să constituie infracțiune și, prin urmare, drept temei al răspunderii penale, se cere ca ea să fie săvârșită cu vinovăție, adică făptuitorul să aibă o anumită poziție psihică în procesul săvârșirii ei. Atitudinea psihică ce precede sau însoțește săvârșirea faptei, este alcătuită din elemente intelective, afective și volitive care dau un anumit conținut vinovăției și formelor acesteia [16, p. 85-86].

În consecință, subliniază autorul citat, latura subiectivă a infracțiunii constă în atitudinea psihică manifestată de făptuitor înainte sau în timpul săvârșirii faptei prevăzute de legea penală [16, p. 86].

În viziunea autorului Matei Basarab, latura subiectivă constă dintr-un complex de stări de conștiință specifică care preced și însoțesc actele exterioare (acțiunea sau inacțiunea) și care sunt dirijate în vederea producerii anumitor urmări periculoase, sau chiar dacă nu sunt dirijate într-o asemenea direcție produc totuși astfel de urmări, datorită ușurinței sau neglijenței infractorului [3, p. 158].

Prin latura subiectivă a infracțiunii, constată autorul Ion Oancea se înțelege atitudinea psihică a infractorului, formată din stări intelective (atitudinea conștiinței, scop), stări afective și volitive (motive, mobiluri), atitudine psihică ce precede și însoțește fapta infracțională și urmările ei [13, p. 113].

Prin urmare, latura subiectivă a infracțiunii este una dintre cele mai complicate probleme ale dreptului penal, cu o deosebită importanță teoretică și practică. În primul rând, conținutul laturii subiective, în mare măsură, determină caracterul și gradul prejudiciabil al conduitei infracționale, precum și gradul de pericol al persoanei care o comite. În al doilea rând, latura subiectivă a infracțiunii ne permite delimitarea infracțiunilor adiacente sau a celor asemănătoare. În al treilea rând, elementele laturii subiective ne permit diferențierea esențială a tipurilor componențelor de infracțiune: de bază, cu circumstanțe atenuante și cu circumstanțe agravante [12, p. 157].

Pornind de la definițiile prezenta-

cum că latura subiectivă constituie atitudinea psihică interioară a infractorului față de fapta săvârșită și consecințele ei. Adică, cu alte cuvinte, elementul subiectiv al componenței de infracțiune constă în voința făptuitorului de a comite o faptă prevăzută de legea penală. În acest context, latura subiectivă a componenței de infracțiune nu reprezintă altceva decât reflectarea în conștiința subiectului a indicilor obiectivi ale celor comise.

Deci, latura subiectivă constituie un element inerent al oricărei componențe de infracțiune, inclusiv și a vandalismului. În absența acesteia devine imposibilă calificarea corectă a faptei penale, delimitarea ei de alte infracțiuni asemănătoare, precum și individualizarea răspunderii penale și a pedepsei penale.

Pornind de la prevederile art. 6 alin. (1) CP în care se indică că: „Persoana este supusă răspunderii penale și pedepsei penale numai pentru fapte săvârșite cu vinovăție” și art. 6 alin. (2) CP unde se concretizează faptul că: „Răspunderii penale și pedepsei penale este supusă numai persoana care a săvârșit cu intenție sau din imprudență o faptă prevăzută de legea penală” [1], stabilim că vinovăția sub formă de intenție sau imprudență reprezintă un element constitutiv obligatoriu al conținutului laturii subiective, deoarece exprimă poziția negativă a făptuitorului față de valorile sociale ocrotite de legea penală.

Deci, pentru existența unei infracțiuni nu este suficient să se constate săvârșirea unei fapte (acțiune sau inacțiune) prevăzută de legea penală și care prezintă un grad prejudiciabil, ci mai este important să se adeverească faptul că infractorul și-a manifestat liber și necondiționat voința de a săvârși infracțiunea.

Așadar, vinovăția reprezintă un semn obligatoriu al fiecărei infracțiuni. Ea cuprinde atitudinea psihică a persoanei atât față de acțiunile sau inacțiunile prejudiciabile comise, cât și față de urmările prejudiciabile dorite sau admise; fie față de cele pe care ea credea superficial că vor fi evitate, fie față de cele pe care ea trebuia și putea să prevadă că vor surveni [12, p. 159].

Mai mult decât atât, în literatura

de specialitate se vehiculează opinia precum că conceptul vinovăției poate fi privit nu numai sub aspect psihologic, ci și juridic. Deoarece săvârșind o infracțiune, făptuitorul nu numai își exprimă atitudinea psihică negativă față valorile sociale ocrotite de lege, dar și atentează la ele.

De asemenea, determinând intenția și imprudența ca forme ale vinovăției, legiuitorul, în același timp, specifică că anume în ele se manifestă atitudinea negativă a persoanelor față de interesele societății [12, p. 160].

Definițiile legale ale acestor două forme ale vinovăției se regăsesc în art. 17 CP cu următorul conținut: „Se consideră că infracțiunea a fost săvârșită cu intenție dacă persoana care a săvârșit-o își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, le-a dorit sau admitea, în mod conștient, survenirea acestor urmări” și respectiv art. 18 al CP în care se menționează că: „Se consideră că infracțiunea a fost săvârșită din imprudență dacă persoana care a săvârșit-o își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar considera în mod ușuratic că ele vor putea fi evitate ori nu își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deși trebuia și putea să le prevadă” [1].

Vinovăția sub formă de intenție și imprudență, este considerată drept nucleul laturii subiective a infracțiunii, deși nu epuizează complet conținutul acesteia [27, p. 161]. Alături de respectivul element constitutiv, latura subiectivă se caracterizează și prin motivul (mobilul) și scopul infracțiunii.

Motivul infracțiunii este un imbold determinat de factorii sociali și psihologici care se manifestă în fapta subiectului infracțiunii și care se realizează prin săvârșirea infracțiunii ca un comportament prejudiciabil, social-periculos, ilegal, săvârșit cu vinovăție, pasibil de pedeapsă penală [15, p. 379].

Cu alte cuvinte, motivul infracțiunii este nu altceva decât un fenomen lăuntric, un impuls, o pri-

cină (tendință, dorință, năzuință, orientare, pasiune) care se naște în conștiința persoanei și o împinge la atingerea unui scop determinat și anume săvârșirea acțiunii ilicite. Deși motivul se află într-o legătură strânsă cu scopul infracțiunii, respectivele concepte nu pot fi considerate identice.

Scopul infracțiunii reprezintă rezultatul ideal presupus și subiectiv dorit al faptei prejudiciabile, pentru atingerea căruia subiectul acționează cu mijloace antisociale, reieșind din anumite considerente. Scopul – ca model – reprezintă acceptorul rezultatului, care declanșează comanda de acțiune, compară comportamentul faptic cu modelul și îl corectează [15, p. 380]. Scopul apare în baza motivului infracțional și, împreună cu acesta, formează baza pe care este concepută vinovăția – ca activitate intelectual-volitivă a subiectului, care se desfășoară în procesul comiterii infracțiunii [22, p. 53].

Deci, scopul este obiectivul, țelul propus de către făptuitor, întru realizarea căruia acesta săvârșește fapta ilicită prevăzută de legea penală.

Deosebirea dintre scop și motiv se întemeiază pe faptul cum caracterizează ele procesul volitiv. Motivul infracțiunii răspunde la întrebarea după ce s-a călăuzit persoana, săvârșind infracțiunea, iar scopul infracțiunii determină orientarea acțiunilor spre rezultatul apropiat, spre care tinde persoana [12, p. 178].

Determinarea laturii subiective a infracțiunii de vandalism spre deosebire de stabilirea circumstanțelor obiective ale faptei respective este destul de dificilă, datorită faptului că este foarte complicat de a pătrunde în lumea interioară a persoanei, în gândurile, dorințele, retrăirile, ideile, sentimentele, aspirațiile și emoțiile acesteia. Dar, totuși, stabilirea corectă a acestui element al componenței de infracțiune, prezintă o importanță juridică majoră atât pentru justa calificare a faptei și individualizarea pedepsei, cât și pentru asigurarea respectării principiilor legalității, umanismului și democratismului.

În literatura de specialitate există o opinie unanimă potrivit căreia latura subiectivă a infracțiunii reglemen-

tată în art. 288 CP, se caracterizează prin vinovăție sub forma intenției directe [11, 26, 2, 8, 25, p. 223, p. 95, p. 466, p. 541, p. 214]. Imprudența ca cea de a doua formă a vinovăției în cazul infracțiunii de vandalism este exclusă, fapt ce reiese din însuși conținutul noimei juridico-penale prevăzute la art. 288 CP. Este imposibil ca din imprudență să fie pângărit un edificiu sau o încăpere, aplicând imagini cu caracter obscen sau inscripții indicente, făptuitorul nu putea să nu-și dea seama de caracterul antisocial al acțiunilor sale, să prevadă și să dorească survenirea urmărilor prejudiciabile. În cazul nimicirii din imprudență a bunurilor în transportul public sau în alte locuri publice, de asemenea, este exclusă posibilitatea atragerii persoanei la răspunderea penală conform prevederilor art. 288 CP.

Reieșind din faptul că vandalismul este o infracțiune formală, care se consideră consumată fie din momentul realizării acțiunilor de pângărire a edificiilor sau a altor încăperi, fie din cel al nimicirii bunurilor în transportul public sau în alte locuri publice, intenția directă la astfel de faptă penală se deosebește prin conștientizarea de către făptuitor a caracterului prejudiciabil al acțiunilor sale, prevederea apariției urmărilor prejudiciabile și manifestarea dorinței întru survenirea acestora.

Așadar, forma directă a intenției se caracterizează prin următoarele trei concepte: conștientizarea, prevederea și dorința. Primele două concepte se referă la factorul intelectual al intenției (conștiința), care include conștientizarea de către făptuitor a caracterului prejudiciabil al acțiunilor sale și aptitudinea de a prevedea posibilitatea survenirii unor urmări negative în rezultatul faptei săvârșite, iar cel de al treilea concept se referă la factorul volitiv al intenției (voința), care prevede orientarea conștientă a acțiunilor persoanei întru atingerea scopurilor scontate.

Deci, factorul intelectual determină conținutul intenției, iar cel volitiv – orientarea ei [20, p. 83].

Pe lângă cele două forme existente ale intenției (directă și indirectă), doctrina penală și practica judiciară

cunoaște și alte clasificări ale acesteia, ca de exemplu: intenție premeditată și subită.

Intenția premeditată apare până la începerea comiterii infracțiunii, când făptuitorul își consolidează hotărârea săvârșirii infracțiunii, chibzuiește proiectul ei, alege metodele și mijloacele învingerii obstacolelor posibile (locul, timpul, instrumentele, mecanismele etc.) [12, p. 165].

Intervalul de timp care apare între momentul conceperii ideii și luării deciziei de pângărire sau nimicire a edificiilor, altor încăperi precum și a bunurilor în transportul public sau în alte locuri publice și momentul realizării acestei idei, poate dura de la câteva ore până la câteva zile sau chiar luni. În perioada respectivă de timp, făptuitorul dispune de posibilitatea chibzuirii minuțioase a planului de săvârșire a viitoarei infracțiuni, alegând obiectul care va fi supus vandalizării, perioada de timp cea mai favorabilă pentru comiterea faptei infracționale, mijloacele și instrumentele cu care va acționa, precum și persoanele care vor participa, de exemplu, în cazul săvârșirii vandalismului de două sau mai multe persoane (art. 288 alin. (2) lit. b) CP). În așa mod făptuitorul creează condiții favorabile pentru comiterea infracțiunii de vandalism. Conducându-ne după regula generală, constatăm că intenția premeditată denotă o înclinație antisocială durabilă a făptuitorului, ceea ce prin urmare sporește gradul prejudiciabil atât al infracțiunii respective, cât și al persoanei care a săvârșit-o.

Intenția subită apare într-un mod spontan și, respectiv, se realizează imediat sau după caz peste un interval neînsemnat de timp după apariția acesteia. Forma respectivă a intenției denotă faptul că, în momentul comiterii infracțiunii în psihicul făptuitorului lipsea procesul de cugetare, chibzuire, premeditație a actului infracțional. Vandalismul săvârșit cu intenție subită, de exemplu, poate avea loc în cadrul sau în urma unor manifestări pașnice care pot degenera în acte de violență și vandalism, soldându-se cu spargerea geamurilor în transportul public, pângărirea monumentelor amplasate în locurile publice, distrugerea băncilor din

parcuri, dispozitivelor de iluminare, semafoarelor și a altor obiecte de uz comun de pe străzi. Sau, spre exemplu, un minor fiind singur în troleibuz din cauza plictiselii începe a deteriora prin rupere scaunele din respectivul mijloc de transport, astfel cauzând prejudicii materiale regiilor de transport electric. În situațiile ilustrate observăm că intenția de a comite infracțiunea de vandalism a apărut spontan și făptuitorul imediat a trecut la realizarea acesteia.

În unele cazuri, infracțiunea de vandalism realizată cu asemenea intenție este însoțită de comiterea altei infracțiuni ca de exemplu huliganismul (art. 287 CP). Încălcând intenționat și grosolan ordinea publică și exprimând vădit lipsă de respect față de societate, huliganul deseori este tentat să comită paralele și unele acțiuni ce țin de pângărire sau nimicire a bunurilor ce prezintă o valoare istorică sau culturală pentru societate, precum și a celor amplasate în transportul public sau alte locuri publice.

Examinarea dosarelor penale în cauzele ce țin de vandalism în Federația Rusă a arătat că, în marea majoritate a cazurilor, aceste infracțiuni se săvârșesc cu intenție subită, constituind circa 73,2%. Intenția premeditată la rândul său întâlindu-se mai rar, doar în circa 26,8% din numărul total al acestor infracțiuni [18, p. 16].

Valoarea juridico-penală a acestor modalități ale intenției este redusă, astfel, ele nu prezintă nici o importanță la calificarea infracțiunii de vandalism, dar sunt luate în considerație la individualizarea răspunderii penale.

Pe lângă vinovăția și formele acesteia, latura subiectivă a infracțiunii este compusă și din alte elemente constitutive cum sunt motivul (mobilul) și scopul.

Prin motiv sau mobil al infracțiunii se înțelege impulsul intern (dorință, tendință, pasiune, sentiment) al infractorului ce a făcut să se nască în mintea lui ideea săvârșirii unei anumite activități conștient orientată spre satisfacerea acelei dorințe, tendințe, pasiuni eronate [12, p. 176].

Prezența mobilului în săvârșirea oricărei infracțiuni, inclusiv și a

infracțiunii de vandalism este un indiciu al normalității psihice a făptuitorului, iar lipsa unui motiv comprehensibil (înțeles, adecvat) constituie un indiciu de anormalitate psihică ce impune o examinare atentă a responsabilității subiectului [9, p. 192].

Scopul infracțiunii, la rândul său reprezintă o imagine mentală apărută în psihicul persoanei privind obiectivul propus și reprezentat de făptuitor ca rezultat al acțiunii sau inacțiunii sale infracționale. Deci, scopul, ca o imaginație privind rezultatul scontat, caracterizează gândirea, cugetarea persoanei [12, p. 178].

Ca și motivul, scopul nu constituie, de regulă, un semn obligatoriu al laturii subiective a infracțiunii, deoarece oricare ar fi scopul conduitei făptuitorului, săvârșirea acesteia este suficientă pentru constatarea laturii subiective a infracțiunii [12, p. 178].

Despre același lucru putem vorbi și în cazul infracțiunii reglementate în art. 288 CP, unde motivul și scopul nu constituie elemente obligatorii ale laturii subiective a infracțiunii și, respectiv, nu se iau în considerare la calificarea faptei, ci numai la stabilirea și individualizarea pedepsei și răspunderii penale. Cu toate acestea, faptul respectiv nu ar însemna că săvârșind o astfel de infracțiune, făptuitorul nu ar urma un scop sau nu ar avea nici un motiv.

La săvârșirea oricărei infracțiuni intenționate, inclusiv și a vandalismului, motivul constituie impulsul intern ce se naște în mintea făptuitorului și îi dirijează conduita sa ilicită. De asemenea, motivul și scopul infracțiunii analizate, ne permit să delimităm vandalismul de alte tipuri de infracțiuni.

Analizând problematica în cauză, constatăm că printre motivele de comitere a vandalismului deseori apar următoarele:

- dorința aprigă a făptuitorului de a demonstra importanța, valoarea, rolul și puterea sa în societate;
- manifestarea neglijenței, lipsei de respect și revoltei față de regulile morale instituite în societate;
- manifestarea agresiunii acumulate față de obiecte ce prezintă o valoare istorică, culturală sau artistică prin pângărirea sau nimicirea

acestora;

- tendința făptuitorului prin intermediul comiterii vandalismului, de a se încadra într-un grup de persoane care își petrec timpul împreună, se distrează împreună și au interese comune concentrate asupra săvârșirii actelor de vandalism;

- obraznicia persoanei apărută în rezultatul lipsei de educație a acesteia etc.

Motivele enumerate mai sus, scot în evidență năzuința făptuitorului de a se autoafirma prin prisma conduitei infracționale. După cum menționează unii autori precum M. P. Juravleov și S. I. Niculin, natura acestor motive constă în lipsa de educație și cultură, impertinență, tendința de a se manifesta într-o manieră deliberată, lipsa de respect față de societate, precum și dorința de a-și afirma personalitatea și propriul eu prin intermediul unui comportament brutal și agresiv [24, p. 240].

Autorul B.V. Iațelenco menționează că infracțiunea de vandalism poate fi săvârșită din motive huliganice, din răzbunare sau din alte motive [28, p. 245].

Aceeași opinie o împărtășesc și autorii Sergiu Brânză și Vitalie Stati, care consideră că motivele huliganice au un caracter obligatoriu în cazul infracțiunii specificate la art. 288 CP [7, p. 707].

În același context se expun și autorii A. A. Gravina și I. A. Semențova, care printre motivele de răzbunare, ură națională etc., evidențiază ca fiind cele primordiale motivele huliganice [19, p. 214].

Alți autori precum I. N. Deriughina, promovează o opinie diagonal opusă referitoare la existența motivelor huliganice în componența laturii subiective a infracțiunii de vandalism. Din punctul de vedere al acestui autor, motivele infracțiunii de vandalism pot fi diverse, însă cele huliganice nu se înscriu în această listă [29, p. 364].

De aceeași părere sunt și autorii L. D. Gauhman și S. V. Maksimov care afirmă că motivele huliganice nu se încadrează în categoria motivelor infracțiunii de vandalism [29, p. 209].

Analizând opiniile diferitor autori referitoare la prezența motivelor

huliganice în conținutul infracțiunii specificate la art. 288 CP, susținem părerile celor care s-au expus în favoarea acestora, afirmând că motivele huliganice fac parte dintre cele fundamentale în cazul infracțiunii de vandalism.

Totodată, trebuie de remarcat că motivele huliganice sunt considerate unele dintre cele mai periculoase, deoarece nu sunt justificate din punct de vedere al logicii, au un caracter subconștient și un grad scăzut de control și percepție. Acestea le este caracteristică promptitudinea, spontaneitatea, bruschețea și impulsivitatea. Preponderent, persoanele care săvârșesc infracțiunea de vandalism din motive huliganice, de regulă acționează fără a avea pregătire sau înțelegere prealabilă, ideea de comitere a faptei ilicite apare la ei brusc și aceștia acționează pe moment. În același timp, agresiunea vandalilor materializată prin comiterea actelor de vandalism, poate apărea în rezultatul disprețului sau antipatiei pe care aceștia din urmă o au față de întreaga societate, de o anumită pătură socială sau de un grup rasial, etnic sau religios. În ultimul caz, acțiunile făptuitorului sunt dirijate de sentimentul de neglijență, ură, răzbunare față de această categorie de persoane.

În conținutul motivelor huliganice, se includ o varietate largă de alte motive jocosice, sub influența cărora la făptuitor apare intenția de a demonstra lipsa de respect față de societate, neconformare cu normele morale existente și acceptate, manifestări care privesc în ansamblu dau dovadă de lipsă de bună-cuviință la făptuitor. Apariția și dezvoltarea motivelor huliganice, poate avea loc din cauza sentimentului de gelozie și a dorinței de răzbunare survenite ca urmare stării sufletești chinuitoare rețrite de făptuitor. Sub presiunea sentimentelor respective, ce determină și dirijează comportamentul subiectului și la apariția unui motiv bine conturat, care uneori poate fi neînsemnat, la persoană pot apărea unele emoții de mânie, malițiozitate, dorință de răzbunare, care se revarsă prin comiterea unor fapte antisociale și ilicite printre care se enumără și vandalismul.

În contextul celor expuse mai

sus, considerăm că, printre motivele primordiale ce îl pot determina pe făptuitor să nimicească bunurile în transportul public sau în alte locuri publice pot fi și cele personale. Aceste motive pot degenera în huliganice în momentul în care sunt ajustate de către făptuitor, care invocă că apariția lor se datorează sentimentelor de gelozie și răzbunare pe care le trăia la acel moment. În contextul considerării motivelor huliganice ca unele de bază la comiterea infracțiunii de vandalism, este important ca emoțiile ce treptat au trecut în motive, să trezească în conștiința subiectului dorința de a demonstra atitudinea de nepăsare față de principiile morale ce dănuiesc într-o societate. La fel, este principial ca motivele huliganice apărute pe fundalul retrăirilor sufletești ale subiectului, să îl determine pe acesta la săvârșirea unor acțiuni ilicite (pângărire sau nimicire) numai asupra bunurilor din domeniul public, acțiunile respective îndreptate asupra bunurilor ce fac parte din domeniul privat nu pot fi calificate conform prevederilor art. 288 CP.

Așadar, din neputință de a se autoafirma sub un aspect pozitiv, nimicirea bunurilor în transportul public sau în alte locuri publice, constituie pentru făptuitor unicul procedeu de afirmare a propriei personalități care, de asemenea, este însoțit de neconformarea acestuia cu ansamblul normelor de conviețuire socială.

Alături de motivele huliganice descrise mai sus, care rămân a fi primordiale, ca motive subsidiare de comitere a infracțiunii de vandalism putem atesta următoarele: răzbunare; ură socială, națională, rasială sau religioasă; interesul material (atunci când autorul infracțiunii acționează ca urmare a instigării, concretizate în promisiunea unei recompense materiale) etc. [7, p. 707].

În această ordine de idei, autorii Sergiu Brânză și Vitalie Stati subliniază că în vederea relevării naturii motivelor care determină săvârșirea infracțiunii de vandalism, este util să stabilim conexiunea dintre aceste motive și obiectul juridic special al infracțiunii de vandalism. În acest context, menționează autorii citați, este practic imposibil de a face abstracție de la opinia conform

căreia „Deosebirea vandalismului de huliganism constă în aceea că, în cazul vandalismului, se atestă violarea normelor de moralitate și estetică publică, însă nu are loc încălcarea ordinii publice” [7, p. 707].

În susținerea unei astfel de opinii vine și autorul V.N. Kudreavțev, care susține că „deosebirea vandalismului de huliganism se exprimă în faptul că, în cazul vandalismului are loc nu doar încălcarea ordinii publice, ci și violarea normelor de estetică și moralitate publică” [23, p. 246].

Totodată, în final, este important de remarcat și faptul că pentru infracțiunea specificată la art. 288 CP, scopul nu este prevăzut în calitate de semn obligatoriu al laturii subiective. Prin urmare, deseori infracțiunea de vandalism se consideră a fi comisă fără un anumit scop. Însă, dacă acesta totuși persistă, atunci el este reflectat în conștiința subiectului, care își dă seama că prin comportamentul său cinic și lipsit de educație, încalcă orice normă morală din cadrul societății. În așa mod, făptuitorul demonstrează lipsa de respect total față de cei din jur, față de valorile morale și materiale, reducând considerabil calitățile estetice ale edificiilor sau altor încăperi, ale bunurilor din transportul public sau din alte locuri publice [6, p. 660]. Fiind generat de motiv, scopul infracțiunii formează împreună cu acesta atitudinea psihologică a făptuitorului față de acțiunile realizate.

Deosebirea dintre scop și motiv se întemeiază pe faptul cum caracterizează el procesul volitiv. Motivul infracțiunii răspunde la întrebarea după ce s-a călăuzit persoana, săvârșind infracțiunea, iar scopul infracțiunii determină orientarea acțiunilor spre rezultatul apropiat, spre care tinde persoana. Altfel vorbind, scopul infracțiunii reprezintă o imagine mintală apărută în psihicul persoanei privind obiectivul propus și reprezentat de făptuitor ca rezultat al faptei sale infracționale. Scopul, ca o imaginație privind rezultatul scontat, caracterizează gândirea, cugetarea persoanei [12, p. 178].

Concluzii

Deci, cunoașterea motivului de care s-a călăuzit infractorul și a scopului urmărit de el este deosebit de

utilă pentru determinarea caracterului și gradului prejudiciabil al faptei, pentru cunoașterea pericolozității infractorului, stabilirea măsurii de apărare socială adecvată [12, p. 179] și nu în ultimul rând pentru individualizarea pedepsei penale și delimitarea infracțiunii de vandalism de alte infracțiuni asemănătoare.

Referințe bibliografice

1. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.09.2002, nr. 128-129/1012.
2. Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. ș.a. Codul penal comentat și adnotat. Chișinău: Cartier juridic, 2005. 656 p.
3. Basarab M. Drept penal. Partea generală. Vol. I. București: Lumina LEX, 1997. 480 p.
4. Borodac A., Gherman M. Calificarea infracțiunilor. Chișinău: „Tipogr. Centrală”, 2006. 264 p.
5. Botnaru S., Șavga A., Grama M. ș.a. Drept penal. Partea generală. Chișinău: Cartier, 2005. 624 p.
6. Brînza S., Stati V. Drept penal. Partea specială. Vol. II. Chișinău: F.E.-P. „Tipogr. Centrală”, 2011. 1324 p.
7. Brînza S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea specială. Vol. II. Chișinău: F.E.-P. „Tipogr. Centrală”, 2015. 1300 p.
8. Brînza S., Ulianoschi X., Stati V. ș.a. Drept penal. Partea specială. Vol. II. Chișinău: Cartier juridic, 2005. 804 p.
9. Bulai C. Manual de drept penal. Partea generală. București: ALL, 2000. 240 p.
10. Chirița V. Luarea de ostatici: Analiza juridico-penală și criminologică. Chișinău: Tipogr. Acad. „Ștefan cel Mare” a MAI, 2011. 242 p.
11. Domneanu L., Mutu-Strulea M. Album de scheme la drept penal. Partea specială. Chișinău: Tipografia Centrul Editorial al Universității de Stat din Moldova, 2005. 317 p.
12. Manual de Drept penal. Partea generală. Redactor coordonator Borodac A. Chișinău: F.E.-P. „Tipogr. Centrală”, 2005. 516 p.
13. Oancea I. Tratat de drept penal. Partea generală. București: All, 1994. 352 p.
14. Spalatu V. Antreprenoriatul ilegal: Analiza juridico-penală și criminologică. Chișinău: Tipogr. Adriga-Vis, 2014. 293 p.
15. Ulianoschi X. Conceptul infracțiunii militare în dreptul penal. Chișinău, 2009. 553 p.
16. Ungureanu A. Drept penal român. Partea generală. București: Lumina Lex, 1995. 463 p.
17. Zolyneac M., Michinici M. Drept penal. Partea generală. Iași: Chemarea, 1999. 516 p.
18. Волков Б.С. Мотивы преступлений. Уголовно-правовое и социально-психологическое исследование. Казань: Издательство Казанского университета, 1982. 152 с.
19. Гравина А.А., Кашепов В.П., Кошаева Т.О. и др. Уголовное право Российской Федерации. Москва: „Былина”, 1999. 559 с.
20. Дагель П.С., Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и её установление. Воронеж, 1974. 243 с.
21. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления. Москва: Госюриздат, 1960, 244 с.
22. Рарог А.И. Общая теория вины в уголовном праве. Учебное пособие. Москва: РИО ВЮЗИ., 1980. 91 с.
23. Российское уголовное право. Особенная часть/Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. Москва: Юристь, 1997. 496 с.
24. Российское уголовное право. Особенная часть/Под ред. М.П. Журавлева и С.И. Никулина. Москва: Спартак, 1998. 480 с.
25. Семцова И.А. Уголовное право. Особенная часть. Ростов н/Д: „Феникс”, 2004. 384 с.
26. Уголовное право Республики Молдова. Особенная часть (в схемах). Учеб. метод. пособие / Н. Белый; под ред. Барбэнягрэ А. Кишинёв: Dinamo-Poligraf, 2007. 157 с.
27. Уголовное право России. Общая часть. Ответственный редактор Здравомыслов Б.В. Москва: Юристь, 1996. 509 с.
28. Уголовное право России. Особенная часть/Под ред. А.И. Рарога. Москва: ИМПЭ, 1998. 479 с.
29. Уголовное право. Особенная часть/Под общ. ред. Л.Д. Гаухмана и С.В. Максимова. Москва: Эксмо, 2005. 414 с.

CZU 343.346:343.98

MĂSURI GENERALE DE PREVENIRE A INFRAȚIUNILOR DIN DOMENIUL TRANSPORTULUI RUTIER

Anatolie CANANĂU,
doctorand

SUMMARY

This article explains the system and importance of prevention of general crimes within the area of road transport, and at the same time determines the role and the competence of different subjects who carry out this activity. Besides, the particularities of general prevention of the respective category of crimes are emphasized, an important role accounting for legal, technical and social-economic measures on development of road infrastructure, informing of road users on social importance of the road safety rules etc.

Keywords: general prevention, crimes within the area of road transport, social, economic, legal, technical, cultural and educational measures, drivers, means of transport etc.

REZUMAT

În articol sunt elucidate sistemul și importanța măsurilor de prevenire generală a infracțiunilor din domeniul transportului rutier, totodată fiind determinat rolul și competența diferitor subiecți care realizează această activitate. De asemenea, sunt accentuate particularitățile prevenirii generale ale categoriei respective de infracțiuni, un rol deosebit revenindu-le măsurilor juridice, tehnice, social-economice de dezvoltare a infrastructurii drumurilor, de informare a participanților la traficul rutier privind importanța socială a normelor de securitate rutieră etc.

Cuvinte-cheie: prevenire generală, infracțiuni din domeniul transportului rutier, măsuri sociale, economice, juridice, tehnice, cultural-educative, conducători auto, mijloace de transport etc.

Introducere. Criminalitatea din domeniul transportului rutier posedă un șir de semne specifice. În primul rând, aceste infracțiuni sunt săvârșite din imprudență și, din aceste considerente, se deosebesc de cele comise cu intenție prin structura personalității infractorului, mecanismul săvârșirii infracțiunii și alte particularități. În al doilea rând, acest gen de criminalitate se distinge prin particularități unice de răspândire în timp și spațiu – oscilații ciclice care depind de caracterul activității sociale a persoanelor într-o anumită localitate.

Este bine cunoscut faptul că prevenirea criminalității reprezintă principala orientare a activității statului și societății în lupta cu fenomenul vizat. În acest sens, problema prevenirii infracțiunilor din domeniul transportului rutier a devenit deosebit de acută în ultimii ani, dat fiind faptul că are loc creșterea numerică semnificativă și agravarea consecințelor survenite în urma comiterii respectivelor infracțiuni.

Toate măsurile de luptă cu criminalitatea, inclusiv legislația penală și parțial cea contravențională, instituția pedepsei penale, precum și alte măsuri ale legislației penale sunt orientate spre prevenire. Astfel, este suficient

de a examina scopurile și conținutul lor. Activitatea de prevenire după conținutul său, anvergura măsurilor și numărul subiecților implicați este mult mai vastă și bogată comparativ cu practica de aplicare a pedepsei penale.

Rezultate și discuții. Urmează de menționat că până în prezent multe noțiuni de criminologie sunt discutabile, iar noțiunea de „prevenire” este utilizată de către unii cercetători ca fiind identică noțiunii de „profilaxie” sau „prevenție”, iar alții îi atribuie un alt sens [1, p. 162; 2, p. 95; 3, p. 25; 4, p.p. 345-346].

Unii autori afirmă, pe bună dreptate, că însuși termenul „prevenirea criminalității” în știința modernă nu este univoc chiar și pe motiv că nu putem preveni ceea ce deja există. Iar criminalitatea este ceea ce deja există. Din acest punct de vedere, termenul este vulnerabil, însă el a intrat în circuitul științific și probabil nu are sens de a schimba în mod „revoluționar” terminologia deja existentă. Cel mai important în el este accentul pe cauzalitate și determinantele criminalității, precum și pe retenția persoanelor de la săvârșirea infracțiunilor [5, p. 220].

În general, prin prevenirea criminalității se subînțelege o influență orien-

tată a statului, societății și a unor persoane în parte asupra proceselor de determinare a criminalității în scopul neadmiterii implicării în comportamente deviate ale unor noi persoane, a săvârșirii unor noi fapte infracționale, precum și extinderii criminalizării relațiilor obștești [6, p.p. 431-432].

Susținând opiniile cercetătorilor [7, p.p. 177-178] care consideră că criminalitatea nu poate fi eradicată complet, prin prevenirea criminalității înțelegem o activitate a organelor de stat și obștești orientate împotriva criminalității în scopul menținerii ei la un nivel social acceptabil prin intermediul eliminării sau neutralizării cauzelor care o generează.

În altă ordine de idei, prin prevenirea criminalității se subînțelege un sistem multidimensional de măsuri statale și obștești orientate spre înlăturarea, diminuarea sau neutralizarea cauzelor și condițiilor criminalității [8, p. 30].

Este unanim recunoscută și noțiunea potrivit căreia prevenirea criminalității reprezintă un sistem care include obiecte ale profilaxiei, nivelurile și formele sale de bază, măsurile de influențare preventivă, precum și subiecții care realizează această activitate [7, p.p. 177-178].

Urmând respectiva noțiune, vom analiza elementele prezentate ale sistemului de prevenire referitor la criminalitatea din domeniul transportului rutier. În sistemul prevenirii criminologice sunt incluse diferite subsisteme de măsuri, structurate în baza diferitor criterii. Una dintre cele mai răspândite este divizarea prevenirii criminalității în funcție de nivelurile influenței profilactice în generală, specială și individuală.

Prevenirea generală a criminalității reprezintă un sistem de măsuri în vederea înlăturării proceselor de determinare a criminalității care influențează asupra întregii populații sau grupurilor sale, care se evidențiază în baza criteriilor economice, sociale etc. [6, p.p. 431-432].

În domeniul asigurării securității circulației rutiere o astfel de prevenire ține în special de realizarea planurilor de dezvoltare socială și economică în domeniul elaborării și creării unor noi tipuri sigure de vehicule, construcția unor comunicații rutiere, întreținerea la nivelul convenit a infrastructurii rutiere, reglementarea juridică a unor condiții sigure de exploatare a vehiculelor, cultivarea culturii juridice în rândul participanților la trafic etc.

Având în vedere faptul că abordarea întregului complex de măsuri sociale, economice, ideologice, organizatorice, tehnice și alte măsuri de asigurare a unei funcționări sigure a transportului nu se încadrează în limitele cercetării noastre, ținem să accentuăm particularitățile prevenirii generale a categoriei respective de infracțiuni.

La nivel general, prevenirea infracțiunilor investigate posedă anumite particularități. În primul rând, în cazul dat prevenirea infracțiunilor în domeniul transportului rutier, datorită conținutului de blanchetă a normelor respective, nu poate fi realizată fără prevenirea în ansamblu a comportamentului deviant în domeniul respectiv. În al doilea rând, măsurile de prevenire a infracțiunilor în transport pot coincide cu măsurile generale de protecție contra cauzării unui prejudiciu din imprudență în sistemul securității obștești. În al treilea rând, în sistemul respectiv de măsuri, un rol deosebit trebuie atribuit diferitor măsuri tehnice, ținând cont de rolul pe care îl

joacă mijlocul de transport, drumul și situația în trafic în mecanismul respectivei infracțiuni.

În literatura juridică sunt prezentate noțiuni specifice ale prevenirii infracțiunilor în domeniul transportului rutier, spre exemplu: o totalitate de măsuri preventive și de control în privința participanților la traficul rutier și a mijloacelor care asigură securitatea acestora [9, p. 8]. În contextul cercetării noastre obiectele prevenirii sunt prezentate în modul următor:

În primul rând, acestea sunt centrele de activism social în orașe. La acestea se referă soluțiile organizatorice referitoare la amplasarea teritorială a centrelor industriale, administrative și culturale. Anume specificul lor teritorial, după cum s-a dovedit în urma analizei caracteristicii criminologice a criminalității în domeniul transportului rutier, în comun cu componenta arhitecturală a infrastructurii în transport, implică o influență determinantă asupra activismului social al conducătorilor auto și vectorilor circulației rutiere, iar în cele din urmă și asupra numărului de accidente fără sau cu consecințe juridico-penale [10, p. 7]. Comportamentul legal al conducătorilor mijloacelor de transport, precum și particularitățile interacțiunii sociale în acest domeniu în mare parte sunt determinate de distribuția teritorială a centrelor de activism social și a diversității lor în limitele diferitor sectoare ale orașului.

În al doilea rând, acestea se referă la personalitatea conducătorului de vehicul care a comis o infracțiune în domeniul transportului rutier. În procesul analizei particularităților personalității conducătorilor de vehicule am ajuns la concluzia că este oportun de a deosebi infractorul ușuratic de cel neglijent datorită specificului acestora.

Al treilea obiect specific al prevenirii îl reprezintă funcționarii poliției de patrulare: ei ca reprezentanți ai statului nu îndeplinesc doar o funcție de prevenire, dar mai sunt percepți de către conducătorii de vehicule ca factori ce posedă un potențial refulativ evidențiat. Cu alte cuvinte, imaginea poliției patrulare și rolul care îi este atribuit în conștiința de masă a parti-

cipanților la traficul rutier determină atitudinea față de aceasta și are o influență semnificativă asupra comportamentului conducătorilor auto, pietonilor și chiar a pasagerilor.

Al patrulea obiect al prevenirii apare situația concretă și elementele sale gestionabile și parțial gestionabile.

Particularitățile prevenirii infracțiunilor respective țin de necesitatea influențării asupra tuturor elementelor sistemului „persoană – mijloc de transport – drum”, asupra tuturor participanților la trafic. Prin urmare, în paralel și în interacțiune cu măsurile orientate spre respectarea de către conducătorii de vehicule a normelor de securitate (selectarea cadrelor, instruirea, educarea, controlul), sunt necesare măsuri care asigură un comportament adecvat al altor participanți la trafic, precum și măsuri care ar preveni și înlătura condițiile situațiilor de accident ce apar din cauza stării proaste a drumurilor și mijloacelor de transport.

Spectrul măsurilor de prevenire aplicat în diverse regiuni și țări ale comunității internaționale este destul de voluminos și divers. Totodată pot fi scoase în evidență trei circumstanțe:

a) o importanță tot mai mare comparativ cu măsurile juridico-penale o capătă direcția de prevenire;

b) tot mai populară devine teza potrivit căreia nici o activitate de prevenire nu poate fi eficientă fără transformări social-economice și tehnico-științifice la nivelul întregii țări;

c) tot mai evidentă devine ideea privind necesitatea de a include prevenirea criminalității în strategiile naționale și internaționale în domeniul dezvoltării civilizaționale [11, p.p. 13-19].

Prevenirea generală a infracțiunilor din domeniul transportului rutier ține de realizarea unor măsuri cu caracter social-economic în domeniul elaborării și creării unor tipuri înalt tehnologizate de mijloace de transport, comunicații rutiere, crearea și întreținerea la nivelul convenit a infrastructurii rutiere, a reglementării juridico-penale, a funcționării sigure a mijloacelor de transport, a educației etico-morală și juridică a cetățenilor implicați în circulația rutieră. Implementarea în viață a măsurilor sus-

menționate va influența și minimaliza criminalitatea în domeniul transportului rutier.

În sistemul măsurilor de prevenire a infracțiunilor din domeniul transportului rutier un rol deosebit le revine diverselor măsuri tehnice. Ținând cont de importanța pe care o are siguranța mijlocului de transport și situația în geneza infracțiunii imprudente în domeniul transportului rutier, o direcție prioritară în profilaxia categoriei respective de infracțiuni trebuie să revină elaborării teoriei siguranței sistemelor de transport în diverse situații rutiere și implementarea sa în practică.

Implementarea corectă a măsurilor de prevenire generală în îmbinare cu măsurile tehnice demonstrează o eficiență destul de înaltă.

De exemplu, în SUA și Franța, cu ajutorul utilajelor speciale în conformitate cu cerințele securității sectoarelor de drum, numărul accidentelor rutiere s-a diminuat de 2,5-3 ori. Un efect similar a fost înregistrat drept urmare a unei limitări moderate a limitelor de viteză a mijloacelor de transport. Cercetările au demonstrat că orientarea spre crearea unor sisteme suplimentare de securitate a mijloacelor de transport are o perspectivă mai bună decât elaborarea și stabilirea unor reguli de securitate sau crearea unor structuri suplimentare de control care ar asigura respectarea respectivelor reguli. Astfel, atunci când creșterea mortalității în cazul accidentelor rutiere a devenit o problemă la nivel național în multe state dezvoltate, guvernele acestor țări au obligat producătorii de automobile să opereze anumite modificări în construcția mijloacelor de transport în scopul de a le reda anumite caracteristici de siguranță care a condus la diminuarea numărului de decese pe traseele din respectivele țări [12, p.p. 210-211].

Așadar, prevenirea generală mai prevede și realizarea unor programe de dezvoltare socială și economică în domeniul infrastructurii drumurilor, activități de informare a participanților la traficul rutier privind importanța socială a normelor de securitate rutieră prin cultivarea unui comportament disciplinat care reiese din conștientizarea intereselor societății. În prezent, producătorii de vehicule perfecționează consecvent construcția

acestora, sunt prevăzute condiții mai bune pentru munca conducătorilor de vehicule, sunt elaborate mijloace tehnice care diminuează verosimilitatea unor urmări grave în cazul accidentelor [13, p. 71].

În opinia noastră, în Republica Moldova respectivele măsuri nu pot conduce la o diminuare semnificativă a numărului de victime în urma accidentelor rutiere. Nu toți conducătorii de vehicule posedă automobile utilizate cu asemenea mijloace de securitate. Procentul victimelor în urma utilizării unor astfel de măsuri nu se va diminua, soluționarea problemei respective necesită acțiuni mult mai profunde care ar începe prin cultivarea sentimentului de responsabilitate și a promovării modelelor de conducere sigură. De exemplu, copiii învață modelele de comportament deviant de la părinții care neglijează regulile de circulație și comit abateri similare, care, în cumul cu alți factori, conduc la creșterea numărului de infracțiuni din domeniul transportului rutier.

Concluzii. Pe plan internațional, majoritatea propunerilor de soluționare a problemelor securității circulației rutiere țin de metode tehnico-ingenerești implementate în baza unor programe speciale în condițiile unei stabilități relative a procedurilor de regularizare a circulației rutiere. În Republica Moldova, se observă o tendință opusă, de bază fiind abordarea normativă față de soluționarea problemei în cauză. Astfel, pe parcursul a 26 de ani, reacția statului la problema securității circulației rutiere rămâne neschimbată. Creșterea numărului de accidente rutiere conduce la adoptarea unor norme juridice, orientate spre înăsprirea răspunderii pentru încălcările în domeniul respectiv. Răspunderea este înăsprirea, însă astfel de soluții provoacă reacții de protest din partea populației care, de fapt, este indignată de sancțiunile excesive existente.

În Republica Moldova prevenirii generale a criminalității în domeniul transportului rutier nu-i este acordată o atenție suficientă. În acest sens, un rol mai important este acordat prevenirii special-criminologice și individuale. Totodată, după cum demonstrează experiența istorică a formării conștiinței sociale și modelelor de comportament a grupurilor sociale mari, precum și rezultatele activității

practice în țările cu rețele de transport dezvoltate, corecția sau chiar modificarea conștiinței de masă a persoanelor referitoare la domeniul asigurării securității circulației rutiere sunt posibile. De exemplu, în Japonia și SUA, de mult timp, sunt realizate programe naționale, bazate pe principiul potrivit căruia ridicarea nivelului general al culturii juridice a populației influențează nemijlocit asupra indicatorilor de bază ai accidentelor rutiere și a gravității acestora [12, p.p. 210-211].

Dacă la etapa inițială a dezvoltării rețelei de transport în aceste țări gravitatea urmărilor unor astfel de accidente era comparabilă cu indicatorii accidentelor rutiere din Republica Moldova, atunci după desfășurarea unor măsuri de prevenție generală situația s-a schimbat cu o dinamică pozitivă evidentă. Credem că sarcina asigurării securității circulației rutiere nu este posibilă fără participarea întregii societăți. Atragerea unor cercuri largi ale populației în procesul în cauză trebuie să devină o direcție prioritară a prevenirii accidentelor rutiere.

În contextul celor specificate mai sus, urmează să menționăm că prevenirea specială a criminalității, spre deosebire de cea generală, are un caracter bine orientat spre neadmiterea săvârșirii unor noi infracțiuni. Destinația specială pentru determinarea și înlăturarea (blocarea, neutralizarea) cauzelor, condițiilor și altor determinante ale criminalității reprezintă particularitatea sa cea mai importantă. În esență, doar acest semn (orientarea fixă) are o semnificație absolută, jucând rolul de criteriu calitativ pentru delimitarea tipurilor examinate de prevenire a criminalității. Celelalte deosebiri între ele nu sunt atât de esență, cât de cantitate.

Prin urmare, măsurile de prevenire generală, deși pot în principiu să fie realizate la nivelul unei măsuri speciale (referitor la anumite ramuri ale economiei, grupuri sociale ale populației) și chiar în particular (prevenirea individuală), în cea mai mare parte a lor sunt universale, adică acționează la nivelul întregii societăți. Efectul prevenirii criminalității prin măsuri economice, sociale, politice, cultural-educative este atins în special în urma prevenirii generale, însă măsuri analogice de prevenire pot fi realizate și în cadrul activității spe-

cial-criminologice. Măsurile juridice de drept pot fi parte componentă atât a prevenirii generale, cât și a celei speciale. Exemple ale unei asemenea interconexiuni ale măsurilor de prevenire generală și specială ar putea fi aduse reieșind nu doar din aceste temeuri (proportii, conținut), dar și din altele [14, p. 286].

Referințe bibliografice

1. Криминология. Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. Москва: Издательство Московского университета, 1994, 415 с.
2. Блувштейн Ю.Д., Зырин М.К., Романов В.В. Профилактика преступлений. Минск: Изд-во Университетское, 1986, 286 с.
3. Алексеев А.И., Герасимов С.И., Сухарев А.Я. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы. Москва: Норма, 2001, 496 с.
4. Гилинский Я.И. Криминология. Курс лекций. Санкт-Петербург, 2002, 384 с.
5. Долгова А.И. Криминология: краткие учебные курсы юридических наук. Москва: Норма, 2003, 272 с.
6. Криминология. Учебник. Под ред. А.И. Долговой. Москва: Норма, 2002, 873 с.
7. Криминология. Учебник для вузов. Под ред. В.Н. Бурлакова, Н.М. Кропачева. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет, 2004, 427 с.
8. Антонян Ю.М. Теоретические основы предупреждения преступности. Москва, 1977, 256 с.
9. Рублев А.Г. Уголовная ответственность за нарушение правил дорожного движения и эксплуатации транспортных средств. Автореферат кандидата юридических наук. Тюмень, 2006, 37 с.
10. Гридасова Л.В. Криминологическое изучение дорожно-транспортных преступлений, связанных с нарушением Правил дорожного движения. Автореферат кандидата юридических наук. Омск, 2005, 38 с.
11. Преступность и правосудие: ответы на вызовы двадцать первого века. În: Управление ООН по контролю над наркотиками и предупреждению преступности. Нью-Йорк, 2000, 320 с.
12. Иншаков С.М. Зарубежная криминология. Москва: Инфра, 1997, 383 с.
13. Галахова А.В. Уголовно-правовая характеристика транспортных преступлений. Москва, 2003, 324 с.
14. Криминология. Учебник для вузов. Под ред. А.И. Долговой. Москва: НОРМА, 2001, 848 с.

Recenzent:

Valentin CHIRIȚA,

doctor în drept,

conferențiar universitar,

Prorector pentru studii al

Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
al Republicii Moldova

CZU 342.511.5

REFLECȚII ASUPRA RĂSPUNDERII PENALE A ȘEFULUI DE STAT

Gheorghi TATARU,

avocat, doctorand, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al
Academiei de Științe a Moldovei

SUMMARY

The article is devoted to studying the criminal liability of the head of state. The author analyzes the constitutional and legislative provisions that governing this form of liability in order to identify the legal grounds on which it may arise. At the same time, it is made a parallel between the legislation of the Republic of Moldova and that of Romania in the field of criminal liability of the head of state.

Keywords: Head of State, liability, criminal liability, legal basis, crime, high treason

REZUMAT

Articolul este consacrat studierii răspunderii penale a șefului de stat. Autorul analizează dispozițiile constituționale și alte acte legislative care reglementează această formă de răspundere, în vederea identificării temeiurilor juridice în baza cărora aceasta poate surveni. În același timp, este tratată o paralelă în legislația Republicii Moldova și cea a României în materie de răspundere penală a șefului de stat.

Cuvinte-cheie: șef de stat, răspundere, răspundere penală, temeii juridic, infracțiune, înaltă trădare.

Introducere. În prezent, practic este de necontestat faptul că statutul juridico-constituțional al subiectelor de drept constituțional (cu excepția poporului, națiunii) este constituit din trei elemente componente interdependente: *drepturi, obligații și răspunderea*. Mai mult, în viziunea unor cercetători răspunderea este un element necesar și indispensabil statutului juridic al oricărui subiect de drept. Or, altfel spus, într-o societate democratică nu poate rămâne nimeni în afara răspunderii, inclusiv reprezentanții statului, persoanele care ocupă funcții de demnitate publică în sistemul autorităților de stat.

Pornind de la aceste afirmații se poate susține că și instituției șefului de stat îi este proprie (chiar inerentă) răspunderea ca element al statutului său juridic.

În studiile de specialitate semnate de cercetătorii autohtoni nu poate fi atestată o abordare amplă a răspunderii șefului statului, fapt ce accentuează în mod special actualitatea și oportunitatea unor asemenea demer-

suri științifice mai ales ținând cont de faptul că nici legislația în vigoare nu conține o reglementare completă în materie. În mare parte, acest moment „compromite” ideea și eforturile țării spre statul de drept, în care legea, pe lângă faptul că acordă imunitate înalților demnitari de stat trebuie și să stabilească clar și concret mecanismul de atragere la răspundere a acestora.

Scopul studiului. În contextul derulării unui amplu proces de cercetare a instituției răspunderii șefului de stat (în cadrul studiilor de doctorat), considerăm necesar a acorda o atenție distinctă răspunderii penale a acestui subiect, prin prisma legislației în vigoare și practica în domeniu. Respectiv, în continuare ne propunem o abordare succintă a problemei răspunderii penale a șefului de stat, inclusiv prin invocarea experienței altor state.

Rezultate obținute și discuții. În pofida faptului că în doctrină pot fi atestate mai multe viziuni asupra răspunderii juridice a șefului de stat, constatăm că nici una din ele nu

neagă existența răspunderii penale a acestui subiect. Mai mult, răspunderea penală a șefului de stat, de cele mai multe ori, este una din formele de răspundere juridică cel mai frecvent invocate de către cercetători [14, p. 21; 4, p. 326; 20]. Or, în unele cazuri, însăși răspunderea juridică a șefului de stat este redusă exclusiv la răspunderea penală a acestuia.

Cu toate acestea însă, doctrina nu abundă în studii dedicate subiectului în cauză, ba chiar înregistrând o lipsă imensă în acest sens.

Vorbind nemijlocit despre instituția *răspunderii penale a Președintelui Republicii Moldova*, ne vom reține atenția inițial la cadrul juridic care o reglementează.

Articolul 81 – „Incompatibilități și imunități” din *Constituția Republicii Moldova* prevede în acest sens [3]:

„(3) *Parlamentul poate hotărî punerea sub acuzare a Președintelui Republicii Moldova, cu votul a cel puțin două treimi din numărul deputaților aleși, în cazul în care săvârșește o infracțiune. Competența de judecată aparține Curții Supreme de Justiție, în condițiile legii. Președintele este demis de drept la data rămânerii definitive a sentinței de condamnare*”.

Din câte se poate observa, răspunderea penală a Președintelui Republicii Moldova este reglementată în articolul care stabilește incompatibilitățile și imunitățile acestui demnitar, ceea ce din punct de vedere tehnico-legislativ nu este corect.

O asemenea încadrare constituțională incorectă a fost proprie până nu demult și României. Prin revizuirea Constituției românești, operată în anul 2003, dispozițiile în cauză au fost separate și încadrate într-un articol distinct – art. 96, intitulat „Punerea sub acuzare” [5].

Referindu-ne nemijlocit la temeiurile pentru care șeful statului poate fi atras la răspundere penală, precizăm că spre deosebire de legislația altor state (România, Federația Rusă etc.), Președintele Republicii Moldova răspunde penal pentru comiterea *oricărei infracțiuni* (nu doar pentru trădarea de patrie) prevăzute de legea penală [15, p. 72; 16, p. 231; 19, p. 24-25].

În cazul României deci, se observă că legea folosește termenul de «înaltă trădare» necalificând expres fapta ca infracțiune, ceea ce pune în evidență intenția legiuitorului de a sublinia conotațiile nu numai juridice, ci și politice ale acestuia. În acest sens, în literatura de specialitate s-a apreciat pe bună dreptate nefirescul reglementării constituționale în condițiile în care Parlamentul are dreptul de a-l pune sub acuzare pe Președinte pentru săvârșirea faptei de «înalta trădare» fără însă ca ea să fie descrisă de lege [11, p. 20].

În acest sens, prof. I. Deleanu susține [7, p. 348]: «în condițiile actualei legislații, Înalta Curte de Casație și Justiție se află în ipoteze contradictorii inadmisibile: ea ar urma să califice fapta de înaltă trădare, să-i prevadă limitele speciale de pedeapsă și apoi să decidă eventuala condamnare și condițiile exercitării căii de atac”.

Într-o altă viziune se consideră că autoritățile judecătorești competente nu vor face o încadrare a acțiunilor și inacțiunilor Președintelui României în latura obiectivă a infracțiunii de înaltă trădare, deoarece aceasta nu este prevăzută de legea penală, ci în cea a celorlalte infracțiuni prevăzute de legea penală în vigoare, precum și o determinare a vinovăției și a pedepselor acestora.

În această ordine de idei, constituționaliștii precizează că infracțiunea de *înaltă trădare* este mult mai complexă decât infracțiunea de *trădare* (prin ajutarea inamicului sau transmitere de secrete) reglementată de legea penală românească (în art. 155 din Codul penal). Practic, în conținutul infracțiunii de *înaltă trădare* poate intra orice faptă pedepsită de codul penal în Titlul I al Părții speciale (art. 155-157) ce are consecințe deosebit de grave asupra statului. Este o infracțiune specială, cu un subiect bine individualizat, Președintele României. Infracțiunea de *înaltă trădare* nu se confundă cu nici una din infracțiunile reglementate în Codul penal sau în alte legi penale. Fiind o faptă cu dublu caracter: atât politic, cât și juridic, și procedura folosită cuprinde elemente

atât de ordin politic, cât și de ordin juridic [6, p. 904]. Dincolo de aceste momente, cercetătorii susțin că sancțiunea juridică aplicabilă de către instanța supremă va fi sancțiunea prevăzută de legea penală pentru infracțiunea stipulată de Codul penal pentru una dintre infracțiunile referitoare la trădare (reglementate în art. 155-157) [6, p. 905].

În pofida acestor argumente, suntem de părerea că în cazul dat se ignoră un principiu fundamental al legii penale, cum este principiul legalității, care interzice expres aplicarea legii penale prin analogie.

Iată de ce susținem opinia altor cercetători români (bunăoară P. Manta) care sunt de părere că punerea sub acuzare de către Parlament (și deci înlăturarea imunității) poate fi făcută și pentru săvârșirea oricărei alte infracțiuni reglementată de legea penală, având în vedere dispozițiile din Legea Fundamentală în care se precizează că «Nimeni nu este mai presus de lege» [11, p. 20]. Din acest punct de vedere, considerăm că legislația Republicii Moldova este mai reușită.

Pe de altă parte, anumite semne de întrebare ridică și procedura punerii sub acuzare. În ceea ce privește legiuitorul nostru, acesta nu reglementează dezvoltat modul de aplicare (procedura) a răspunderii penale față de șeful statului, un rol deosebit la elucidarea acestui aspect revenindu-i doctrinei juridice. În concret, Constituția RM doar prevede că competența de judecare a cauzei penale intentate Președintelui revine Curții Supreme de Justiție, prevedere preluată în art. 39 din Codul de procedură penală, care stabilește suplimentar că aceste cauze sunt judecate de Curtea Supremă de Justiție în primă instanță. Codul de procedură penală nu reglementează alte particularități de examinare a cauzelor penale privind infracțiunile săvârșite de Președintele Republicii Moldova.

Pornind de la asemănarea dintre ridicarea imunității și punerea sub acuzare a șefului de stat, specialiști autohtoni consideră că în ultimul caz este incidentă procedura referitoare la ridicarea imunității deputatului

[4, p. 311], reglementată în Regulamentul Parlamentului. În ceea ce ne privește considerăm că legiuitorul trebuie concret să stabilească regulile după care urmează să se desfășoare o asemenea procedură, mai ales ținând cont de subiectul special pe care îl implică.

Sub aspect comparativ, în România, prin modificarea din 2003, s-au adus unele clarificări referitoare la procedura de urmat în cazul punerii sub acuzare a Președintelui României.

Din punct de vedere procedural, actul de punere sub acuzare al Parlamentului trebuie urmat, în mod firesc, de rechizitoriul Procurorului General al Parchetului General de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție și trebuie să fie însoțit și de *suspendarea din funcție* a Președintelui până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești. În cazul Republicii Moldova, suspendarea din funcție a șefului de stat în cadrul acestei proceduri nu este prevăzută, moment ce urmează neapărat să fie luat în calcul de către legiuitor, în ipoteza unei eventuale modificări legislative sau constituționale.

Important este că în situația în care Președintele este achitat, va înceta suspendarea și acesta își va relua exercițiul tuturor atribuțiilor. Dacă instanța supremă pronunță condamnarea, atunci Președintele este demis de drept, la data rămânerii definitive a hotărârii de condamnare, urmând să se organizeze alegeri pentru un nou Președinte.

Dincolo de reglementările constituționale care prevăd răspunderea penală a șefului de stat, ținem să reiterăm că unele temeieri pentru survenirea acestor forme de răspundere sunt prevăzute și în alte acte legislative.

În încercarea de a exemplifica situația în care poate interveni răspunderea penală a șefului de stat, considerăm că pot fi invocate obligațiile funcționale ale acestuia reglementate de *Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică* [9] (Președintele Republicii Moldova exercitând de asemenea o funcție de demnitate pu-

blică, conform Anexei nr. 1 a acestei legi), potrivit căreia: „(1) Demnitarul este obligat să prezinte, în condițiile legii, declarație cu privire la venituri și proprietate. (2) Demnitarul este obligat să respecte întocmai regimul juridic al conflictului de interese.”

Pornind de la obligațiile demnitarului enunțate, este clar că șeful statului i se impune să-și declare toate veniturile obținute prin completarea și comunicarea, în condițiile legii, la primirea mandatului, anual, pe parcursul acestuia, și la încetarea lui, a declarației de avere și de interese [12, p. 210]. Mai mult, completarea și actualizarea periodică a declarațiilor de avere și de interese trebuie să se facă de Președinte cu bună-credință, astfel încât cele declarate să corespundă situației reale a veniturilor obținute și, după caz, a intereselor sale, în caz contrar putându-se angaja față de acesta răspunderea penală [12, p. 210].

Potrivit legislației României (*Legea nr.176 din 2010 privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice*, art. 28 [10]), fapta Președintelui României care cu intenție, depune declarații de avere sau declarații de interese care nu corespund adevărului este o infracțiune de fals în declarații, prevăzută de art. 326 din noul Cod penal al României din 2009 [2]), pedeapsa pentru această faptă fiind închisoarea de la 3 luni la 2 ani.

Sub aspect comparativ, Codul penal al Republicii Moldova (în art. 352¹) stabilește pentru infracțiunea de fals în declarații o pedeapsă cu amendă în mărime de până la 600 unități convenționale sau cu închisoare de până la 1 an cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani [1].

O altă obligație a demnitarului – Președinte al Republicii, este respectarea regimului juridic al conflictului de interese, moment confirmat și în *Legea cu privire la conflictul de interese* [8], în care Președintele Republicii Moldova este recunoscut ca subiect al declarării intereselor personale (art. 3) și, respectiv, este obligat să anunțe Comisia Națională

de Integritate despre conflictele de interese în care se află (art. 9 alin. (2) din Lege). În același timp, Legea expres prevede că subiecții care cad sub incidența sa nu au dreptul (art. 5 alin. (3)):

a) să utilizeze sau să admită utilizarea informației de serviciu sau a oricărei alte informații legate de activitatea lor în interese personale;

b) să facă uz de serviciu pentru obținerea unui beneficiu neprevăzut de lege ...;

c) să folosească, direct sau indirect, orice bun proprietate publică în interese personale;

d) să facă uz de avantajele funcției oficiale sau ale statutului deținute anterior.

În context, cercetătorii susțin că în pofida faptului că legile citate sunt importante pentru conturarea cercului de *obligații* ce fac parte din statutul juridic al Președintelui Republicii Moldova, cu regret, legiuitorul evită a specifica consecințele neonorării acestora de către șeful statului, ceea ce și creează confuzii și neclarități în materia răspunderii juridice a acestuia [14, p. 30].

În viziunea noastră, o anumită lumină asupra problemei în cauză este dată de art. 25¹ din *Legea cu privire la conflictul de interese*, în care este prevăzută răspunderea pentru încălcarea prevederilor acesteia. Selectiv, vom cita următoarele:

„(6) Nedepunerea declarației de interese personale de către subiectul declarării în termenele stabilite la art. 14 din prezenta lege constituie contravenție și se sancționează conform art. 330² din Codul contravențional.

(7) Indicarea intenționată în declarația de interese personale a datelor inexacte sau incomplete constituie infracțiune și se sancționează conform art. 352¹ din Codul penal.

(8) Fapta persoanei în privința căreia s-a constatat că a obținut beneficii materiale pentru emiterea/adoptarea unui act administrativ sau pentru încheierea unui act juridic constituie infracțiune și se sancționează conform Codului penal.”

Din aceste dispoziții, se poate trage concluzia că Președintele Republicii Moldova este pasibil atât de

răspundere penală, cât și contravențională [18, p. 119].

De asemenea, momente importante se conțin și în art. 23 din *Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică*, în care este stipulat:

„(1) Demnitarul își exercită mandatul cu bună-credință. În cazul încălcării acestei prevederi, demnitarul poartă răspundere personală. (2) Încălcările comise în exercițiul mandatului atrag răspunderea disciplinară, civilă, contravențională sau penală în condițiile legii...”

Generalizând asupra acestor reglementări legale, constatăm că sunt necesare unele concretizări în ceea ce privește răspunderea penală a șefului de stat atât în legislația-cadru care îi reglementează activitatea, cât și în legislația penală și cea procesual penală, ținându-se cont de caracterul sistemic al legislației în ansamblu. Doar astfel va fi asigurată și eficiența practică a răspunderii penale a șefului de stat.

Finalizând studiul, considerăm necesar să precizăm că una dintre trăsăturile importante ale răspunderii penale a șefului de stat constă în faptul că aplicarea acesteia nu exonerează subiectul de alte forme de răspundere juridică. Este relevantă în acest sens, *răspunderea constituțională* [17, p. 95-109], care în esență este una anterioară celei penale. Aceasta deoarece după cum se știe, șeful statului nu poate fi atras la răspundere penală aflându-se sub protecția imunității. Doar în condițiile în care Parlamentul decide punerea sub acuzare a Președintelui pentru infracțiunile comise (ceea ce presupune în esență **ridicarea imunității** acestuia – sancțiune constituțională), acesta poate fi dedus instanței judecătorești (Curtea Supremă de Justiție) [13, p. 80].

În doctrina românească s-a opinat cu o asemenea ocazie că angajarea răspunderii penale nu este împiedicată de imunitatea pe care o are Președintele potrivit Constituției, deoarece aceasta din urmă vizează strict opiniile politice exprimate de șeful statului în exercițiul mandatului și în legătură cu acesta, și nu îndeplinirea unor obligații impuse de lege [12, p.

210]. Cu toate acestea însă, trebuie să recunoaștem că atragerea la răspundere penală a șefului de stat fără a i se ridica imunitatea de către Parlament este imposibilă [14, p. 32].

Concluzii. Așadar, după cum se poate observa, în cazul comiterii unei infracțiuni, șeful statului este pasibil de două forme de răspundere juridică: prima – *răspunderea constituțională* materializată prin ridicarea imunității și a doua – *răspunderea penală* prin condamnarea de către Curtea Supremă de Justiție.

Referințe bibliografice

1. Codul Penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18.04.2002. Republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 14.04.2009, nr. 41- 44.
2. Codul Penal al României din 17 iulie 2009 (actualizat) (LEGEA nr. 286). Publicat în: Monitorul Oficial al României nr. 510 din 24 iulie 2009; în vigoare din 1 februarie 2014.
3. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr. 1.
4. Constituția Republicii Moldova: comentariu. Chișinău: Arc, 2012.
5. Constituția României, adoptată în ședința Adunării Constituante din 21 noiembrie 1991, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 233 din 21 noiembrie 1991, intrată în vigoare în urma aprobării ei prin referendumul național din 8 decembrie 1991. Republicată în Monitorul oficial al României, nr. 767 din 31 octombrie 2003.
6. Constituția României: comentariu pe articole. Coord. Muraru I., Tănăsescu E.S. București: C.H. Beck, 2008.
7. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. București: Editura Europa Nova, 1996.
8. Legea cu privire la conflictul de interese, nr. 16 din 15.02.2008. În: Monitorul Oficial Nr. 94-96 din 30.05.2008.
9. Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică, nr. 199 din 16.07.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 194-196 din 05.10.2010
10. Legea nr.176 din 2010 privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice. Publicat în Moni-

torul Oficial al României, Partea I, nr. 621 din 2 septembrie 2010.

11. Manta P. Răspunderea politică și juridică a Președintelui României. În: *Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe juridice*, Nr. 1/2008.

12. Pupăzan C. G. Considerații cu privire la protecția mandatului Președintelui României. În: *Analele științifice ale Universității „Al.I.Cuza” Iași, Tomul LIX, Științe Juridice*, 2013, Nr. I.

13. Railean P. Esența și importanța activității jurisdicționale în asigurarea legalității în statul de drept. Teză de doctor în drept. Specialitatea: 552.01 – Drept public (drept constituțional). Chișinău, 2014.

14. Slipenski B. Reflecții asupra instituției răspunderii șefului de stat. În: *Legea și Viața*, 2015, nr. 5.

15. Tataru Gh. Conceptul și formele răspunderii șefului de stat. În: *SECURITAS*, 2017, nr. 1.

16. Tataru Gh. Formele de răspundere a șefului de stat. În: *Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători, materialele conferinței doctoranzilor din 25 mai 2016: Ediția a V-a*. Chișinău, 2016.

17. Tataru Gh. Răspunderea constituțională a șefului de stat: argumente și particularități. În: *Culegere de studii științifice la tema tezei de doctor în drept. Vol I*. Chișinău: S.n., 2017, p. 95-109.

18. Tataru Gh. Răspunderea șefului de stat: concept și forme. În: *Culegere de studii științifice la tema tezei de doctor în drept. Vol I*. Chișinău: S.n., 2017.

19. Tataru Gh. Răspunderea șefului de stat: concept și forme. În: *Supremația dreptului, revistă științifică internațională, Ucraina*, 2016, nr. 3, p. 25.

20. Zaporojan V. Demiterea Președintelui Republicii Moldova – variantă a „impeachment-ului” clasic. [resurs electronic]: <http://constitutia.md/demiterea-presedintelui-republicii-moldova-varianta-a-impeachment-ului-clasic/>. (accesat la 23.04.2017)

LIMITELE ȘI CARACTERUL EFECTIV AL DREPTULUI DE ACCES LA JUSTIȚIE

Olesea ȚURCAN,

doctorandă, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

SUMMARY

Free access to justice represents a basic principle governing the organization of a democratic judicial system and, at the same time, a basic civic right consecrated in an important number of international documents, but also in the Moldavian law. This article includes an analysis of the limits and the effective nature of this right. In result, is argued the non-absolute nature of access to justice and are exposed the conditions which ensure the effective nature of this right.

Keywords: basic right, free access to justice, court, law, judicial decision.

REZUMAT

Accesul liber la justiție constituie un principiu de bază care guvernează organizarea unui sistem judiciar democratic și, totodată, un drept cetățenesc fundamental, consacrat într-un număr important de documente internaționale, dar și în dreptul național. Articolul cuprinde o analiză asupra limitelor și caracterului efectiv al acestui drept. În rezultat este argumentat caracterul non-absolut al accesului la justiție și sunt expuse condițiile care asigură caracterul efectiv al acestui drept.

Cuvinte-cheie: drept fundamental, acces liber la justiție, instanță, lege, hotărâre judecătorească.

Introducere. Accesul liber la justiție constituie, în lumea contemporană, un principiu de bază care guvernează organizarea unui sistem judiciar democratic și, totodată, un drept cetățenesc fundamental, consacrat într-un număr important de documente internaționale, dar și în dreptul național.

În ipostaza sa de drept fundamental al omului, accesul liber la justiție se caracterizează prin două momente importante: în primul rând, este un drept relativ (deci, non-absolut), ceea ce presupune că există anumite limite pentru exercitarea acestuia și, în al doilea rând, pentru realizarea acestui drept, statul este obligat să ia o serie de măsuri concrete (să asigure caracterul efectiv al acestuia). Ambele momente sunt chemate să asigure eficiența dreptului de acces la justiție în procesul de apărare de către persoană a drepturilor sale încălcate.

Scopul studiului. În studiul de față ne propunem să analizăm limitele accesului liber la justiție (care îi determină caracterul non-absolut), precum și să elucidăm particularitățile și condițiile care asigură efectivitatea acestui drept fundamental al omului (prin prisma obligațiilor statului).

Rezultate obținute și discuții. Li-

mitele dreptului de acces la justiție.

În literatura de specialitate, accesul la justiție nu este considerat a fi un drept absolut [21, p. 229; 18, p. 253; 17, p. 261]. În viziunea profesorului român I. Leș „... în majoritatea legislațiilor procesuale accesul liber la justiție nu are și nu poate avea un caracter absolut” [16, p. 61].

Această apreciere dată dreptului fundamental de acces la justiție este împărtășită nu numai de doctrină, dar și de practica judiciară, inclusiv de Curtea Europeană. Astfel, în cauza *Golder contra Marii Britanii* [Hotărârea din 21 februarie 1975, seria A nr. 18], Curtea a stabilit următoarele: „pot fi aduse restricții exercițiului acestui drept întrucât dreptul de acces, prin chiar natura sa, cere o reglementare din partea statului, reglementare care poate varia în timp și spațiu în funcție de resursele comunității și de nevoile indivizilor”.

În corespundere cu această alegație, în doctrină s-a constatat că accesul la justiție cunoaște anumite limite din partea puterii de stat, de formă și de fond, care nu afectează dreptul în substanța sa, fiind rezonabile. În calitate de limite servesc următoarele condiții [2, p. 152]:

- condiții de sesizare a instanței:

- termenele instituite cu scopul de a garanta securitatea juridică;

- instituirea unei taxe, dacă cuantumul acesteia nu este excesiv, astfel încât să reprezinte o sarcină exorbitantă pentru individ;

- existența unor imunități oferite anumitor categorii de persoane: parlamentari, membri ai corpului diplomatic sau a unor imunități ale statelor sau organizațiilor internaționale interguvernamentale;

- cerința parcurgerii unei proceduri prealabile sesizării instanței, cu condiția ca decizia unei autorități administrative care nu îndeplinește condițiile de independență și imparțialitate ce intră în conținutul dreptului la un proces echitabil să fie ulterior supusă controlului unui organ judiciar cu plenitudine de jurisdicție.

Așadar, accesul la justiție nu este o libertate absolută, ci ca mai toate celelalte libertăți fundamentale are un caracter non-absolut. Acest caracter este evident, în condițiile în care, dacă acesta ar beneficia de statutul unui drept absolut, care nu poate fi supus vreunei limitări (cum este bunăoară dreptul de a nu fi supus torturii, unor tratamente ori pedepse degradante sau inumane [3, p. 177]), aceasta ar echivala cu un adevărat cutremur, care ar

dărăma orice urmă de organizare a sistemului judiciar atât în materie penală, dar mai ales în materia dreptului privat ori administrativ [9, p. 111-113].

Chiar dacă apreciem dreptul la apărare judiciară (ca element al accesului la justiție) ca fiind o „anumită” libertate, trebuie să admitem faptul că și aceasta implică anumite restricții. În calitate de asemenea restricții putem evidenția: apărării sunt pasibile doar fenomenele de natură juridică, adică drepturile și libertățile trebuie să fie recunoscute de legislația în vigoare; respectarea competenței instanțelor de judecată; achitarea taxelor de judecată; imposibilitatea examinării unor cazuri similare etc.

Lipsa unor restricții de acest gen ar afecta grav sistemul judiciar, ar transforma activitatea acestuia într-un haos, iar împreună cu el și statul, dacă subiecților cu drept de apărare judiciară li s-ar oferi dreptul de a stabili în mod individual instanța judiciară și momentul adresării, componența nominală a completului de judecată și cuantumul taxei de judecată, să fixeze termenul de examinare a cauzei, modul de prezentare și examinare a probelor, precum și dreptul de a decide asupra altor probleme de natură procesuală.

Restrângerea/limitarea accesului la justiție este admisă în legislații naționale ale multor state. În acest context art. 49 alin. (1) din Constituția României [7] dispune că „exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru: apărarea securității naționale, a ordinii, sănătății ori a moralei publice, a drepturilor și a libertăților cetățenilor; desfășurarea instrucției penale; prevenirea consecințelor unei calamități naturale, ale unui dezastru ori ale unui sinistru deosebit de grav”. Legislatorul constituant român a mai precizat că restrângerea poate fi dispusă numai dacă este necesară într-o societate democratică, cu condiția ca măsura de restrângere să fie proporțională cu situația care a determinat-o, să fie aplicată în mod nediscriminatoriu și fără ca această restrângere să aducă atingere existenței dreptului sau libertății.

Corelativ acestor prevederi, doctrina românească subliniază că, dacă Constituția prevede că nici o lege nu poate îngredi accesul liber la justiție, totuși legiuitorul poate impune condiționări sau chiar limitări acestui drept, doar că acestea nu trebuie să afecteze esența dreptului și nici să genereze discriminări” [4, p. 228; 5, p. 174].

Referitor la Republica Moldova, precizăm că Legea Fundamentală prin art. 54 alin. (3) nu admite restrângerea acestui drept, stipulând expres că: „... nu se admite restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24” [6] (accesul liber la justiție fiind reglementat în art. 20 din Constituție). Într-o manieră similară s-a expus și Curtea Constituțională a RM, statuând în una din hotărârile sale că accesul liber la justiție ca drept fundamental, este neîndoielnic, absolut, deoarece nici o lege nu poate îngredi accesul la justiție, după cum precizează art. 20 alin. (2) din Constituție [13]. Ulterior, instanța și-a revăzut poziția, statuând: „Prin limitele permise de art. 4 din Constituție de a aplica și interpreta dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului în concordanță cu actele internaționale la care Republica Moldova este parte, prin prisma art. 6 pct. 1 din Convenția Europeană, precum și prin prisma jurisprudenței Curții Europene, dreptul de acces la justiție nu poate fi un drept absolut, ci unul care poate implica limitări, inclusiv de ordin procedural, atât timp cât acestea sunt rezonabile și proporționale cu scopul urmărit” [12].

În ce ne privește susținem opinia care admite restrângerea accesului la justiție, dar totodată credem că restrângerile aduse acestui drept fundamental trebuie să se raporteze unor principii generale, deci să urmărească un scop legitim și să nu afecteze substanța însăși a dreptului. De asemenea, este necesară asigurarea unui raport rezonabil de proporționalitate între scopul urmărit și mijloacele alese.

O explicație clară a limitelor admise în cazul accesului liber la justiție ne oferă bogata jurisprudență a Curții Europene. În acest sens, una dintre

formele admise de restrângere a accesului la justiție o reprezintă *condiția autorizării prealabile pentru sesizarea unei instanțe*. Astfel de limitări au fost considerate de Curte ca fiind conforme cu Convenția Europeană în cazul persoanelor alienate mintal [*Cauza Ashingdane contra Marii Britanii*, Hotărârea din 28 mai 1985, seria A nr. 93], în cazul persoanelor dovedite că au abuzat de dreptul de acces la o instanță, în cazul minorilor [*Cauza Golder contra Marii Britanii*, Hotărârea din 21 februarie 1975, seria A nr. 18]. În toate cazurile însă autorizarea trebuie să vină din partea unui organ judiciar sau a unui magistrat și să fie dată în conformitate cu anumite criterii obiective preexistente. Autorizarea necesară pentru introducerea unei căi de atac poate fi conformă cu Convenția, în măsura în care se demonstrează necesitatea acestei limitări, iar motivarea refuzului este făcută în conformitate cu criteriile obiective [21, p. 234].

Un alt tip de restricții admise accesului la justiție sunt *conditiile procedurale ale acțiunii în justiție*. Din categoria unor exemple de astfel de limitări pot fi menționate: termenele pentru efectuarea diferitelor acte de procedură, termenele de prescripție, de decădere [*Cauza Stubbings și alții contra Marii Britanii*, Hotărârea din 22 octombrie 1996] sau sancțiunile pentru nerespectarea acestora, obligativitatea reprezentării de către un avocat în fața instanțelor superioare [*Cauza Gillow contra Marii Britanii*, Hotărârea din 24 noiembrie 1986].

În același timp, trebuie să ținem cont de faptul că într-un caz *împotriva Cehiei*, Curtea Europeană a considerat că un termen de 6 luni pentru introducerea unei cereri în vederea recuperării bunurilor confiscate în perioada comunismului este prea scurt pentru a asigura un acces efectiv la justiție [21, p. 234]. O decizie similară a adoptat Curtea și în cauza *Yagtzilar contra Greciei* [Hotărârea din 6 decembrie 2001], considerând că a existat o încălcare a dreptului de acces la instanță ca urmare a respingerii acțiunii în despăgubiri a reclamantului, pe motiv de interven-

ție a prescripției, în condițiile în care cauza se găsea într-o fază avansată iar procedura era în curs de foarte mult timp.

Accesul la justiție poate fi restrâns și prin *limitarea recursurilor abuzive*. După cum am menționat, autorizația de a introduce apel sau recurs ca și cea de a sesiza instanța de fond, pot fi, în anumite circumstanțe, conforme cu exigențele procesului echitabil. Același lucru este valabil și pentru instituirea unei amenzi pentru introducerea unei acțiuni vexatorii și lipsite total de șanse de recurs [21, p. 234]

Un exemplu de limitare admisă, de data aceasta pentru motive de securitate națională, este cauza *Klass contra Germaniei* [Hotărârea din 22 septembrie 1993, seria A nr. 269]. Obiectul dezbaterii a fost o lege privind ascultările telefonice în cazul persoanelor suspectate de activități teroriste prin care se prevedea că persoana care făcuse obiectul unei măsuri de interceptare a convorbirilor telefonice nu era anunțată cu privire la acest lucru și, deci, nu se putea adresa organelor competente pentru a verifica legalitatea măsurii. Dreptul de acces la justiție nu era totuși încălcat, deoarece persoana în cauză urma a fi anunțată de îndată de motivele ce țineau de securitatea națională și care împiedicau notificarea să existe. Motive de securitate națională au fost invocate și în cauza *Tinnelly & Sons Ltd si alții și McElduff și alții contra Marii Britanii* [Hotărârea din 10 iulie 1998]. De această dată, aprecierea existenței acestor motive, făcută de un organ administrativ, a avut valoarea unei prezumții irefragabile pentru instanță. Deoarece, în urma acestei decizii, instanța a fost lipsită în totalitate de posibilitatea de a analiza faptele care au stat la baza deciziei administrative, Curtea a decis că nu a fost asigurat un raport rezonabil de proporționalitate între scopul urmărit - protejarea securității naționale și ingerința în dreptul de acces la o instanță.

Totodată, Curtea a statuat în jurisprudența sa că obligarea mai multor persoane aflate în situații identice și având aceleași interese de a se adresa

instanței prin intermediul unui singur reprezentant este o restricție rezonabilă menită să economisească timp și resurse materiale [Cauza *Lithgow contra Marii Britanii*, Hotărârea din 8 iulie 1986, seria A nr. 102].

În plan intern, Curtea Constituțională a statuat în context că instituirea prin lege a unor reguli speciale de procedură și a modalităților de exercitare a drepturilor procedurale la examinarea litigiilor unei categorii distincte de persoane oficiale nu contrazice principiul statuat de art. 20 din Constituția RM – accesul liber la justiție, deoarece aceste reguli rezultă din necesitatea îndeplinirii unor acțiuni exclusiv politice [13].

Ținând cont de faptul că anumite circumstanțe de ordin economic și social pot influența accesul la justiție și poziția părților în proces (deoarece pornirea și derularea procesului presupun cheltuieli și cunoștințe de specialitate), considerăm că statul trebuie să asigure un sistem coerent de asistență juridică, care ar fi în stare să asigure celor cu venituri insuficiente accesul la justiție și participarea cu succes la toate fazele procesului [25, p. 15].

Accesul liber la justiție nu poate fi considerat ca fiind îngrădit prin stabilirea unor taxe, fiind normal ca justițiabilii care trag un folos nemijlocit din activitatea desfășurată de instanțele judecătorești să contribuie la acoperirea cheltuielilor acestora. Totuși o taxă judiciară în quantum ridicat, o cauțiune proporțională cu valoarea obiectului procesului sau alte cheltuieli de judecată disproporționate față de posibilitățile financiare ale reclamantului pot reprezenta o descurajare în fapt a liberului acces la justiție [25, p. 15].

În concluzie, subliniem ideea că accesul la justiție ca prerogativă a dreptului la acțiune nu poate fi recunoscut ca un drept absolut, chiar dacă statul este obligat să-l garanteze în favoarea cetățenilor [23, p. 55-56]. Or, exercitarea acestui drept la acțiune cu rea-credință poate atrage consecințe majore (amenzi civile, cheltuieli de judecată etc.) în sarcina celui ce-l inițiază în mod nejustificat.

Efectivitatea dreptului de acces la justiție. Ținând cont de cele menționate anterior, în continuare ne propunem să elucidăm specificul accesului efectiv la justiție, prin prisma măsurilor necesare a fi luate în acest sens și a unor circumstanțe care afectează serios caracterul efectiv al dreptului de acces la justiție.

În general, dreptul de acces la justiție impune obligații atât în sarcina legiuitorului și executivului, cât și a judecătorului [22, p. 357]. Pentru a realiza o garantare corectă și completă a accesului la justiție (efectivă [2, p. 151]), statul are trei obligații: [2, p. 151, 22, p. 357]: obligația de a înființa tribunale competente să examineze în fapt și în drept cauza, acordarea facilităților rezonabile pentru a accede la instanță și (cel puțin în materie penală) asigurarea unui dublu grad de jurisdicție. Pe scurt, pentru a asigura o respectare scrupuloasă a dreptului de acces la justiție, statele trebuie să confere acestui drept două calități: *efectivitate și accesibilitate* [3, p. 181].

În ceea ce privește asigurarea facilităților rezonabile pentru acces la instanță, obligația statului este să asigure eficacitatea procedurii (ceea ce implică accesul la o instanță care să se recunoască competentă să se pronunțe, pentru a evita denegarea de dreptate, care să examineze plângerea sub toate aspectele de fapt și de drept), dar și accesul real la serviciile instanței, sub aspect temporal (timp fizic la dispoziție pentru declanșarea unei proceduri), sub aspectul aducerii la cunoștință a conținutului actului prejudiciabil și, nu în ultimul rând, prin asigurarea asistenței judiciare gratuite în anumite situații (când cauzele sunt complexe, ridică probleme complicate de drept sau au implicații emoționale puternice pentru părți) [2, p. 152].

Potrivit cercetătorilor [3, p. 193-194], efectivitatea accesului la justiție implică, în primul rând, ca accesul la justiție să fie eficace, ceea ce presupune că statul trebuie să permită accesul la justiție a oricărei persoane, astfel încât aceasta să-și poată satisface interesele pe care le-a urmărit prin promo-

varea litigiului în fața judecătorului. O procedură în urma căreia persoana în discuție nu și-ar putea vedea cauza analizată în mod complet de către un judecător nu este o procedură care să realizeze condiția efectivității accesului în fața instanței.

În al doilea rând, efectivitatea accesului la justiție presupune obligația statelor de a acorda tribunalului o competență deplină jurisdicției pentru a-i permite să examineze cauza pe fond, atât asupra aspectelor de fapt, cât și a celor de drept [3, p. 193-194]. În context, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a statuat: „Întrucât, potrivit art. 114 din Constituție, justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești, *acestea urmează să dispună de plenitudinea prerogativelor procesuale pentru soluționarea justă a cauzei, fără a exista limitări nejustificate în acțiunile ce urmează a fi întreprinse, astfel încât la realizarea scopului final hotărârea judecătorească să nu devină una iluzorie*” [14].

În fine, accesul efectiv la justiție implică obligația pozitivă a statelor de a asigura în mod real posibilitatea oricărei persoane de a-și susține cauza în fața unui judecător [3, p. 193-194].

Eficacitatea accesului la justiție lipsește, în primul rând, atunci când unei persoane nu-i este permis să-și aducă cauza într-o materie non-penală în fața unui judecător, existând o denegare de justiție. De ex., în numeroase hotărâri, CEDO a stabilit că jurisprudența instanțelor naționale, care afirmă că instanțele judecătorești nu au competența de a tranșa anumite acțiuni în revendicare imobiliară contra statului, contravine flagrant dreptului de acces la justiție, acestuia lipsindu-i caracterul eficace, atât timp cât cel interesat nu putea să obțină satisfacerea intereselor sale în fața unui judecător [1, p. 172].

În același timp, instanța europeană a admis faptul că dreptul de a sesiza un tribunal este doar unul dintre aspectele dreptului de acces la justiție, întrucât acest drept ar deveni iluzoriu dacă ordinea juridică a unui stat nu ar permite

executarea unei decizii judecătorești. De aceea, Curtea a admis fără rezerve că dreptul de acces la justiție implică și dreptul de a obține executarea silită, dacă e cazul, a hotărârilor instanței. În același timp, Curtea admite posibilitatea de suspendare temporară a executării silită a unor hotărâri civile, însă numai dacă suspendarea este fondată pe motive de ordine publică, iar intervalul de timp în care operează este rezonabil și proporțional cu motivele care o determină [3, p. 195].

Așadar, un acces efectiv la justiție, presupune fără îndoială, nu numai posibilitatea ca un judecător să rezolve litigiul printr-o hotărâre pe fond, ci și posibilitatea de a executa hotărârea în măsura în care aceasta este favorabilă. În lipsa executării hotărârii nu se poate afirma că persoana în cauză și-a văzut rezolvat litigiul, o hotărâre neexecutată fiind o simplă foaie de hârtie fără valoare, din punctul de vedere al rezolvării concrete a intereselor sale. Prin urmare, ceea ce contează pentru a putea vorbi despre respectul dreptului de acces la justiție este ca persoana interesată să poată să-și vadă satisfăcute interesele legitime în fața unui judecător.

Dreptul de acces la justiție este indispensabil întregului ansamblu de garanții procedurale în materie civilă. Respectiv, în lipsa unui acces la justiție efectiv, toate celelalte garanții de procedură sunt inutile și lipsite de sens juridic, întrucât ele derivă de la liberul acces la o instanță. Iată de ce, anume caracterul de *eficiență* al accesului este relevant, posibilitatea formală de a angaja o acțiune trebuind în mod imperativ însoțită de posibilitatea practică.

Potrivit unor cercetători, accesul la justiție este asigurat în cazul îndeplinirii următoarelor condiții [10, p. 64]:

- *Să existe o instanță.* Potrivit jurisprudenței Curții Europene [*Cauza H. c. Belgiei*, Hotărârea din 30 noiembrie 1987; Hotărârea Belilos din 29 aprilie 1988] „un tribunal” sau „o instanță” se caracterizează prin rolul său jurisdicțional: acela de a tranșa, pe baza unor norme judiciare și în cadrul unei proceduri organizate, orice chestiune

privind cauza ce i-a fost adusă spre rezolvare [3, p. 188]. Acesta trebuie să exercite un veritabil control de legalitate atât cu privire la chestiunile de drept, cât și cu privire la cele de fapt [*Cauza Bermeir c. Austriei*, Hotărârea din 28 iunie 1990; *Cauza Zumtobel c. Austriei*, Hotărârea din 21 septembrie 1993] [10, p. 64]. Trebuie precizat, totodată, că în sensul art. 6 din Convenia Europeană prin „tribunal” nu se înțeleg doar jurisdicțiile în sens clasic, integrate într-o structură judiciară ordinară din stat [3, p. 188];

- *Instanța să fie instituită prin lege* (este o condiție ce presupune necesitatea evitării de a lăsa organizarea sistemului judiciar la discreția executivului și de a asigura reglementarea materiei printr-o lege adoptată de Parlament [20, p. 428]). Relevante în acest context sunt dispozițiile art. 115 din *Constituția RM* și art. 15 din *Legea privind organizarea judecătorească*, potrivit cărora în Republica Moldova justiția se înfăptuiește prin Curtea Supremă de Justiție, curțile de apel și judecătorii”. Totodată, prin aceleași norme juridice se stabilește că pentru anumite categorii de cauze pot funcționa, potrivit legii, judecătorii specializate (deci, instanțe instituite prin lege, a căror activitate este reglementată de lege).

- *Instanța să fie competentă să soluționeze cauza.* Astfel, pentru ca dreptul de acces la o instanță să fie respectat trebuie ca instanța în fața căreia este adus un litigiu, fie în materie civilă, fie în materie penală, să se bucure de jurisdicție deplină, să fie competentă să analizeze atât aspectele de fapt, cât și pe cele de drept ale cauzei [10, p. 66].

- *Accesul la justiție să fie asigurat în mod real, efectiv.* Orice îngrijire nejustificată a dreptului de acces la justiție goleşte de conținut, face irealizabil dreptul persoanei la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil, motiv pentru care dreptul cetățeanului de a avea acces la justiție trebuie asigurat în mod efectiv.

În jurisprudența CEDO [*cauza Bellet v. Franța*, 4 decembrie 1995] efectivitatea dreptului de acces la o instanță

presupune că un individ se bucură de o posibilitate clară și concretă de a contesta un act care constituie o ingerință în drepturile sale [15, p. 31]. Așadar, accesul efectiv la justiție implică obligația pozitivă a statelor de a asigura în mod real posibilitatea oricărei persoane de a-și susține cauza în fața unui judecător [10, p. 67].

Dat fiind faptul că dreptul de acces la justiție formează chintesența oricărei protecții de drepturi și libertăți garantate, în afara operării rezultative a accesului la justiție, întreaga paletă de aceste drepturi și libertăți nu ar fi decât himerică și iluzorie [19, p. 11].

Din această perspectivă vom încerca să prezentăm înțelesul noțiunii de *drept efectiv* și să stabilim condițiile care contribuie la realizarea eficace a acestui drept.

Conform DEX-ului [8] cuvântul *efectiv* (fr. effectif, lat. effectivus) presupune ceva care are un anumit efect; care se încununează cu rezultate reale.

În viziunea noastră eficacitatea accesului la justiție în calitatea acestuia de drept fundamental poate fi asigurată prin următoarele măsuri [24, p. 6]:

1. *Instituirea de către stat a unui sistem de asistență judiciară gratuită, atât în cazurile civile, cât și în cele penale.* Nu în zădar, în cauza *Airey* Curtea Europeană a atenționat asupra faptului că dreptul fiecărei persoane de a avea acces la justiție se completează cu obligația statului de a facilita accesul astfel încât pentru respectarea acestei exigențe nu este suficientă obligația negativă de a nu împiedica în nici un fel accesul la o instanță, ci uneori, statele sunt obligate să asigure adevărate drepturi sociale și economice. În această cauză reclamanta urmărea să obțină separația de corp de soțul ei, divorțul în Irlanda fiind interzis prin însăși Constituție. Singura instanță competentă în această materie era High Court, însă reclamanta, întrucât nu dispunea de mijloacele financiare necesare, nu a găsit nici un avocat dispus să o reprezinte. Aceasta a condus Curtea să decidă că prezentarea în fața High Court fără asistența unui avocat nu asigură vreo șansă de succes și, deci, nici acces la justiție:

„un obstacol de fapt poate să ducă la încălcarea Convenției Europene în egală măsură ca unul de drept” [*Cauza Airey contra Irlandei*, Hotărârea din 9 octombrie 1979, seria A, nr. 32]. Deoarece Convenția tinde să protejeze drepturi reale și efective, statul era obligat să asigure un acces efectiv la instanță. În îndeplinirea acestei obligații, statul este liber să aleagă, de exemplu, unul din următoarele mijloace: simplificarea procedurii sau instituirea unui sistem de asistență judiciară gratuită. Faptul că legislația din Irlanda nu prevedea acordarea asistenței judiciare în cazul persoanelor lipsite de mijloace financiare, în procedurile în fața High Court în materie de divorț, Curtea a constatat o încălcare a art. 6 parag. 1 din Convenție.

2. *Posibilitatea de a lua legătura și de a comunica în mod confidențial cu un avocat în vederea pregătirii unei acțiuni în justiție* (mai ales în cazul persoanelor lipsite de libertate). În măsura în care accesul la avocat este interzis sau restrâns în mod nejustificat, acest lucru poate avea semnificația unui obstacol de fapt în calea accesului la o instanță.

3. *Accesul la toate dovezile anexate la dosar.* Aplicarea acestui principiu în procesul civil face ca, în anumite circumstanțe, neadmiterea în fața unei instanțe a unei probe decisive sau imposibilitatea contestării unei probe importante administrate de partea adversă să lase fără conținut dreptul de acces la o instanță [*Cauza Feldbrugge c. Olandei*, Hotărârea din 29 mai 1986, seria A nr. 99]. De regulă, aceste probleme sunt analizate prin prisma art. 6 parag. 1 (egalitatea armelor) sau a art. 6 parag. 3 lit. d) (citarea și interogarea martorilor), însă ele pot fi puse în discuție și prin prisma principiului fundamental al accesului la justiție.

În același timp, considerăm că eficacitatea accesului la justiție poate fi serios afectată de următoarele circumstanțe [24, p. 6]:

1. *Costurile ridicate ale procedurilor.* Astfel, o taxă în quantum ridicat combinată cu o cautiune proporțională cu valoarea obiectului procesului sau

cu alte cheltuieli de judecată disproporționate față de posibilitățile financiare ale reclamantului pot reprezenta o descurajare reală a liberului acces la justiție.

2. *Complexitatea procedurilor și neclaritățile privind natura juridică a unor acte.* Astfel, în cauza *De Geouffre de la Pradelle c. Franței*, din cauza controverselor ce plana asupra naturii juridice a unui act administrativ ce urma să afecteze dreptul de proprietate al reclamantului, acesta a pierdut termenul pentru introducerea unei acțiuni în justiție în vederea contestării respectivului act administrativ. Întrucât Curtea a arătat că reclamantul se putea aștepta în mod rezonabil să fie notificat cu privire la adoptarea amintitului act și nu era obligat să urmărească pe o perioadă de câteva luni de zile Monitorul Oficial pentru a lua cunoștință de adoptarea sa, pierderea termenului pentru introducerea acțiunii în justiție nu îi era imputabilă, astfel încât, în opinia Curții, faptele cauzei au fost de natură să determine o încălcare a dreptului de acces la un judecător enunțat de primul paragraf al art. 6 [*Cauza De Geouffre de la Pradelle contra Franței*, Hotărârea din 16 decembrie 1992, seria A nr. 253-B].

3. *Neexecutarea unei hotărâri judecătorești.* Poate duce, în mod indirect, la lăsarea fără conținut a dreptului de acces la o instanță de judecată [*Cauza Hornsby contra Greciei*, Hotărârea din 19 martie 1997].

4. *Anularea unei hotărâri judecătorești definitive și irevocabile și care, eventual a și fost pusă în executare.* Și această împrejurare este de natură să aducă atingere dreptului de acces la instanță în materie civilă. Acest principiu nu se opune existenței procedurilor extraordinare, însă necesitatea respectării principiului siguranței circuitului civil – care este unul dintre aspectele esențiale ale principiului preeminenței dreptului într-o societate democratică – cere ca „folosirea acestora în materie civilă să îmbrace un caracter excepțional atât în ceea ce privește termenul în care pot fi promovate, cât și motivele de admisibilitate” [21, p. 232].

5. *Calitatea proastă a serviciilor avocatului numit din oficiu.* Trebuie să recunoaștem că statul nu poate fi făcut responsabil pentru toate neajunsurile unei apărări făcute de avocatul din oficiu, dar, în virtutea art. 6 parag. 3 lit. c) din Convenție, statul trebuie să acorde „asistență” prin intermediul unui apărător din oficiu persoanelor care nu dispun de mijloacele necesare angajării unui. Numirea propriu-zisă a unui apărător nu duce la îndeplinirea obligației asumate de către stat.

Dincolo de cele menționate, trebuie precizat că în perspectiva integrării europene, cercetătorii insistă asupra necesității de a înțelege că organismele internaționale nu vor putea înlocui mijloacele de protecție juridică naționale, primele venind să le completeze pe ultimele. În context, este important de pus accentul nu pe faptul că în baza hotărârii organului internațional statul este obligat să înceteze încălcarea drepturilor omului și să repare prejudiciul cauzat acestuia, dar pe faptul că în viitor din partea statului să nu fie admise asemenea încălcări. În aceste condiții statul ar trebui să traseze unele obiective globale în această direcție de acțiune, subsumate principiului accesului liber și efectiv al persoanei la justiție, printre care [11, p. 46]:

- *perfecționarea cadrului legislativ privitor la cheltuielile judecătorești* în scopul facilitării accesului la justiție și a membrilor unor straturi sociale defavorizate;

- *perfecționarea legislației privind asistența juridică în materie civilă, penală, administrativă etc.*, prin introducerea unor facilități la plata cheltuielilor judiciare și stabilirea de criterii obiective pentru acordarea asistenței juridice gratuite;

- *perfecționarea sistemului de executare silită*, prin reducerea onorariilor executorilor judecătorești pentru persoanele cu venit redus și asigurarea executării reale a hotărârilor judecătorești.

- *instruirea juridică și informarea*

cetățenilor privitor la formele și condițiile de obținere a asistenței juridice gratuite.

În **concluzie**, susținem că accesul la justiție este un drept/o posibilitate a persoanei de apărare a drepturilor sale pe cale judiciară, care pe lângă consacrare legală necesită a fi asigurată prin acțiuni și măsuri concrete de către stat, care în același timp, trebuie să garanteze și depășirea oricărui impediment de natură să restrângă ilegal dreptul de acces la justiție.

Referințe bibliografice

- Berger V. *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. Ediția a IV-a. București: Editura Institutului Român pentru Drepturile Omului, 2003.
- Beșteliu R.M., Brumar C. *Protecția internațională a drepturilor omului*. Note de curs. Ediția a IV-a. București: Universul Juridic, 2008. 450 p.
- Chiriță R. *Paradigmele accesului la justiție. Cît de liber e accesul la justiție?* În: *Pandectele Române*, 2006, nr. 1, p. 176-214.
- Coca G. *Interesul general și drepturile fundamentale ale omului*. București: Universul Juridic, 2009. 318 p.
- Coca G. *Interesul general și drepturile fundamentale ale omului*. Teză de doctor în drept. Chisinau, 2009. 240 p.
- Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 12.08.1994, nr.1 (cu modificări și completări pînă în 14.07.2006).
- Constituția României* din 21 noiembrie 1991 (revizuită în 2003). În: *Monitorul Oficial al României* nr. 233 din 21.11.1991, republicată în *Monitorul Oficial* nr. 767 din 31 octombrie 2003
- Dicționarul Explicativ al Limbii Române*. Ediția a II-a. București: Univers Enciclopedic, 1998. 1194 p.
- Drăganu T. *Considerații critice cu privire la caracterul absolut atribuit dreptului la liber acces la justiție de Legea de revizuire a Constituției din 21 noiembrie 2003*. În: *Pandectele Române*, 2004, nr. 4, p. 108-118.
- Gavrilescu A.-Gh. *Accesul liber la justiție*. În: *Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Juridical Sciences Series*, Issue 2/2011, p. 61-76.
- Guceac I. *Liberul acces la justiție în legislația națională și prevederile Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor*

Omului și a Libertăților Fundamentale. În: *Akademos*, nr. 2(21), iunie 2011, p. 42-46.

12. *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225-XV din 30 mai 2003 (Sesizarea nr. 21a/2012)*, din nr. 14 din 15 noiembrie 2012.

13. *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova Cu privire la interpretarea art. 20 din Constituția Republicii Moldova*, nr. 16 din 28.05.98. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 56-59/24 din 25.06.1998.

14. *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea contenciosului administrativ nr.793-XIV din 10 februarie 2000 (Sesizarea nr.20a/2012)*, Nr. 18 din 11.12.2012. În: *Monitorul Oficial* Nr. 6-9 din 11.01.2013

15. Lefort Ch. *Procedure civile*. Paris: Dalloz, 2005.

16. Leș I. *Organizarea sistemului judiciar românesc*. București: All Beck, 2004. 346 p.

17. Poalelungi M. *Convenția europeană a drepturilor omului: obligații pozitive și negative*. Monografie. Chișinău: S.n., 2015.

18. Poalelungi M. *Obligațiile pozitive și negative ale statului prin prisma Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*. Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2015.

19. Poalelungi M., Pîrlog V. *Dreptul la un proces echitabil: accesul la justiție*. În: *Manualul judecătorului pentru cauze civile*. Ediția a II-a, Chișinău: S.n., 2013, p. 11-17.

20. Renucci J.-Fr. *Tratat de drept european al drepturilor omului*. București: Hamangiu, 2009.

21. Roșianu C. și alții. *Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. București: All Beck, 2005. 672 p.

22. Shutter O., Drooghenbroeck S. *Droit international des droit de l'homme devant le juge national*. Bruxelles: Larcier, 1999.

23. Stoica A. *Acțiunea civilă în sistemul de drept judiciar privat*. București: Universul Juridic, 2011. 212 p.

24. Țurcan O. *Eficacitatea accesului liber la justiție*. În: *Jurnalul Juridic național: teorie și practică*, 2016, nr. 1, p. 4-7.

25. Țurcan O. *Principiile ce guvernează justiția în statul de drept*. În: *Legea și Viața*, 2016, nr. 2, p. 13-19.